

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հրատարակչությունը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի համացանցային կայքերում ներկայացնում է իր հայագիտական հրատարակությունները: Գիրքը այլ համացանցային կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ հրատարակչության համապատասխան թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

ՌՈՒԶԱՆ ՄԱՀՏԵՍՅԱՆ

ԽՈՍՈՂ ԶԵՆՈՒԹԵՐ

ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱ-ՎԱՎԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒՄ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԱՄԱԿԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՁՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ, 1999

ԳՅՀ 78+891. 981—94 Մահեսայան
ԳՄԳ 85. 91+84 Հ 7—4
Գ 990 և

ԳԵՐՈՂ ԵՎ ՏԻՐԱԿԱՆ... ԱՅՍՊԵՍ ՏԵՍԱՆՔ ԻՐԵՆ

Անցողիկ է ամենայն բան, հավերժու-
թյան սահմանվածը՝ լուկ արվեստն է
հզոր...

ՔԵՆՉԻԿ ԳՐԻԵ

Հազարամյակների իր հուլովույթով՝ հայոց մշակույթը նախանձելիորեն կենսունակ, հարուստ ու շարունակական է եղել արարչագործ ոգու կոթողային դրսևորույթների մշտա-կա իրողությամբ:

Ամենադժվարին, ամենաօրհասական ժամանակներում անգամ ծնվել են ազգի լինելիությունը հաստատող անանց արժեքներ, որոնցով սնվել, զորացել ու ամրացել է սերունդների հավատը մեր կենաց ծառի անմեկնելի դալարումի, մեր ներկայի ու ապագայի հանդեպ:

Հիրավի, մեծ մշակույթը, մեծ արվեստը, որ ազգերի պատմության դարակազմիկ անցքերի ու ակթումների ծնունդն է ու նկարագիրը՝ ապագայի առջև իր յուրովի կոչվածու-թյամբ երբեք նվազ դեր չի ունեցել, քան ներքին ու արտա-քին հզորության նշանակ այլ իրողություններ:

Սրա հաստատումը չէ՞ արդյոք, որ ճակատագիրը որքան էլ անարդար ու դաժան և մեր ընթացքն էլ՝ վայրիվերումնե-րի ենթակա, դարերի մեջ մեզ միավորողն ու առաջնորդող եղել է ոգին՝ ստեղծագործ, արարող, առավել ընդգրկուն իմաստով՝ մշակութային ոգին:

Մահեսայան, Ռ. Փ.

Գ 990 մ խոսող ձեռքեր: Գեղարվեստա-վավերագրական պա-տում/Ռուզան Մահեսայան.— Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1999.— 152 էջ:

Հուշակավոր նվազավար Օհան Դուրյանի մարդկային նկարագրի, ստեղծագործական կերպի ու մշակութային վաստակի գեղարվեստա-փաստագրական մեկնությամբ հեղինակը վերստին հավաստում է իսկական արժեքների մնայուն ու համամարդկային կոչվածությունը: Ինքնատիպ հնչողությամբ արված կենսապատումը քաթախուն է գեղեցիկի ու հայրենապաշտության բանաստեղծական շնչով:

4905000000

Գ 704 (02) 99 99 Բ.

ԳՄԳ 85. 91+84 Հ 7—4

ISBN 5-8084-0288-3

© 1999 Մահեսայան Ռ. Փ.

Մահեսայան Ռ., 1999 Բ.

Ու բազում խնկելիներ, անձից վերացած, հնչեղութեան համամարդկային ներդաշնակումով կերտեցին ազգային կերպի, նկարագրի, ինքնագիտակցութեան, ասել է՝ ազգային մշակույթի աներեր կառուցը: Կերտեցին հզոր արվեստ՝ եզրի և շունչ տալով քար ու մագաղաթին, աննյութ ու նյութեղեն երազին:

Սրախտիքի գիտակցումով, սերունդները հաճախ և արդարացիորեն նրանց ավանդն ընկալում ու որակում են իբրև դարերը լուսավորող և ժամանակների իմաստն ամբողջացնող բացառիկ հանճարների նվիրում, անհատների, որոնց երկրային երթի շափն ու կշռույթը նույնանում է թողած ժառանգութեանը, այն հարստութեանը, որը հավերժութեանն է սահմանված:

Նվ ճշմարիտ է այս, քանզի հողեղենի իմաստը վեհացնող, ոգեղենացած արժեքներն են հասցեագրվում դարերին և, նախախնամութեան կամոք, իրենց ծնված օրից հավիտենութեան ճամփորդ են արարում, ստեղծում կոչվածները: Նրանք, ովքեր, իրավամբ, մարդկության ու մոլորակի հոգու ճամփաներով գեղեցիկի ծաղկուն խաչն են տանում դեպի վերին ոլորտներ:

Ազգային մշակույթի սրդողած ուխտավորների անհատնում այդ շարում է, որ տեսանք պաշտելի, անշրջանակ ու գունեղ մի դիմանկար ևս.

ՕՂԱՆ ԴՈՒՐՅԱՆ

Նվագախումբն ինձ համար մի հսկա երգհոն է, որով ես հնչեցնում եմ մարդկության հոգու և խզի մեղեդիացած համանվազը...

Միշտազգային ամենաբարձր գնահատութեամբ՝ նրա անունը վաղուց ի վեր բազդատվում է դարի խոշորագույն նվագավարների հետ:

Ինքնամաքրող արվեստի կախարհանքով թաթախուն էություն, անշրջանցելի մի անհատականություն, որն իր ստեղ-

ծագործական ինքնատիպ, դժվարին ուղու սկզբից հանդիսատեսի առջև հառնեց ու շարունակում է տիրական երթն՝ իբրև անկրկնելի, գերող արտիստ, արարումի հեքիաթային մի մոգ, ում ձախ ձեռքը ուզածդ դասականի կամ ժամանակակցի երաժշտության ոգեշունչ շաղախողն է, իսկ աչք՝ գեղասահուն ձևավորողը:

Աշխարհի բազմաթիվ երկրներում ղեկավարած համերգների մասին հիացական կարծիքներն ու գնահատանքները հատորներ են կազմում Դուրյանի կենսագրության մեջ: Հարյուր տասից ավելի ամենաճանաչված նվագախմբեր վայելել են նրա անզուգական նվագավարութեամբ իսկական երաժշտություն արարելու և հանդիսատեսին անանց արվեստի երջանկությունը պարզակելու հաճույքը:

Նվ ոչ մի հավելում ու շափագանցություն, երբ օտար ասերում շքեղ ու շիտակ արժևորել են Օհան Դուրյանի գործն ու կերպը, խոստովանելով, որ իբրև գերող նվագավար նա հիշեցնում է Արթուր Նիկիշին, որ նա «Արևելյան Սվրոպայի Տոսկանինին է», իրավամբ, նրան համեմատելի են տեսել Լեոպոլդ Ստոկովսկու, Լեոնարդ Բեորնսթայնի հետ, հավաստել, որ Հայդնի երաժշտության նրա մեկնությունները վեհաշուք են, ինչպես Հերբերտ Ֆոն Կարայանինը: Իսկ Անտոն Բրուկների գործերի դուրյանական մատուցումները, ինչպես վկայում են ավստրիացի և գերմանացի երաժշտագետները, մնում են չգերազանցված:

Մանստրոյի կյանքն ու գործունեությունը ուսումնասիրողները կարող են փաստել, որ արևելահվրոպական, եվրոպական, ամերիկյան, հարավաֆրիկյան մեծահամբավ նվագախմբեր ղեկավարելու, Լայպցիգի «Գևանդհաուզ» հոշակավոր նվագախմբի հետ երկարատև աշխատելու, թե՛ Ֆիլհարմոնիկ, թե՛ ռադիոհեռուստատեսային սիմֆոնիկ և թե՛ օպերային հանրաճանաչ կոլեկտիվներ գլխավորելու տարիներին, արտերկրի մամուլը բառացիորեն հեղեղված էր նվագավար-երաժշտի ստեղծագործական կերպի ու գործի բացառիկ գնահատումներով: Ընդամենը մի քանի օրինակ. «...Դուրյանը մի անուն է, որ պետք է մնա երաժշտության պատմության մեջ: Նա զտարյուն, անեղծ տաղանդ է...» — Փարիզ, «...Իր նմանը չունեցող նվագավար է Դուրյանը...» — Միլան,

«Առաջնակարգ երաժիշտ, աննման նվագավար»— Հոռոմ, «Ճառագող անձնավորութուն»— Մաուլ, «Արտակարգ նվագավար, արտասովոր նվագավար, արքայական նվագավար»— Մոնտե Կարլո, «Իր ողջ էութեամբ վերապրող նման մի նվագավարն, իրավամբ, կարող է հրաշքներ գործել երաժշտական աշխարհում»— ՅրանկՖուրտ,...

...Այս սեղմ, բայց խոսուուն մեջբերումը թող երիզվի միակամ մի կարծիքով.

«Օհան Դուրյան՝ հանճարեղ նվագավար»— Ամստերդամ: Իբրև նվիրյալ ի սկզբանե լինելով անարժաթ և բոլորովին անհաղորդ փառքի ու ճանաչման զայթակղութեանը, Դուրյան-նվագավարը սրողած եղավ կյանքի ամենագեղեցիկը արվեստում անմնացորդ վերհանելու իր ձգտմամբ:

Քչերին վերապահված հաստատականութուն էր սա: Բնածին, բարձրարժեք մի հատկանիշ, որի վրա, իբրև յուրովի հենքի, հառնում է հզոր արվեստագետի, անհատի, քաղաքացու միանգամայն ինքնատիպ, հոգեբանորեն աուկեցուն ու համահունչ հայեցումների ամբողջութունը:

Նվագավարական բացառիկ վարպետութեամբ նա աշխարհի շատ դահլիճներ է հմայել և ցարդ շարունակում է իր անգնահատելի գործը՝ ամեն անգամ բեմ ելնելով իբրև փոքրամարմին... մի հսկա, որին ի վերուստ տրված է նվագախմբերին ու հանդիսատեսներին անանց արվեստի խորհրդով պարուբելու, տիրելու և հոգեպես վեհացնելու շնորհ և առաքելութուն:

Նրա բոլոր ելույթները եղել են մաքրամաքուր, ինչպես աղոթքն է կամ խոստովանութունը: Առանց պարտիտուր, անգիր սիմֆոնիկ համերգներ և օպերաներ է ղեկավարում, հիացմունք ու զարմանք հարուցելով ո՛չ միայն իր բնատուր արտիստականութեամբ, կատարյալ արհեստավարժութեամբ, այլ նաև նվագավարական շնորհյալ, նախանձելի հիշողութեամբ:

Դուրյանն այն եզակիներից է, ովքեր նվագավարելիս կարողանում են միաժամանակ անդրանցիկ թափանցումներ անել հեղինակ-երաժիշտ-ունկնդիր հուզաշխարհային համալիրում՝ շանալով ներդաշնակ դարձնել այդ աներևույթ կառույցը: Եվ քանի որ վերին շնորհով սրտեր ու հոգիներ կա-

մըրջող է, այլևս ինչ տանրակույս. եթե բեմում Օհան Դուրյանն է, ուրեմն տոն է համերգասրահում, իսկական երաժշտական վայելքի տոն:

Նրա երաժշտական, նվագավարական կերպը ենթակա չէ դյուրին վերլուծութեան: Այն խորքային ու տարածական շարժունակ ընդգրկում ունի և ինչպես հատուկ է մեծերի ինքնամեկնութեան վարքին, երբեմն պարուբելում է այլոց համար դժվարաթափանցութեան խորհրդով: Սրանով չէ՞, արդյոք, պայմանավորված մահատոյի արտիստական, բեմական առինքնողութունը, երաժիշտների և ունկնդիրների վրա ներգործելու մոգական, սովորական ընկալումից վեր՝ հոգեթաքույց ուժն ու գեղեցիկի հավերժական զգացողութեամբ տողորելու ունակութունը:

Դուրյանի ստեղծագործական կյանքը, որ վաղուց հատել է իր կեսդարյա սահմանագիծը, դժվարին որոնումների ու վերընթացի իսկական ողիսական է:

Օտար ափերում ուսանած և արդեն ճանաչում գտած, գիտակցումով ու սրտի կանչով նա եկավ Խորհրդային Հայաստան՝ ծառայելու հայ մշակույթին ու իր հարազատ ժողովրդին:

Հանդիսատեսի շերմ ընդունելութունը, գնահատութունն ու անկեղծ սերը նվաճեց առաջին իսկ հանդիպումից, ինչը վերաճելով փոխադարձութեան, շթուլացավ ու շխամբեց հետագա բոլոր տարիներին:

Հարազատ հողում մշտապես հաստատվելու անթաքույց ոգևորութեամբ ու վճռով, նա սկսեց նվագավարական մի բեղմնավոր, ընդգրկուն ու նվիրական գործունեություն, որով հայրենական մշակույթը, երաժշտական կյանքը միայն ու միայն հպարտանալու առիթներ պիտի ունենար:

Ամուսնություն, ընտանիք, զավակ... Նա արմատներ էր գցում հայրենիքում: Սակայն առկա էր մեծ ու անշրջելի մի հակասություն, որին համակերպվելու համար մարդ, թերևս, պետք է ուղղակի տիրող կարգերի ծնունդը լիներ:

Դուրյանի՝ ստեղծագործական ազատության և ինքնիշխանության պատկերացումը չէր բխում մեր իրականությունից և, բնականաբար, անհարիր էր համակարգի պարտադրանքներին: Նրան անսովոր էր ուղղակի կախվածությունն ու ենթակայությունը պետական, իշխանական համահարթեց-

նող, հաճախ՝ կեղծ արժեքներն ուժացնող ապարատին, մի իրողություն, որ դժբախտաբար վիճակված էր խոշոր արվեստագետներին, մտավորականներին, ինքնատիպ ու ինքնուրույն մտածող անհատականություններին: Այս իրակասության հանդեպ ներքին խոր անհաշտությունը, ստեղծագործ, ազատական էության ընդվզումը, միջազգային հանդիսատեսի առջև անարգել հանդես գալու մղումը նրան նորից տարան այն եզերքները, որտեղից եկել էր, տարան վերստին ապացուցելու, որ իսկական արժեքները պետք է պահել ու փայփայել, որպեսզի կատարյալ լինի նրանց փայլատակունների ժողովրդական վայելքը:

Հարկավ, նա դեռ վերադառնալու էր և վերադարձավ... Սակայն մեկնումի ու տունդարձի միջև ժամանակի մի մեծ հատված էր ընկած:

Շուրջ երկու տասնամյակ՝ եվրոպական, հարավաֆրիկյան, միջինարևելյան, արևելաեվրոպական բեմերում փայլեց Օհան Դուրյանի աննախադեպ հաջողությունների աստղը: Ծափողույններից թնդացող դահլիճների և ամենարծախնդիր հանդիսականների ու երաժշտագետների հիացական գնահատությունների ուղեկցությամբ Դուրյանն անցնում էր կեռամաններով հարուստ արվեստագետի իր ճամփան:

Կյանքի ու արվեստի դժվարին այդ վերելքը նվազավարը հաղթահարեց իրեն հատուկ հաստատակամությամբ, ինքնուրույն և անմիջնորդ:

Դա մեծ և ուսանելի մի պատմություն է, որն ամփոփում է աշխարհի, մարդու, արվեստի հանդեպ Դուրյան-անհատի, Դուրյան-արվեստագետի անխաթար, անշահախնդիր նվիրվածությունը:

Երաժշտությամբ ի խորոց ապրելու գիտակցումը, ստեղծագործական թափանցումների, ներքին վերլուծումների մըշտակա կարողությունը, կյանքի գեղեցիկը արվեստում վերհանելու ձգտումը՝ նրբահոգի գեղագետի ու փոթորկահույզ արտիստի միաձույլ կերպարով են ներկայացնում Օհան Դուրյանին:

Իմացազգայական յուրատիպ կերտվածքով, արվեստապաշտությամբ ու մարդամեծարման յուրաշաղախ իր կերպով, նա երիցս հավաստում է հայտնի այն ճշմարտությունը, որ

ամեն մի ընտրյալ արվեստագետ մի աշխարհ է՝ արարումի սեփական տիրույթների առկա և ներուժային ծավալումների: Եվ այդ աշխարհի կառուցիկության, ամբողջականության գաղտնիքը ազատագրված խղճի թռիչքների, հոգու բացվածության մեջ է:

Պատահական չէր կարող լինել ժողովրդի սերն առ Օհան Դուրյան:

Մշակութային այդժամվալ նվիրում-ինքնաբացահայտումը և այդօրինակ ներդրումը այլ բան չէ, քան ժողովրդյան նվաճում և, ազգային հպարտությունից զատ, այն վաստակի իրեղեն, շոշափելի ու գիտակցված փոխանցում է ապագային:

Երիտասարդական զարմանալի ավյուն-կենսախնդրությամբ լեցուն մասնորոշին բուլբուլին անհարիր է ծերունագարդության ճերմակը: Կրակոտ ու պոռթկուն հոգին ստեղծագործական հզոր, անհատնում լիցքեր է տալիս նրան, այնպես որ նրա ամեն բեմելին հանդիսատեսը առիթ է ունենում վայելել արտահայտիչ, դասական կերպավորմամբ ընդգծուն, ձևի ու ոճի բացարձակ դաշնությամբ առանձնացող դուրյանական մեկնումների հրավառությունները:

Բազում և ամենատարբեր նվազախմբերի ու կատարողների հանդեպ աշխատանքային ու մարդկային իր մոտեցումը եղել է նվազավարական գործուն ու դրական մեծապահանջությունը: Դա իր անփոփոխ ոճն է, որին հարազատ է մնում ցայսօր:

Իր երաժիշտներին նա տրամադրում է հոգեբանական վստահության, փոխհասակացության այնպիսի մի տարածք, որտեղ կարևորվողը արհեստավարժության առավելագույն գործոնն է: Այս առումով, նվազավարն իր յուրակերպ տեսակետն ունի: Նրա համար դիտարկելին ու ընդունելին ընկալումների և կատարողականության բարձրագույն շափանիչներն են, մնացյալը, թե՛ տեսականորեն և թե՛ գործնական, անհետաքրքիր է ու մերժելի, քանզի անհարիր, անիմաստ է համարում միջակ դրսևորումներն արվեստում:

Ըստ նրա որակման, արվեստում միջին վիճակը բացառյալ է: Եթե կա, ուրեմն դա արարչության հետ կապ չունի,

ընդամենը սրբագրած, փայլեցրած արհեստ է: Իսկական արվեստագետի նպատակը ձգտումն է կատարյալին, ստեղծագործ հոգու և իմացութեան գերագույն ներդաշնակութեանը: Նրա համոզումն է այն ճշմարտութիւնը, թե թեւածումների համար ծնվածը պետք է թոհչքի պաշտամունք ունենա:

Դուրյանն այս հավատամքին է եղել երաժշտական կյանքում առաջին քայլերն անելու, Երուսաղեմում ուսումնառութեան տարիներին, ապա Յյուրիխում՝ Հերման Շերշենի, Փարիզում՝ Ռոժե Դեզորմիերի ու Ժան Մարտինոնի մոտ կատարելագործման ընթացքում: Կյանքի ու ստեղծագործական գործունեության տարիներին էլ ընթացել են այդ անփոփոխ նշանաբանով:

Զարմանալի՝ ոչինչ, որ այսօր էլ, ինչպես սեփական անձից, այնպես և իր հետ բեմ ելնող երաժիշտ-կատարողներից նա պահանջում և կարողանում է կորզել հնարավորութիւնների, օժտվածութեան, ունակութիւնների առավելագույն դրսևորում, ինչը հակիրճ բնորոշվում է «բեմական ինքնայրում» արտահայտութեամբ:

Մեյլալ նվագավար է Օհան Դուրյանը: Սակայն ոչ ոք նրանից անգամ չի լսել, թե երաժիշտ դառնալն իր երազանքն է եղել, չի լսել նաև, թե մեկ ուրիշ ասպարեզ կարող էր ընտրել նա:

Միայն մի խոստովանութիւն. «Իմ էութիւնն ամբողջութեամբ լեցուն է երաժշտութեամբ: Ծիշտ էր նվագավար դառնալս, որովհետև միշտ կամեցել եմ հոգուս խոսքը ձեռքերիս, մատներիս թրթիռով հաղորդել մարդկանց, շոշափել երաժշտութեանը՝ այդ երկնային, աստվածային, անբացատրելի ու անշոշափելի երևութիւնը»:

Օհան Դուրյանի փառքի ճամփան, իրավամբ, եղավ վերջին: Ժամանակն, անշուշտ, այն ամփոփելու է իբրև երաժշտական համամարդկային իրողութեան յուրատիպ մի դրսևորում: Այդ ժամանակների մեջ, թերևս, պարզ դառնա Դուրյան անհատականութեան հնարավորութիւնների և օժտվածութեան մի գաղտնաշերտ ևս. այն, որ նրա նվագավարական վահանակին երբեք պարտիտուր չի լինում: Բազում հեղինակների հորինվածքներ՝ օպերա, թե սիմֆոնիկ մեծ ու փոքր

կտավներ, նրա հոգում են, նրա պայծառ, անդամաճան հիշողութեան մեջ:

Մասնատրոյի ստեղծագործական ժառանգութիւնն ամփոփում է դեռևս շարժարժված շատ խորհուրդներ, որոնցից մեկն էլ 20—25 տարիների գիտական իր ուսումնասիրութիւնների արդիւնքն է՝ «Ունիվերսալիզմ» երաժշտական նոր սիստեմի իր հայտնագործումը:

Հանրութեանը ծանոթ են նրա վոկալ ու սիմֆոնիկ կտավների մի մասը միայն: Հեղինակային ծրագրերը բազմազան են և ընդգրկուին: Սակայն առաջնայինը, առաջին սիրո պես ուժգին, կա և մնում է նվագավարականը:

Պատմամշակութային դարավոր վկայումով՝ արվեստում կոթողային նվաճումների գաղտնիքը, Աստծո կամոք, վերապահված է մեծ անհատներին, անեղծ, անխառն արվեստագետներին, ստեղծագործ այն հոգիներին, որոնց ժամանակը «Ես»-ի շահումներից դուրս է, և վաստակն էլ՝ անձնավորման կշեռքին անհաղորդ:

Քչերին է տրված փառքից ու համընդհանուր գնահատանքից շնորհալու շնորհ:

Օհան Դուրյանը հենց այդ ընտրյալներից է, մարդ, որ տեր է իր կոշմանը:

Իր դժվարին ճանապարհին նա հրաշալի դաշնութեամբ արժևորեց գոյի, աշխարհընկալման և հոգևոր ինքնամատուցման կարևորութիւնը, կարողացավ աշխարհի հանդեպ իր վերաբերմունքը բխեցնել ազգային մտածելակերպի ու հոգեբանութեան ակունքներից:

Կերտվածքի խնդիր էր: Այո, ինքն է՝ առանց դիմանկարային պաճուճանքների...

Թե՛ հայրենական և թե՛ աշխարհի բեմերում, անկախ մատուցվող նյութից, անկախ հեղինակի ազգային պատկանելութիւնից, իբրև արվեստի առաքյալ, Դուրյանը հարազատ մնաց ճշմարտութեան գերագույն պահանջին՝ ազգային արժանապատվութեան գիտակցումով փայլեցնելով արվեստի համամարդկայնութեան գաղափարը:

«Երբեք չեմ խնայել ինձ,— հավաստում է մեծ վարպետը,— նվագավարի իմ արվեստը սիրում եմ անսահմանորեն և այն միշտ վեր եմ դասել երկրային, մարդկային բոլոր հաճուքներից:

Նվագախմբի առջև ասես վերանում եմ իրականութունից, ղեկավարում եմ գոց աչքերով, միայն երբեմնակի նայում որևէ երաժշտի: Այդ պահին նվագախումբն ինձ համար մի հսկա երգեհոն է, որով ես հնչեցնում եմ մարդկության հոգու և խղճի մեղեդիացած համանվագը...»:

Նվագավարական հարթակին Օհան Գուրյանն է:

Ամեն ինչ ասված է: Եվ ամեն անգամ բեմ ելնելով իրրև փոքրամարմին մի հսկա, իրրև մարդ-ոգի, նա դուրսում է հանդիսատեսների սրտերը՝ համոզելով, որ բեմն իր աղոթատեղին է, հարթակն այդ՝ լուսո խորան և, իհարկե, իր անկրկնելի, խոսուն ձեռքերը՝ հավատի ու ինքնայրումի մշտավառ կերտններ:

Ն Կ Ա Ր Ա Գ Ի Ր

Անվերժան, անիմանալի խորհրդով ու համառ մի տքնությամբ՝ մարդն ի ծնե, իր տենչերն իրական ոլորտներից վեր պահած, հանց բեռնակիր մի սևեռուն, տարիների միջով տանում է վեր, ճիշտ և ճիշտ դեպի անհայտը, ու երբ ետ է նայում մի պահ, ժամանակի մշուշներից, վերժանումի հանգույն հառնում է հեռավոր, սիրելի, սակայն այլևս անդարձ սկիզբը:

Մտովի ամեն հանդիպումն անցյալի հետ՝ կենսահաստատումի նշանակ-վկայություն է:

Այդպես հուշն է զարթնում, իրրև ոսկերեքան խոսնակ, մեկ շոշափելիորեն մարմնավոր, մոտիկ, մեկ՝ ազոտ, թափանցիկ ու հեռու:

Երկրային շափ ու տարածքի և ժամանակի մշտագալար, հարահոս երթի մեջ, երբ անգամ փոքրիկ մի ճեղք է բացվում մոռացություն վարագույրի վրա, նորիմաստ է դառնում հայացքն այդ փոքրիկ պատուհանից դեպի ետ, դեպի արմատ ու սկիզբ, այնտեղ, ուր ծաղկահյուս շահելության զողանչներն են մնացել և ուր ոսկևոր են մարդու ապրած բոլոր տարիները:

Հիշողությամբ է կարևորվում կյանքի հետագիծը և, ուրեմն, թող բաց մնա կարոտաբաղձի դուռը անցյալի վրա, որ ավելի հստակ, տեսանող ու միտված լինի մարդու հայացքն ապագային:

ԳՈՒՑՆԵՐ ԱՆՑՑԱԿԻՑ

Մենք բոլորս գալիս ենք մեր մանկության մուրակից...

(Ռ. Մ.)

Հիրավի, մտաբերումի ամեն մի փորձը լույսի մի շող է, որով կենդանություն է առնում կյանքի զարդանկարը: Գան-

դադ ու վարանոտ արձակվում է հուշերի կօժիք ու նրա ընթացքով ետ պտտվում մանկութան մուրրակ տանող գալարաթելը: Ահա այսպես, կենսապատումին արված տեական անդրադարձերի թելադրումով շնչավորվում է դիմանկարը՝ պարզ և անհավակնոտ, համոզիչ ու մարդկային, ինչպես վայել է իրական վաստակով ծանրաբեռ, արվեստաստեղծ մարդուն:

ՀԻՆ ՈՒ ԾԱՆՈՔ ԽԱՉՈՒՂԻՆԵՐ

Հայտնի է իր ծննդյանը վերաբերող շատ ուշագրավ մի պատմություն, որն այսօր էլ շարունակում է ներազդումով հուզել մասնատրոյին: Եվ նա, որ ըստ էության ճակատագրապաշտ չէ, մի տեսակ նախապաշարվածի ներշնչվածությամբ հաճախ կրկնում է, որ իր կյանքում համարյա ամեն ինչ ենթակա և ներդաշնակ է ճակատագրական այդ նախանշանին: Դա մի իրողություն է, որով պայմանավորված՝ ինքը ճշմարտապես երջանիկ է, սակայն այդ հազվագյուտ գանձն իրեն տրվել է ինքնայրուժի դիմաց:

Իսկ եղևությունն այս է, ինչի մասին նրան պատմել է մայրը:

1922 թ. սեպտեմբերի 8-ին, Երուսաղեմի քաղաքացիների թաղամասի բնակիչ, ատաղձագործ Խաչատուրի համեստ, բազմանդամ ընտանիքում չույս աշխարհ եկավ հերթական արու զավակը: Նա ծնվեց պտղապարկով, ասել է թե՛ երջանկության նշանակով:

Այսպես էին մտածում հնում և, նույնիսկ, հիմա էլ տարածված է այդ հավատալիքը, հատկապես Արևելքի ժողովուրդների մեջ:

Մանկանը մկրտեցին սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցում՝ անվանակոչելով Հովհաննես:

Անսահման էր ծնողների ուրախությունը, հատկապես՝ մոր, որը հավատում էր նշանակին ու համոզված էր, որ իր փոքրիկի գլխին միշտ լինելու է տիրոջ օրհնյալ աչքը: Սակայն եղավ մի բան, որը, ըստ հավատալիքի մայրիկի, ճակատագրական էր որդու համար:

Վարպետ Խաչատուրի եղբոր աղջիկները դատարանում վիճարկվող հարց ունեին: Իբրև նախապաշարյալ, նրանք համոզված էին, որ միայն պտղապարկի մոգական զորությունով կշահեն դատը: Պատահակա՞ն էր արդյոք, թե այնուամենայնիվ ինչ-որ խորհուրդ կար, այդպես էլ եղավ. գործն ավարտվեց ի օգուտ նրանց, սակայն ինչ-ինչ պատճառներով աղջիկները ոչ միայն չվերադարձրեցին, այլև, անհասկանալի դրզվածությամբ, այրեցին պտղապարկը:

Ահա այդպես, հրի փոխակերպվեց երջանկության խորհրդանիշը, սակայն, որպես խորհուրդ, չմխրացավ երեքը:

Սա է եղածը, ինչին յուրահատուկ իմաստ վերագրելով, անվերապահորեն հավատում է աշխարհահուշակ նվագավար ՕՏան Դուրյանը և ինչը տասնամյակների հեռուներից շարունակում է խորհրդապաշտորեն համոզիչ և ներդաշնակորեն համահունչ թվալ իր կյանքին:

Վաղ մանկության հուշերը միահյուսվում են ծննդավայրի մասին ունեցած նախնական այն պատկերացումներին, որոնք ժամանակին, իրավամբ, մյուսթական հնչողություն ունեին:

Այն սոսկական քաղաք չէր, այլ աստվածահաճո մի բնակատեղի՝ աշխարհի բոլոր քաղաքներից ամենահուշակավորը ոչ միայն քրիստոնյաների, հրեաների, այլև մահմեդականների համար և նրա յուրաքանչյուր բնակիչ, մեծ թե՛ մանուկ, այլոց հանդեպ մի տեսակ առավելության գիտակցում ունեթ՝ երեք կրոնների այդ քաղաքում ծնված լինելու և ապրելու փաստով:

Իսկ թե որտեղ էին սկզբնավորվում արմատները և ինչ հող ու ջրով էր սնուցվել երուսաղեմահայոց կենսածառը ու էլի բազում հարցերի պատասխաններ, նա դեռ պիտի քաղեր պատմության՝ սերունդների այդ համահավաք հիշողության էջերից:

Խնչ հանգրվան էր հո՞ղն այս աստանդական հայի համար: Իսկությունը սա էր:

Հայերի առնչումներն ու կապերը Երուսաղեմ սուրբ քաղաքի հետ հիշատակվում են դեռևս պատմական այն ժամանակներից, երբ այն կրում էր Սաղեմ, ապա հաջորդիվ՝ Հեբրուս անվանումը և, վերջապես՝ քաղաքը Դավթի, որ թագավորության կրոնական ու քաղաքական կենտրոնն էր, փա-

ուսման որպես սրբավայր, և որի հոյակապ տաճարի մեջ էր բնակվում Կենդանին ու Ճշմարիտը, ասել է՝ ինքն Աստված:

Հայ տարրն այստեղ հաստատվեց հատկապես քրիստոնեության տարածման առաջին շրջանում և ապա սկսեց ավելանալ թե՛ կրոնական մղումներով և թե՛ ժողովրդի պատմաճակատագրական հանգամանքների բերումով, այնպես որ՝ հայերն այստեղ հիմնեցին իրենց պատրիարքությունը՝ եկեղեցիներն ու գաղութը:

Ստեղծագործ, հավատավոր ու կառուցող հայը, ամենկերպ նպաստելով երկրի տնտեսական, մշակութային զարգացմանը, հարյուրամյակներ շարունակ ջանում էր նաև պահպանել իր ազգային կերպը և սերունդներին փոխանցել ավանդներն ու արմատներին կենսունակություն:

Երուսաղեմի Հայոց վանքին՝ սուրբ Հակոբյանց տաճարին հարող քաղաքացիների թաղամասը բարեհամբավ էր արդեն քանիբորոք սերնդով քաղաքում ապրող աշխատասեր, բարեպաշտ ու խաղաղակյաց հայ բնակչությանը: Փոքր էր հայկական թաղամասը, շատ ավելի փոքր, քան հարևանությամբ ծավալված հրեականն ու արաբականը:

Կային և խառը բնակչությամբ թաղամասեր, սակայն նկատելի էր տարաբնակեցումն ու էթնիկական խտացումները:

Խաչատուրյանների ընտանիքն ապրում էր Վանքին շատ մոտ գտնվող փոքրիկ մի տան մեջ, որից քիչ հեռու սուրբ Հրեշտակապետն էր:

Ամեն կիրակի, լուսնումուրի մարդիկ արթնանում էին ժամկոշի ձիգ ու զրնգուն կանչից, որ «Օրհնյա՛լ է Աստված, փառավորյա՛լ է Աստված, օ՛, բարի քրիստոնեայք, համեցեք եկեղեցի» ձայնելով, հավատավոր բնակչությանը հրավիրում էր առավոտյան արարողության:

Լույսը բացվում էր օրհներգով: Ծվ խորհուրդն էր հոգեթով ու գունեղ:

Փոքրիկ մի մանչուկ էր և, իհարկե, այդ ամենի բուն իմաստն ու էությունը դեռ չէր էլ գիտակցում, սակայն բնագրով էր, թե ինչ, մի տաք թրթիռ, անորոշալի մի զգացում՝ մայրական գուրգուրանքի պես պարուրում, լցնում էր հոգին, երբ ժամկոշը, հայտնվելով հենց իրենց պատուհանի տակ,

անավոտ ծեղին ոչ թե խոսք էր ասում, այլ երգում էր պարկայես: Համենայն դեպս, այդպիսին էր իր տպավորությունը:

Վաղեմի հիշողությամբ փայփայված ու մտապահված մեղեդին հետագայում արտացոլում գտավ իր հեղինակած «Կոմիտասական» սյուիտում:

Արևազալին և իրիկնամուտին թախծոտ ու քաղցրալուր ծորում էր եկեղեցական զանգերի դողանջը: Կարծես հեքիաթ լիներ: Աշխարհում որքա՛ն շքնաղ երգ ու երաժշտություն կա ստեղծված, սակայն իր խորին խորհրդով երևի չգերազանցված է մնում այդ անձեռակերտ, հավատի տուն կանչող ձայնը:

Ազգապահպան կոչվածության իր յուրակերպ իմաստն ուներ Հայոց վանքը, որի պատերից ներս հոգևոր մի Հայաստան կար՝ իր հռչակավոր ձեռագրատնով, ժառանգավորաց վարժարանով, թարգմանչաց դպրոցով, տպարանով, իր ուսյալ ու համբավավոր հոգևոր դասով:

Վանքը նաև բնակատեղի էր տնանկ ու գաղթական բազում հայերի, որոնք ապրում էին վարդապետների կացարաններում և որոնց տեղաբնակները կոչում էին եկվորներ:

Տեղահայոց կյանքում հավատի ու լույսի տաճարը անգնահատելի դեր ուներ:

Ավելի ուշ՝ երիտասարդ տարիքին Հովհաննեսն առավ ազգային ինքնագիտակցումի իսկական դասը, սակայն, քանի դեռ մանուկ էր, որևէ հարց՝ իրենց ով լինելու մասին, չունեցրեց և չէր էլ կարող ունենալ:

Խաչատուրյանների ընտանիքը հնաբնակ էր Երուսաղեմում: Նախնյաց մասին խոսք ու զրույց համարյա թե չէր լինում նրանց տանը, միայն գիտեին, որ պապերն այստեղ են եկել էրզրումից: Բացառությամբ վարպետ Խաչատուրի, որը թերևս մի քիչ գիտեր հայերեն, մյուսներն արաբախոս էին: Նրանց շփումներն էլ հիմնականում արաբների հետ էին:

Հայրն ամբողջ օրը անդադրում ու ծանրաբեռ աշխատում էր և ժամանակ չունեցրեց զբաղվելու երեխաներով: Նա մի փոքրիկ խանութ ուներ Վանքի մուտքի մոտ, որտեղ և վաստակում էր բազմաճանաչ ընտանիքի ապրուստը՝ փայտից պատրաստված գեղարվեստական մանր-մուներ իրերի, գրքակալ-

ների, խաչերի, մոմակալների վաճառքով, երբեմն էլ, որպես
ատաղձագործ, կատարում մասնավոր պատվերներ:

Վարպետ Խաչատուրի առաջին կինը մահացել էր՝ թող-
նելով նրան վեց արու զավակ: Երկրորդ կինն ունեցավ ևս
երեք տղա ու երկու աղջիկ: Մի տուն լիքը մանուկներ ու մի
տուն լիքը հոգս, որը շուտով բարդվելու էր ավագ եղբոր ու
մոր ուսերին:

Հայրը մահացավ, երբ ինքը հինգ տարեկան էր հազիվ:

Մանկան հիշողության մեջ, թեև աղոտ ուրվագծումներով,
հայրը մնաց համեստ, բարի ու աշխատասեր մի մարդ, որից
ինքը ժառանգեց մարդկային լավագույն որակներ: Եվ ամե-
նից շատ՝ ջանասիրություն ու ազնվություն:

Մեկ տարի անց, ընտանիքի վիճակը փոքր-ինչ թեթևաց-
նելու նպատակով, մայրը երկու զավակներին՝ ութամյա Հա-
կոբին ու վեցամյա Հանային (այդպես էին անվանում փոք-
րիկ Հովհաննեսին) տեղավորեց Նազարեթի գերմանական
գիշերօթիկ դպրոցում, որը Երուսաղեմի մայր դպրոցի մաս-
նաճյուղն էր: Այնտեղ սովորող 25 երեխաներից միայն եր-
կուսն էին հայ, մնացածը արաբներ էին:

Հանան ամենակրտսեր աշակերտն էր: Դժվար էր հաղթա-
հարել առաջին օրերի անսովորությունն ու հարազատներից
հեռու գտնվելը:

Ամեն ինչ նոր էր ու չափազանց օտար: Հաճախ նա ման-
կան անմիջականությամբ այնքան սուր էր զգում մոր կա-
րոտը, թախծում քույր ու եղբայրների համար և, չգիտես
ինչու, ամեն արթնացումին մի անբացատրելի անուրջով սպա-
սում «Օրհնյալ է Աստված, փառավորյալ է Աստված...»
կերկերուն, քաղցրալուր կանչին:

Ինչ լավ էր տանը: Ազատ խաղա, ինչքան սիրտդ կկա-
մենա: Իսկ այստեղ... Իհարկե, դժվար էր միանգամից հար-
մարվել ու համակերպվել այն խիստ կարգուկանոնին, որով
փայլում էր գերմանական դպրոցը: Այստեղ բարձրակարգ
ու խստապահանջ ուսուցումը զուգորդվում էր աշխատանքա-
յին դաստիարակությանը, այսինքն՝ դպրոցն իր սաներին
ընձեռում էր անձի ձևավորման ու լիարժեք ինքնադրսևոր-
ման լուրջ նախահիմքեր:

Առավոտ ժեզին բոլոր սաներն անխտիր զբաղված էին

այգում կամ դաշտերում: Նրանք սովորում էին հողի լեզուն,
սովորում էին այն սիրել ու մշակել, ինչը պակաս կարևոր
չէր, քան գիտելիքներ ստանալը:

Ազատ ժամերը լցվում էին օգտակար զբաղմունքով: Դրպ-
րոցը հատուկ հոգատարություն էր տալով, որպեսզի մա-
նուկների մեջ բնականորեն զարգանա հանրօգուտ աշխա-
տանքի հանդեպ սերը:

Այսպես անցնում էին օրերը և նրանք կամաց-կամաց
վարժվում էին ու կոփվում որպես ինքնուրույն անձինք:

Մի օր էլ Երուսաղեմից Նազարեթ եկավ դպրոցի տնօրենը,
իր հետ բերելով փոքրիկ Ֆլեյտաներ: Ուզում էր իմանալ, թե
աշակերտներից ով կկամենա երաժշտություն սովորել: Մի
Ֆլեյտա էլ տվեց փոքրիկ Հանային:

Մինչ այդ նման ոչինչ շտեսած մանկան մեջ կարծես ինչ-
որ անծանոթ, բայց քնքուշ մի զգացում ծնվեց, երբ ան-
վարժ ու փոքրիկ մասներով փորձում էր ծածկել Ֆլեյտայի
անցքերը, հնչյուններ կորզել գործիքից և, երբ ջանքերն ապար-
դյուն եղան ու տնօրենը ետ վերցրեց գործիքը, տղան վիրա-
վորանքից լաց եղավ: Նրա հուզմունքը նկատելով, տնօրենն
անմիջապես վերադարձրեց Ֆլեյտան ու շախավեց: Բացի
Հովհաննեսից ուրիշ ոչ ոք նվագել չսովորեց:

Նազարեթի գերմանական գիշերօթիկում եղբայրներն
ուսանեցին վեց տարի: Տարին երկու ամսով արձակուրդ էին
գալիս Երուսաղեմ, և ամեն անգամ մայրը հիացմունքով ու
խանդաղատանքով նկատում էր զավակների ավելի լրջմիտ,
ավելի կազմակերպված դառնալը: Դպրոցն, իրոք, շատ բան
տվեց հայ մանուկներին:

Հետագայում, արդեն Երուսաղեմի մայր կրթօջախում
շարունակելով ուսումը, Հովհաննեսը վերջնականապես ճշտեց
իր երաժշտական կողմնորոշումը՝ սովորելով դաշնամուր և
երգեհոն նվագել, իսկ Հակոբը, որ թերևս ավելի լավ էր սո-
վորում, քան կրտսեր եղբայրը, ստիպված էր թողնել ուսումն
ու աշխատանքի անցնել: Թեթևացնելու համար ընտանիքի
հոգսը: Մանր ժամանակներ էին: Հովհաննեսը մանկավարժի
գիպյում ստացավ ճիշտ այն ժամանակ, երբ սկսվեց Երկրորդ
համաշխարհայինը և, իբրև ուսուցիչ, բարձր դասարանների
աշակերտների հետ մեկնեց Բեթղեհեմ: Դպրոցի մնացած աշա-

կերտներն էլ ուղարկվեցին Նազարեթ, իսկ Երուսաղեմի գերմանական համբավավոր կրթօջախը անզլիացիները վերածեցին զորանոցի:

Բեթղեհեմում նա դասավանդում էր անզլերեն, արաբերեն, երաժշտություն: Գերմաներենն այլևս չէր թույլատրվում ավանդել:

1939—40 թթ. էական դեր ունեցան Հովհաննեսի կյանքում, երբ կարծես առկայծեցին իր հետագա ճանապարհի լույսերը: Նա ընդունվեց Երուսաղեմի հրեական կոնսերվատորիա:

Նվագավարական արվեստի ուսումնառությունն ընթանում էր Վալտեր Պֆեֆերի և Ջորջ Սինգլերի ղեկավարությամբ, իսկ կոմպոզիտորականը՝ Յոզեֆ Գրինտալի: Բոլորն էլ անվանի երաժիշտներ էին: Սինգլերի կրակոտ, ինքնատիպ կերպով տարված էր ի խորոց և ամենայն պատասխանատվությամբ էր հետևում նրա նվագավարական դասերին: Պետք է որ ճակատագիրը նրանց նորից հանդիպեցներ երեք տասնամյակ հետո, երբ Արևմտյան Գերմանիայից մասնատրոն Արևելյան Բեռլին եկավ՝ ներկա լինելու իր երբեմնի սանի համերգին: Ու երբ հանդիպման անակնկալից անշափ ուրախացած Օհան Դուրյանը (Հովհաննես Խատաշուրյան) իր գործընկերներին ներկայացրեց Սինգլերին, ասելով, որ նա իր մեծ վարպետն է, անվանի նվագավարը շեշտված հարզանոք ու հպարտությամբ ի լուր բոլորի նշեց. «Վարպետը հիմա դա՛ն ես»:

Հետաքրքրական է, որ Հովհաննես Խատաշուրյանն իր ժամանակին Երուսաղեմի կոնսերվատորիայի միակ հայ ուսանողն էր: Հետագայում լույս ընծայվեց մի գիրք Պաղեստինի երաժիշտների մասին, որոնցից միայն ինքն էր այլազգի, մնացածը հրեաներ էին:

Դեռ կոնսերվատորիայի ուսանող, նրան Հայոց վանքից հրավիրեցին թարգմանչաց դպրոցում արաբերեն դասավանդելու:

Այս առիթն անշափ օգտակար եղավ նրա համար և այդուհետ նա այլևս հայ իրականության մեջ էր, հաղորդ այն ամենին, ինչն իրեն անծանոթ էր մինչ այդ: Համակվել էր յուրահատուկ ոգևորությամբ ու եռանդով: Հայ համայնքի մեջ երգչախումբ սահղծելով, սկսեցին համերգներ տալ: Այն-

պես որ, ի մոտո շփվելով հայրենակիցների հետ, ճանաչեց նրանց հոգևոր-մշակութային կառույցը, ավանդույթները, նիստուկացը, սիրեց ու սովորեց մայրենին:

Նա այլևս Հանա չէր, այլ Հովհաննես, դեպի արմատները դարձած մի երիտասարդ, որն անցնելով ազգային ինքնագիտակցումի առաջին լուրջ դասառնումները, հասկացավ, որ այդ ամենով դեռ իմաստավորվելու էր իր ապրելիք կյանքը:

Նրա ուսումնառության տարիները համընկան Երկրորդ համաշխարհայինի ծանր ու դժվարին տարիներին և ճիշտ այն ժամանակ, երբ ավարտվեց պատերազմը, Հովհաննես Խատաշուրյանը ստացավ Երուսաղեմի կոնսերվատորիայի ավարտական դիպլոմը:

Նրա կյանքում յուրովի նշանավորվեց 1945-ը:

ՀԱՄԵՐԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒՄ

Մեծ բեմերի ու լայնաշունչ գործունեության բաղձանք ունեցող երաժշտի համար հանրության հետ առաջին հանդիպումը միշտ էլ վճռորոշ է ու ճակատագրական: Եվ, որպես անզիր, բայց ընդունված կանոն, միշտ կարիք է լինում, որ մեկը՝ անկողմնակալ, անաչառ ու բարյացակամ մի ուժ, սատարի, լուսավորի այդ ճամփան:

Հովհաննեսի համար այդ անձը Վալտեր Պֆեֆերը եղավ: Արժանիորեն բարձր գնահատելով իր սանի կարողությունները, նա Երուսաղեմի ռադիոնվագախմբի նվագավարին առաջարկեց երիտասարդ երաժշտին վստահել առաջիկա համերգներից մեկի ղեկավարումը...

Երախտիքի արժանի վերաբերմունք՝ ոգևորող ու պարտավորեցնող:

Հովհաննես Խատաշուրյանը լիովին արդարացրեց փորձառու և բարեհամբավ նվագավարի հույսերն ու վստահությունը, ավելին՝ բացառապես հրեա երաժիշտներից բաղկացած նվագախումբը, առաջին իսկ փորձից, համակրեց ու անթերի տեսավ հայազգի նվագավարի կատարողական արվեստն ու բեմական ինքնատիպ կեցվածքը:

Խաչատուրյանների ընտանիքը, որ առանձնակի կարևորություն չէր տալիս ո՛չ նրա մասնագիտությանը և ո՛չ էլ այդ ուղղությանը նրա ապագա գործունեությանն ու ծրագրերին, դժվար թե կանխատեսեր Հովհաննեսի ապագա փառքն ու ճանաչումը: Այնպես որ, նրան բոլորովին չէր զարմացնում մերձավորների անտարբերությունը: Հակառակը՝ նույնիսկ երբեմն զվարճություն էր պատճառում և, հատկապես, հիշարժան ու ծիծաղաշարժ էին մոր հետ կապված դեպքերն ու պատմությունները:

Երբ իրենց հարկի տակ հայտնվեց երաժշտական առաջին լուրջ նվագարանը, մայրը տարակուսանքով հարցրեց որդուն.

— Տղա՛ս, սա ի՞նչ է: Քո ինչի՞ն է պետք սա իրը:

— Ախր, ես երաժիշտ եմ ու ինձ անհրաժեշտ է տանը գործիք ունենալ: Սա դաշնամուր է: Ես պետք է պարապեմ, երաժշտություն ստեղծեմ:

Այս փաստարկները՝ անհասկանալի թվալով, ոչնչով չփաթատեցին մոր կասկածն առ այն, որ որդին անկարևոր, ինչ-որ փուլ գործով է տարված:

— Տղա՛ս, խելքը գլխուն գործ մը սորվիր, գնա գոնե ատամնաբույժ դարձիր, որ կարողանաս օրվա հացդ վաստակել: Էդ գործիքն էլ, ի՞նչ ասեմ, որ բերել ես, ոչի՛նչ, թող մնա: Ինձ համար մեկ-մեկ քայլերդ-մայլերդ կնվազես:

Զարմանալի կին էր մայրը, հոգում բյուր նուրբ երանգներ, որոնց արտացոլումն ավելի հաճախ երևում էր իր հրաշալի անեղնագործության մեջ:

Նրբակերտ, ժանեկահյուս հորինվածքներում ուղղակիորեն խոսում է գեղեցիկի անմիջական ընկալումը, նրբաճաշակ սրտի թրթիռը: Մյուս կողմից՝ անբացատրելի մի անտարբերություն ուներ որդու երաժշտական օժտվածության և ունակությունների հանդեպ: Ստուգապես, չէր հասկանում այդ արվեստի բուն էությունը: Իր համար դա շատ բարդ մի բնագավառ էր և, բնականաբար, չէր ջանալու խորանալ համաժանրների մեջ:

Միամիտ էր, աստվածավախ ու բարեպաշտ: Բազմազավակ մոր իր պարզ ու անհավակնոտ աշխարհն ուներ ու այդ աշխարհի նեղլիկ պատուհանից էր նայում կյանքին: Ուզածն

այն էր, որ երեխաներն արհեստ ունենային վաղվա օրն ամպահովելու համար: Իսկ թե ինչ էր արվեստը՝ իր խնդիրը չէր Գիտեր ասենք, որ տղաներից մեկը քիչումիչ ջութակ է նվագում, այնպես՝ արևելյան մեղեդիներ: Երբեմն լսում էր նրա նվագը, առանց ոգևորության: Իսկ ինչ էր սովորել Հովհաննեսը կոնսերվատորիայում, բնավ չէր հետաքրքրում մորը:

Մի օր էլ, որդու սենյակ մտնելով, տեսնում է նրան հայելու առաջ կանգնած, փայտիկով ինչ-որ տարօրինակ շարժումներ անելիս: Մնում է ապշած.

— Քեզ ի՞նչ է պատահել, տղա, էդ ի՞նչ ես անում,— հարցնում է վախեցած:

— Ղեկավարում եմ, մայրի՛կ,— անվրդով պատասխանում է որդին ու շարունակում շափ տալ:

Մայրը տարակուսանքով նայում է շորսրոլորն ու զարմացած շարունակում.

— Իսկ ի՞նչ ես ղեկավարում, թե գաղտնիք չէ...

— Ես դիրիժոր եմ, մայրի՛կ,— հակիրճ և, մոր համար բոլորովին անհասկանալի, հնչում է որդու պատասխանը:

Միամիտ կնոջը թվացել էր, թե որդին ինչ-որ հիվանդության անուն է տվել: Այդպես հուզված դուրս գալով սենյակից, նա կանչել էր տանեցիներին ու տրտմազին հայտնել.

— Խեղճ երեխաս խենթեցեր է, զացեք-տեսեք:

Տիկին Հասմիկի մտավախությունը որևէ հիմք չուներ, իսկ Հովհաննեսն արդեն իր ապագա վերլնթացի ճանապարհին էր: Եվ եկավ օրը, երբ նա պետք է ինքնահաստատվեր իբրև նվագավար:

Ահա և առաջին բեմիլը Երուսաղեմում:

Աննկարագրելի հուզմունք լեփ-լեցուն դահլիճի ու արհեստավարժ նվագախմբի առջև և պատասխանատվության այնպիսի մի բաժին, որպիսին կարող է ունենալ իր առաջին իսկ համերգին Մոցարտի սիմֆոնիան ներկայացնող նվագավարը:

Դահլիճում նաև հարազատներն են: Մայրն ու քույրերը առաջին անգամ են կենդանի կատարում տեսնում և ինչ-որ տխուր բան կա այս իրողության մեջ: Մի պահ նրանց սեփական հայացքներն էր զգում թիկունքին, հետո ամեն ինչ գնաց-ձուլվեց երաժշտությանը: Այլևս ինքն էր, նվագախումբը ու մեծ, ընդգրկուն, աներևակալիորեն ձգող-տանող երա-

ժըշտութիւնը: Ուշքի եկավ, երբ դահլիճը թնկաց ծափերից: Շրջվեց, հայացքով փնտրեց մորը: Տեսավ միայն մի պահ: Ու մի շերմագին զգացում ապրեց, որ կարողացել է նրան իրենով հպարտանալու առիթ պարգևել:

Համերգից հետո շնորհավորանքի տարափ տեղաց: Երիտասարդ նվագավարը՝ հաջողութունից մի տեսակ շփոթված և անթաքույց հուզումով, վայելում էր իր առաջին հաղթանակը, երբ մոտեցավ կոթողային կեցվածքով, անհողողող ու խստադեմ մայրը: Եվ, ի լուր բոլորի, հնչեց նրա հանդիմանանքը.

— Աս ի՛նչ խայտառակութիւն... տղաս, քեզ համար քիչ է թե գետինը մտնայի: Բեմին վրա ամենքը բանով մը զբաղված էին, նվագ կընեին, իրենց թուղթերուն կընայեին, իսկ դուն... դուն այդ ծիծեռնակի պոչը հագիդ ու այդ հիմար փայտիկովդ ի՛նչ կընեիր, չհասկցա՛... ամո՛թ չէ՛:

Ներկաները մի պահ կարկամեցին, ապա գլխի ընկնելով, ընկրկեցին: Միծաղից թուլացած երաժիշտը գրկեց մորն ու համբուրեց իրեն պարգևած կյանքի, այս երջանիկ պահերի, շատ ու շատ առ բաների և, ամենից շատ՝ նրա այդ պարզ ու միամիտ անգիտութեան համար:

Այս համերգից երկու ամիս անց նա մեկնեց Եվեյցարիա՝ ուսումը շարունակելու և կատարելագործվելու:

ՎԵՐՆԷՔ

Այլևս կանխորոշված էր Հովհաննես Խաչատուրյանի նվագավարական ուղին, որ ձգվում էր դեպի այն ոլորտները, ուր իշխողը արարչութեան շնորհն է ու գեղեցիկի կատարյալ ըմբռնումը:

Որպես իր բո՛ւն կոչման հավատավոր՝ Երուսաղեմում ծնված, կրթված ու բեմելած հայազգի երաժիշտն ուղևորվեց Եվրոպա՝ խորացնելու դասական երաժշտութեան ու արվեստի իր իմացութիւնը:

Կյանքի և ստեղծագործականի կեռամաններն ինքնուրույն հաղթահարելու վճռականութեամբ նա հայտնվեց իրեն մինչ այդ անծանոթ իրականութեան ու հարաբերութիւնների մեջ,

որն է՛ր եվրոպական և, ինչին հարկ էր զգուշորեն վերաբերվել՝ շանալով գերծ մնալ համահարթվելու ազգու վտանգից: Հարկ էր նաև զգոն լինել՝ ինքնատիպորեն առանձնանալու, քանզի մեծ էր ու զորեղ «իզմ»-երի ու ազդեցութիւնների դաշտը, իսկ ինքն այնքան ջահել էր...

Օտարափ առաջին հանգրվանը եղավ Յյուրիխ քաղաքը:

Միջավայրն առինքնող էր երաժշտական հափեցածութեամբ և արվեստների նրբաճաշակ ընկալումներով: Այս ամենն, անշուշտ, որոշակի դեր ունեւր, որ նա անմիջապես մերվեց նոր պայմաններին:

Ուսումը շարունակելու համար սովորելու շատ բան կար: Եվ նա սկսեց դասեր առնել Յյուրիխի ռադիոնվագախմբի նվագավար, հանրածանոթ երաժիշտ Հերման Շերշնի մոտ, որը զարմանալի մի անձնավորութիւն էր՝ տարօրինակութիւններով ինքնատիպ, մի քիչ խենթավուն ու տաղանդավոր:

Պարապմունքներն ընթանում էին անկանոն, նվագավարի տրամադրութեամբ պայմանավորված, բայց դա չէր խանգարում, որ երիտասարդ երաժիշտը նրանից ստանար առավելագույնը:

Երուսաղեմից հարազատները օգնում էին կարելվույն չափ: 1945—46 թվականներն էին: Ընտանիքը համեմատաբար թեթևացած էր հոգսերից ու կարիքից: Եղբայրներն աշխատում էին: Ծիշտ է, նրանցից և ոչ մեկը արվեստի բնագավառում չէր, սակայն հիմա արդեն հասկանում ու փայփայում էին երաժիշտ եղբոր նվիրական իղձը:

Սովորելու շատ բան կար, և ժամանակն էլ կարծես արագ էր թռչում: Հարկավոր էր բաց չթողնել ոչ մի առիթ, որը կարող էր իմացութեան ընդլայնմանը նպաստել:

1947 թ. անակնկալ ու երջանիկ մի բերումով նա հանդիպում է «Ուրախ այրին» հանրածանոթ և շատ սիրված օպերետի հեղինակ Ֆրանս Լեհարին:

Օանոթանալով հայազգի երաժշտին և ապա արժանվույն գնահատելով նրա նվագավարական կարողութիւնները, Լեհարը Յյուրիխ եկած Ֆրանսիացի մի իմպրեսարիոյի հորդորում է համերգ կազմակերպել, և շուտով Փարիզի հանրահռչակ «Վոլոն» նվագախմբի հետ «Պալե դը Շայո» ամենա-

գեղեցիկ ու ամենահայտնի դահլիճում կայանում է այդ համերգը՝ Հովհաննես Խաչատուրյանի ղեկավարությամբ:

Ի՞նչ կարող էր ասել այս անծանոթ անուն-ազգանունը հուշակավոր երաժիշտների արվեստը վայելած հանդիսականին: Սակայն դահլիճը լեփ-լեցուն էր և պետք է խոստովանել, որ այդ հարցում անշափ կարևոր դեր էր խաղացել հրեա իմպրեսարիոյի հմտությունը: Գովազդներում նա օգտագործել էր նվագավարի՝ Երուսաղեմի կոնսերվատորիան ավարտելու փաստը: Իսկ այս երաժշտական հաստատության համբավն արդեն հայտնի էր Եվրոպայում՝ շնորհիվ հրեա այն անվանի երաժիշտների, ովքեր պատերազմի տարիներին, ճիշտ կողմնորոշմամբ, հաստատվեցին Երուսաղեմում՝ ստանձնելով երաժշտական ազգային դպրոցի ամրապնդման գործը:

Ինչևէ, հաջողությունն աննախադեպ էր, և փարիզյան այդ համերգը, աներկբա, լուսավոր դուռ էր բացում հայ երաժշտի հետագա բեմական գործունեության առջև:

Իրավ, կարճ ժամանակ անց, նույն Ֆրանց Լեհարի միջնորդությամբ ավստրիական խոշոր հրատարակչություններից մեկի տնօրեն պարոն Շլեն կազմակերպեց Խաչատուրյանի հաջորդ համերգը՝ այս անգամ Վիեննայի նշանավոր «Տոնկյուստլեր» նվագախմբի հետ «Կոնցերտ Հաուզ»-ում:

Համերգի ծրագրում ընդգրկված էր նաև սիմֆոնիկ մի գործ, որի հեղինակը ինքը՝ Հովհաննես Խաչատուրյանն էր: Ո՛չ մեծածավալ այդ ստեղծագործությամբ հեղինակը կարողացել էր ընդգծված երանգներով և երաժշտական արտահայտչականությամբ ներկայացնել պատերազմի՝ իբրև շարիքի ու անփեման և խաղաղության՝ իբրև համամարդկային բաղձանքի գաղափարը: Այդ գործը պատվերն էր համերգի կազմակերպիչների և հետագայում այն կատարվեց նաև Փարիզում:

Ոգևորվելու առիթ կար անշուշտ. հաջողության աստղն էր շողացել օտարության մեջ ինքնահաստատվող երիտասարդ երաժշտին: Մնում էր ընդառաջ գնալ այդ լույսին՝ տքնությամբ հաղթահարելով ամեն մի խոչընդոտ:

Մեծանուն նվագավար Հերբերտ Ֆոն Կարայանը ներկա էր համերգին և, գոհունակությամբ արտահայտելով տպավորությունը, նրան հրավիրեց իր մոտ՝ հետագա դասեր առնելու:

Այդ երեկոյի հետ մի հուշ էլ է կապված: Այն պահին, երբ նվագավարը՝ հանդիսատեսի շերմ ընդունելությունից հուզված, շնորհավորանքներ էր ընդունում, նրան է մոտենում մի երաժշտասեր:

— Դուք մեզ կատարյալ վայելք պատճառեցիք, դա շարունակությունն էր այն մեծ տպավորության, որ ունեցանք Բուդապեշտում՝ լսելով Ձեր «Ջութակի կոնցերտը»:

Նվագավարն իսկույն կուսեց իրողությունը:

— Ներեցեք, պարոն, ես այն Խաչատուրյանը չեմ,— սիրալիր պատասխանեց նա,— Բուդապեշտում դուք լսել եք հայ մեծ կոմպոզիտոր Արամ Խաչատուրյանի գործը: Ծն Հովհաննես Խաչատուրյանն եմ:

Թերևս, այդ հպանցիկ հանդիպումն էր, որ հուշեց նրան փոխել անուն-ազգանունը՝ օտար ունկնդրի մոտ հետագայում որևէ շփոթ չառաջացնելու նպատակով: Համենայն դեպս, այսպես է մեկնաբանում ինքը՝ նվագավարը: Դրանից հետո հայտագրերում երևաց Օհան Դուրյան անունը:

Ի դեպ, Օհանը հետևողական շեղավ ու չգնաց Հերբերտ Ֆոն Կարայանի մոտ: Իսկ ի՞նչն էր պատճառը: Իհարկե, ոչ ի՞նչ ավելի, քան սովորական, անմեղ մի պատմություն, ինչին վիճակված չէր սիրավեպ դառնալ: Ո՛վ չգիտե, որ կյանքում ոչ մի հոգեվիճակ ի գորու չէ մարդու գործնական ծրագրերը տակնուվրա անել այնպես, ինչպես դա կանի զգայական, ինքնամոռաց տարվածությունը:

Այդ շրջանում Օհանի սրտային նուրբ գործերն այլ կերպ չէր կարելի բնորոշել, քան երիտասարդական, օդեղեն հափըշտակություն:

Ով էր նրա արկածի հերոսուհին: Իհարկե... Յլուրիթում բնակվող շիկահեր, սիրունատես մի էլզի, որ գերել էր նրան:

Ահա և համբավավոր նվագավարի բարյացակամ, խոստումնալից հրավերին հետևելու փոխարեն նա գնաց իր զգացմունքի ետևից: Հուլյան, երիտասարդական անուրջներ, սակայն որոշողը ժամանակն էր:

Ուշացումով միայն նա հասկացավ, որ իր զգացմունքներն այնքան էլ խորը չէին և որ կապն այդ տևական չէր կարող լինել:

Երիտասարդ սրտի զգայական պոռթկումն ու վաղանցուկ ներշնչանքը թեթև թռչնի պես ճախրեց-անցավ և այդ զարդարիկ ապրումներից մնաց շիկահեր աղջկան նվիրված մի գեղեցիկ երգ:

Այստեղ պետք է հիշել, որ Օհանը երգեր սկսել էր գրել վաղուց: Գեռևս Երուսաղեմում սովորելու տարիներին:

Գերապատիվ Քորգոմ պատրիարքի բանաստեղծությամբ գրված հուզիչ ու գեղեցիկ երգը առաջինը մեզ հասցրեց մեր վաղամեռիկ սոխակ Լուսինե Զաքարյանը: Ավելի ուշ այն սկսեց հնչել Ալիս Շահմիրյանի, ապա՝ երիտասարդ երգչուհի Վիկտորյա Ավետիսյանի կատարմամբ:

Հետո արդեն պետք է ծնվեին քնարաշունչ, մեղեդիական նրբակերտ գործեր, որոնք արվեստագետի հուզական կերտվածքի բավական խոսուն արտացոլումներն են:

Ցյուրիխում Գուրյանը մտերմացել ու բարեկամացել էր մի խումբ հայ ուսանող-երաժիշտների հետ: Հանդիպում էին երիտասարդ, շատ բարեհամբույր մի տիկնոջ ճաշարանում:

Տիկին Ֆիշերը, որ արվեստասեր անձնավորություն էր, առանձնահատուկ վերաբերմունք ուներ շնորհալի, բարեկիրթ ու սրտաբաց հայ տղաների հանդեպ և նրանց ընդունում էր իրրև հարազատների: Նա սիրում էր հաճելի անակնկալներ մատուցել և ահա մի օր Օհանին հրավիրեց հիշարժան մի համերգի:

Լյուցերն քաղաքում, որը Ցյուրիխից մոտ 200 կմ հեռավորության վրա է գտնվում, նվազավարելու էր հռչակավոր Արթուրո Տոսկանինին: Ի՞նչ մեծ տպավորություն և ի՞նչ վայելք: Նման արվեստագետին տեսնելն ու լսելն արդեն իսկ իրադարձություն էր:

Շատ նվազավարներ էր տեսել, հիացել նրանց կատարողական վարպետությամբ, բայց Տոսկանինին մարդու հոգու և բանականության հետ երկխոսող իր արվեստով ու բեմական զարմանալի արտահայտիչ կեցվածքով, պարզապես, անզուգական էր:

Պետք է ենթադրել, թե որքան երախտապարտ էր Օհանը նրազգաց տիկին Ֆիշերին, որ ստեղծել էր այդ բովանդակ վայելքն ապրելու հնարավորություն: Գալով տիկնոջը, արժե նկատել, որ նա հոգու խորքում համակրում էր Օհանին,

ստեղծագործելու համար նույնիսկ առանձին սենյակ էր տրամադրել նրան, աշխատում էր ամեն կերպ օգտակար լինել, որպեսզի երիտասարդ երաժիշտը սովորելուն զուգընթաց ստեղծագործի ու հանդես գա համերգներով: Անշափ զնահատելի էր, որ նա հովանավորեց նվագավարի փարիզյան համերգը:

Տպավորված շվեյցարուհու մարդկային անկեղծ ու հրաշալի կերպարով՝ Գուրյանը որոշեց մի երգ ընծայել նրան և, իբրև երախտագիտության նշան, առաջարկեց ընտրել որևէ բանաստեղծություն: Ստացվեց հուզաթաթավ, գեղեցիկ մի գործ:

Էմմա Ֆիշերն զգացված էր, սակայն տարիներ էին պետք, որ հեղինակը կուահեր, թե ինչու էր նա իրեն առաջարկել հենց այդ բանաստեղծությունը, խորիմաստ մի ստեղծագործություն, որը լիովին արտահայտում էր կանացի անպատասխան զգացմունքի խոստովանություն, ապա և՛ անխուսափելի բաժանման, հրաժեշտի սթափ տրամադրություն: Լալագին՝ ոչինչ:

Իսկ ինչ կարող էր անել ինքը, երբ կնոջ հոգում կատարվածին անհաղորդ ու անգիտակ, ակամա վիրավորել էր նրան՝ ոչ միայն շարձագանքելով զգացմունքներին, այլև շատ հաճախ նրա մոտ կազմակերպած հավաքույթներին ու խնջույթներին մասնակից դարձնելով իր էլզիին:

Ջահել, վառվռուն տարիքում ում հետ շեն պատահում նման հանդիպումներ ու բաժանումներ:

Այդպիսին է մանրումեծ զաղտնիքներով հյուսված, բազում անակնկալներով լեցուն կյանքը, որի թևերին աստվածային կամոք օրորվում է յուրաքանչյուր կոշվորի կենաց պատմությունը:

Ցյուրիխը որոնումների մեջ գտնվող արվեստագետին վստահություն ներշնչեց սեփական կարողությունների հանդեպ: Այդքան էլ դյուրին չէր եվրոպական երաժշտական հասարակայնության ուշադրությունը գրավելն ու ինքնահաստատվելը, համերգներ կազմակերպելը, հաջողություններ ունենալն այն պայմաններում, երբ հանդիսատեսին գրավելու համար հրավիրվում էին ամենաճանաչված երաժիշտներ:

Վիեննա—Փարիզ—Վիեննա համերգներից հետո, 1949 թ. նա որոշեց հաստատվել Փարիզում՝ գեղեցիկ արվեստների օրրանում, բնավ չսխալվելով, որ այստեղ ամեն ինչ տրամադրելու, նպաստելու էր ազատ և անկաշկանդ ինքնադրսեվորմանը: Ինքն այդուհետ ապրելու էր ոգու, ճաշակի և ազատության մայրաքաղաքում, որտեղ, Բողոքի խոսքերով՝ «Իշխում է լոկ կարգ ու գեղեցկություն»...

Փարիզում Օհանը շատ խնդիրներ համեմատաբար հեշտ էր լուծելու: Այստեղ նա այնքան էլ օտար միջավայրում չէր, որովհետև կար իր ավանդույթներն ստեղծած հայկական համայնք: Համայնքն, իրավ որ, սատարեց իր երաժիշտ զավակին: Դա բարոյահոգեբանական մեծ իմաստ ուներ նաև:

Անդրանիկ Մալաշյանի գլխավորությամբ, շատ արագ կերպով ստեղծվեց արվեստագետին հովանավորող կոմիտե, որին անդամակցում էին համայնքում արժանի հարգանք վայելող մարդիկ՝ Պողոս Ֆրենկյան, Արմենակ և Գեղամ Աճեմյաններ, Վահե Զիլինգարյան, Պերճ Զաքչյան, Մկրտիչ Կազանչյան և այլք, ովքեր հայտնի գործարարներ լինելուց զատ, արվեստասեր էին, ազգասեր ու կարևոր նշանակության բոլոր հարցերում պատրաստակամ: Նրանցից ոմանք ինքներն էին ստեղծագործում, ինչպես ասենք Գեղամ Աճեմյանը, որի հեղինակած պիեսը ներկայացվեց Շարլ Ազնավուրի մոտ, հոր և քրոջ մասնակցությամբ: Ահա այդ պիեսում, Աիդա Ազնավուրյանի կատարմամբ հնչեց նաև Օհան Դուրյանի «Սիրերգը»: Բանաստեղծական տեքստը Աճեմյանինն էր:

Թատերական, համերգային նման միջոցառումներ, երեկույթներ հաճախ էին կազմակերպվում և պիեսք էր ըմբռնել, որ համայնքն իր ներսում ջանում էր փայփայել մշակութային ամեն մի դրսևորում՝ լինե՞ր դա սիրողականի, թե արհեստավարժության արգասիք: Կարևորը ազգային գիտակցումի, հայ ոգու պահպանումն էր օտար միջավայրում մի կողմից, մյուս կողմից՝ միանգամայն ավելորդ չէ նշել, թե առկա ու ներուժային ինչ մեծ ներդրում ունեին հայերը Ֆրանսիայի մշակույթի բոլոր բնագավառներում:

Այդ ներդրման մեջ իր մասն ունեցավ նաև Օհան Դուրյանը՝ նախ մինչև հիսնականների վերջերը, ապա ևս մեկ

տասնամյակ՝ 1980-ից 1991 թթ., երբ նա ապրում ու ստեղծագործում էր Մարսել քաղաքում:

Հիշատակելի է այն փաստը, որ Ֆրանսիական կառավարությունը բարձր գնահատեց նվագավարի բեղմնավոր գործունեությունը՝ 1998-ին շնորհելով նրան երկրի շրջա կարեվորագույն պարգևներից մեկի՝ «Գրականության և արվեստի ասպետի» բարձր կոչում: Իսկ առավել բարձր գնահատությունն այն էր, որ Ֆրանսիացի արվեստասերը ճանաչեց ու սիրեց հայ երաժշտին և բոլոր այն նվագախմբերն ու անհատ կատարողները նույնպես, որոնց հետ առիթ ունեցավ աշխատել մասսոթո Դուրյանը:

Իսկ մինչ այդ...

Փոփոխվող ժամանակների, վերաթևորումների ու նոր ըմբռնումների հորձանուտում իսկական, մնայուն ճանաչման մղումն էր առաջնորդում նրան և նա հաստատակամ եղավ շքեղ կրկնելու ամենատարբեր բնույթի դժվարություններից: Փարիզի և ընդհանրապես՝ Ֆրանսիայի հետ նա նվիրականորեն կապեց իր կյանքի լավագույն տարիները:

Այդ շրջանն, իրավ որ, ստեղծագործական բերկրանք տվեց նրան:

Իր ղեկավարած համերգների մասին մամուլում գրվատանքով էին արտահայտվում և իր մասին՝ առանձնապես «Դուրյանը եկավ մեզ ապացուցելու իր յուրատիպ վարպետությունը թե՛ իբրև նվագավար և թե՛ իբրև կոմպոզիտոր...» (Paris Images musicales), «Դուրյանը մեծ երաժիշտ է: Նա բարձր ճաշակի օրինակ է տալիս...» (Paris Cri de Franse), «...Դուրյանը մի անուն է, որ պիեսք է մնա երաժշտության պատմության մեջ: Նա զտարյուն այն տաղանդներից է, որ պիեսք է գրավի հասարակայնությանը...» (Paris Cri de Franse), «Օհան Դուրյանը լիցքավորում է իր երաժիշտներին և ունի յուրաքանչյուրին իր կրակը փոխանցելու, նրանցից առավելագույնը կորզելու վարպետություն...» (Կոստանդնուպոլիս), իսկ ահա ինչ է գրում Ամստերդամի «Het Vrije Volk»-ը. «...Դուրյանն իբրև նվագավար հանձարեղ է...»: Սա դեռ հիսնականների վերջերին էր:

Ո՞ւմ չէին ոգևորի այս բնորոշումները, երաժշտական ոլորտներում մեծ հեղինակություն ունեցող անվանի գործիչ-

ների կարծիքներն ու գնահատութիւնները, բայց նա հետու էր հաջողութիւններից գլխապտուլտ ունենալու մարդկային թուլութիւնից:

Այդ տարիներին նա համերգներով հանդես եկավ Ֆրանսիայում, Թուրքիայում, Հոլանդիայում:

Յուրաքանչյուր հանդիպումը դասական բարձր երաժշտութիւնն պահանջն ունեցող հանդիսականի և մեծ համարում ունեցող նվագախմբերի, կատարողների, երգիչների հետ նրա համար ճանաչման մի նոր աստիճան էր: Եղան նաև մշտական աշխատանքի հրավերներ, խոստումնալից առաջարկութիւններ, ինչպիսին Կոստանդնուպոլսի կոնսերվատորիային էր, երբ երկրորդ անգամ համերգ ունեցավ այնտեղ:

Սակայն իր ապագա ծրագրերին հետամուտ՝ նա գերադասում էր ղեկավարել առանձին համերգներ: Դա անհրաժեշտ փորձի ձեռքբերման յուրօրինակ միջոց էր, գործնական վարժեցման հրաշալի դպրոց: Նա անպայման պետք է անցնէր այդ դպրոցը, քանի որ, իրավամբ, առանձնահատուկ իմաստ ու կարևորութիւն էր տալիս նվագավարի, ասել է թե՛ երաժշտութիւնն վերակերտողի գերաշնորհ կոչմանը:

Գիտեր, որ արվեստում իր երազ բարձունքին հասնելու համար անցնելիք ճանապարհ ունէր: Եվ այդ դժվարին վերելքն իրենից պահանջում էր մասնագիտական անթերի վարպետութիւն:

Ահա ինչու, այդ տարիներին իր ժամանակը նա հիմնովին տրամադրեց նվագավարութիւնն ամենանրբին գաղտնիքների կատարյալ ուսումնասիրմանն ու յուրացմանը:

Մասնագիտական փորձառութիւնն և վարպետացման դասերը Ֆրանսիայում նրա համար ապահովեցին հայտնի երաժիշտներ Ռոժե Դեզորմիերը և Ժան Մարտինոնը, որոնք նշանակալի դեր խաղացին Դուրյանի ստեղծագործական կյանքում: Նա արդեն եվրոպական շափանիչների նվագավար էր, որի թե՛ առաջընթացն էր ակնհայտ և թե՛ հաջողութիւններն անհերքելի:

Աշխարհի որևէ ծագում, հասարակական որևէ միջավայրում հանգամանքները դիմադրալից կամքի, անհատականութիւն, ստեղծագործական կերտվածքի լիարժեք դրսևորմամբ է, որ օժտված, տաղանդավոր մարդը նվաճում է հռչակ:

Հանկարծական, աղմկոտ մուտքերն ու վառվռուն փայլատակումները հաճախ շին լինում տեղական կամ շարունակական: Այս իրողութիւնը լավ գիտեր Օհանը ու նաև սթափ էր նայում այն ճշմարտութիւնը, որ ինքն անանց արժեքներով ու անուններով հռչակված Փարիզում էր ամրապնդում իր իսկական վերելքի աստիճանները:

Բնատուր ջանասիրութիւնն այն լավագույն որակն էր, որ նա ներդաշնակորեն զուգակցում էր օժտվածութիւնն հետ երբեք չէր հրաժարվում ամենադժվարին ծրագրերի իրագործումից: Նպատակամետ հաստատակամութիւնն այդ գիծը վստահութիւն էր ներշնչում նաև հայրենակիցներին, ովքեր հովանավորում էին նրա համերգային գործունեութիւնը:

Նրա մտերիմները գիտեին, թե որքան սահմանափակ էին երիտասարդ արվեստագետի հնարավորութիւնները առօրյա զվարճութիւնների, հանգստի և շատ ու շատ հաճույքների համար:

Ողջ էութիւնը երաժշտութիւնն մեջ սուզված՝ նա կամովին զրկում էր անձը մի քաղաքում, որը հագեցած էր կյանքի ամենաուրախ ու գեղեցիկ ութմերով:

Սակայն, որքան էլ զբաղված, նա չէր թերանում հաճախ մասնակցել հայոց շրջանակներում տեղի ունեցող հայրենակցական միջոցառումներին:

Ահա, նման երեկութիւններից մեկի ժամանակ էր, որ Մարտինոն հանդիպեց գեղեցկատես, մանկամարդ օրիորդ Ալիսին, տեղի օպերային թատրոնի ապագա մեներգչուհուն, որը տարիներ անց դառնալու էր իր կյանքի ընկերուհին:

Այն ժամանակ մտքովն անգամ չէր անցնի, որ նվագակցելով նազելի աղջկան, մի ջերմ ու քնթուղ զգացմունք էր արթնացրել նրա սրտում:

Ինչէէ, այսպես անցան տարիները: Ինքն արդեն ձևավորված երաժիշտ էր, արվեստում արդեն որոշակիորեն ինքնահաստատված: Եվրոպան իրեն տվել էր ամենակարևորը՝ կանաչ ճանապարհ: Բազում ծրագրեր կային ու կար ստեղծագործական եռանդ: Եվ ահա ճակատագրական մի առիթ նոր ուղի ուղղագծեց իր առջև:

Ուղևորութիւնն Հայաստան...

Ինչպե՞ս էր պատկերանում իրեն այդ ճամփորդութիւնը՝

ժանտիբուսիան նպատակով այցելությունն նախնայաց երկիր, թե՛ ուխտագնացություն՝ բառի իսկական իմաստով: Սակայն, հոգում թաքուցյալ խորհուրդ ունեն, ինչը երբեք չէր արտահայտել: Նա մտադիր էր մնալ Հայաստանում, և դա վաղուց խմորված ծրագիր էր:

Ուրախ էր ընձեռված պահի և հնարավորության համար: Ամեն դեպքում, ինքն առաջին անգամ ոտք պիտի դնե հայրենյաց հողին, պիտի տեսներ լեռն Արարատ, որի ձյունամած գահից կենաց ու սիրո հավերժական հույսն է մաղվում հայոց վրա:

Այս գիտակցումն իրեն անխմանալի, աննկարագրելի հույզ էր պատճառում:

1957 թվականն էր և իրեն ներկայացել էր ճակատագրական այդ պահը ո՛չ իբրև պատեհություն, այլ օրինաչափորեն: Երևի այդպես էլ պիտի լիներ:

Հայոց սփյուռքի ազգային միասնության, ոգեղեն պատվարի, Սփյուռք-Հայրենիք կապերի ամրապնդման առաքելությանը Փարիզում էր գտնվում Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն 1-ինը: Տեղի հայության համար դա բացառիկ իրադարձություն էր և շատերն էին այդ օրերին ձգտում նրա աջը համրուրելու պատիվն ունենալ: Երջանիկ մի ընձեռումով Օհանը հանդիպեց Վեհափառին, ինքնաներկայացման համար նվիրեց իր մի ձայնապնակը ու երկյուղածորեն խնդրեց հնարավորություն ստեղծել Հայրենիք այցելելու:

Հայտնի է, որ այն ժամանակներում նման խնդիրները հեշտությամբ չէին լուծվում և դա, եթե ո՛չ միակ, ապա գոնե ամենահուսալի ճանապարհն էր՝ արգելքները հաղթահարելու:

Կաթողիկոսը ոչ միայն շնորհեց, այլև ավելին՝ արգեն Հայրենիքում նրան, դաշնակահար Բաֆֆի Պետրոսյանին ու գրող Անդրանիկ Մառուկյանին ընդունեց էջմիածնում:

ՃԱՆԱՊԱՐՀ ԴԵՊԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Այն ամենը, ինչ գիտեի ոգեղեն Հայրենիքի մասին, գրքային էր, պատմության էջերից քաղված: Ուստի և՛ օր առաջ ուզում էր սեփական աչքերով տեսնել իր՝ երազանքի իսկական պատկերը:

Եղավ այսպես: 1957 թ. օգոստոսին Մոսկվայում տեղի էր ունենում ուսանողական-երիտասարդական միջազգային փառատոն, որին մասնակցող ֆրանսիական պատվիրակության կազմում էին նաև հայազգի արվեստագետներ՝ դաշնակահար Բաֆֆի Պետրոսյան, նվագավար Օհան Դուրյան, նկարիչ Ռիշար Ժերանյան, պարուհի Ալիս Պոյաճյան:

Այն, ինչ կատարվեց Կրեմլի սյունազարդ դահլիճում, վեր էր ամեն սպասումից:

Նվագավարական հարթակին Օհան Դուրյանն էր, դաշնամուրի մոտ՝ Բաֆֆի Պետրոսյանը: Մրագրում՝ Ռախմանինովի 2-րդ դաշնամուրային կոնցերտը:

Հեղինակային մտահղացման գեղարվեստորեն անթերի մատուցում, հանդիսատեսին պարզեած կատարյալ վայելք: Դահլիճը թնդացող ծափողջույններով ընդունեց երաժիշտկատարողին և հատկապես նվագավարին, որն ամբողջ ղեկավարման ընթացքում ասես երաժշտություն էր կերտում:

Տպավորությունն, իրոք որ, ցնցող էր. այդպես են վկայում և՛ մամուլը, և՛ ականատեսները, այդ թվում՝ նաև Հայաստանի պատվիրակության անդամները:

— Մենք առանձնահատուկ զգացումով, հպարտությամբ էինք համակված: Սփյուռքի երիտասարդ հայ արվեստագետները բացառիկ ճաշակ ու վարպետություն դրսևորեցին: Օհանը, իրոք որ, գերեց: Ողջ էությանը՝ ինքը երաժշտություն էր, խորապես պոետիկ և միաժամանակ տիրական: Դահլիճը պարզապես հմայված էր, — պատմում է անվանի լրագրող, արձակագիր Կլարա Թերզյանը:

Տպավորված էր նաև Օհան Դուրյանը: Դա նրա առաջին հանդիպումն էր խորհրդային երաժիշտների ու երաժշտասերների հետ: Հետագայում, երբ առիթ եղավ շուրջ մեկ տասնամյակ համերգներ ղեկավարել խորհրդային Միության բազմաթիվ քաղաքներում, հանդես գալ ամենատարբեր նվագախմբերի հետ, նա պիտի խոստովաներ, որ հանդիսատեսի հետ փոխադարձ համակրանքի ու վստահության կամուրջը հիմնվել էր մոսկովյան այդ առաջին հանդիպումների ժամանակ:

Այստեղ արդեն նրանց՝ Օհանի և Բաֆֆիի համար հոգացողներ կային՝ ի դեմս մեծանուն կոմպոզիտոր Արամ Խա-

շատրյանի և Լեոն Խաչատրյանի, ովքեր սիրով ու մեծահոգաբար կազմակերպեցին նրանց ելույթները Մոսկվայի օդոսիմֆոնիկի հետ:

Սվ ալպես, փառատունի օրերին, ունենալով Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի հրավերը, Սփյուռքի երկու հայ երիտասարդ երաժիշտներ ոտք դրեցին Հայաստան:

Բաֆֆի Պետրոսյանի համար դա առաջին այցը չէր: Այստեղ նա ազգակից բարեկամներ էլ ուներ: Դեռ 1956 թվականի նոյեմբերին, Ֆրանսահայ ճանաչված դաշնակահարը Խորհրդային Միությունում համերգային իր շրջագայությունն սկսել էր Երևանից: Սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ ունեցած մի քանի համերգներով ու մենահամերգներով նա սքանչացրել էր հայ երաժշտասերներին:

Իսկ Օհան Դուրյանը, առաջին անգամ լինելով, զարմանալի հուզմունք ու սրդողածություն էր ապրում:

Ինչպե՞ս էր պատկերացնում նա Հայաստանը և ինչպես տեսավ: Ի՞նչ զարմանալի զգացողություն, կարծես ծնվել ու մեծացել էր այստեղ և ինչ-որ աներևույթ թելեր իրեն վաղուց, վաղուց կապել են այս հող ու ջրի հետ: Թվում էր, ամեն ինչ տեսել, մտապահել էր հեռավոր, աղոտ մի հիշողությամբ և հիմա վերականգնվում էին պատկերները:

Հայրենիքն այլևս երազ չէր հեռուներից ժամանած հայորդու համար, այլ իր անկրկնելի գեղեցկությամբ հառնող իրեղեն գոյություն, որտեղ համառ տքնությամբ լինելիության իր պատմությունն էր կերտում իմաստուն ու աշխատասեր մի ժողովուրդ:

Շրջագայություն նախնյաց երկրում, հանդիպումներ, ծանոթություն: Ամենուր նրանց ընդունում էին որպես հարազատների, որոնք ճակատագրի բերումով ապրում ու ստեղծագործում էին Սփյուռքում:

Օհանը բառեր չէր գտնում նկարագրելու տեսածն ու ընկալածը: Հարազատ շունչ կար շորսդին, տաք ու ծանոթ զգացում՝ ասես ինքն անբաժանելի մի մասնիկը լիներ այս իրողության: Իսկ Հայաստանը... իրոք որ, հին ու նոր արժեքների օրրան էր, անձեռակերտ ու ձեռակերտ հրաշքների մի թանգարան բաց երկնքի տակ:

Հիմա արդեն հասկանալի էր, թե ինչու արտերկրում ապ-

րող ամեն մի հայի կարոտաբաղձ երազանքն էր այս փոքրիկ երկիրը և որ մեկ ամիսն այնքան սուղ ժամանակ էր, որպեսզի դրսեկ մեկը կամ զրոսաշրջիկը կարողանար ամբողջական պատկերացում ու վայելումն ունենալ դարերից ժառանգած անգնահատելի հարստության, պատմամշակութային, հոգևոր կառույցի, ժողովրդի ստեղծագործ նկարագրի, ազգային կերտվածքի ու նվաճումների մասին: Հարկավոր էր ապրել այստեղ՝ ընկալելու, հասկանալու համար այն առեղծվածը, թե տիեզերական այդ ինչ ուժ, ինչ ոգի էր առաջնորդում թանկ ու անդառնալի կորուստներով հարուստ, ցավի մեջ իմաստնացած այս ժողովրդին, որն արյան, ավերի դեմ իր դարավոր դիմակայմամբ, իր անվերջ ու անընդմեջ մաքառումով կարողացել էր հասնել այսօրվան:

Ապրել իր ժողովրդի հետ և ողջ հոգով ու կարողություններով ծառայել նրան. սա էր իր վերջնական վճիռը:

Անմոռանալի էին համերգները Հայաստանի Ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ, առաջին նվագավարումը հայ բեմում, որով մեկընդմիշտ նվաճեց երաժշտասեր հասարակայնության սիրտն ու համակրանքը:

Բեթհովենի ու Ռախմանինովի գործերի անբունագրոս, խստառձ մեկնաբանումը երիտասարդ արվեստագետի բնութագրական ինքնատիպության խոստուն հայտն էր և, բնականաբար, դա եղավ թե՛ նվագախմբի և թե՛ մայր բեմում բազմաթիվ հեղինակություններ տեսած հայ հանդիսատեսի հետ հրաշալի, փոխհասկացված մերձեցման նախապայման:

Մեկ ամիս անց, մշտական աշխատանքի հրավերով, հայֆիլհարմոնիայի ղեխավոր նվագավար Միքայել Մալունցյանի կողքին, հանձին Օհան Դուրյանի՝ հայտնվեց երկրորդ նվագավար: Նա արդեն Հայաստանի քաղաքացի էր, այդուհետ՝ լիիրավ ու անբաժանելի մասը հայ մշակութային մտածողության և իրողության:

Սա շրջադարձային նշանակությամբ մի փաստ եղավ Դուրյան-նվագավարի կյանքում, քանի որ նրա հետագա համընդհանուր ճանաչումն ու փառքը, ըստ էության, մեկնաբան ստացավ մայր Հայրենիքից:

Այստեղ, ինչպես և պետք էր սպասել, նոր շունչ ու բովանդակություն ստացավ նրա նվագավարական ծրագիրը և,

որում եվրոպական, համաշխարհային դասականների հանրաճանաչ գործերի կողքին, իրավացիորեն ու անհրաժեշտաբար, տեղ գտան ազգային դասական ու ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործությունները:

Նոր ու գեղեցիկ մի աշխարհ էր դա: Ազգային նկարագիր ներկայացնող, խոհափիլիսոփայական ու քնարական ի՛նչ հզոր, շարժունակ ու ներուժային պատկեր ունեւ հայ երաժրշտական մշակույթը, որին մինչ այդ ծանոթ էր հպանցիկորեն:

Առասպելի վաղեմությամբ դարերի խորքերում սկզբնավորված և մշտահոս մի ընթացքով՝ այն զուլալվել, ինքնամաքրվել, խտացել ու ամբողջացել էր դասականորեն, ինչի վառ օրինակն ու վկայությունը Սայաթ-Նովայի, Կոմիտասի մեծահարուստ, անգնահատելի ժառանգությունն էր, Ա. Տիգրանյանի մեծակտավ, անզուգական և, իրոք որ՝ համաշխարհային հնչեղության «Անուշը», իրենց նախորդող և իրենցից հետո եկող հայ երաժշտական մշակույթի պայծառ ցուանքներով հանդերձ: Այդ ավանդույթներն են սնել Ալ. Սպենդիարյանի, Ա. Խաչատրյանի բարձրարժեք, մնայուն, ազգային հենքով ստեղծված գործերը:

Հաղորդվելով հայ հին ու նոր ժամանակների երաժշտական արժեքներին, համակվելով այդ ամենը ստեղծագործաբար յուրացնելու ձգտմամբ, Դուրյանը պետք է համոզվեր, որ ինչպես Նարեկացու տիեզերաշունչ պոեզիայում, մեր երաժրշտական մտածողության մեջ նույնպես գերակա են հոգևոր ու իմացական համամարդկային խտացումները:

Ժամանակակիցների ու մամուլի վկայությամբ՝ նրա և ո՛չ մի համերգն անտարբեր չէր թողնում երաժշտասերներին:

Հայ, ռուս և արևմտյան դասականների ստեղծագործությունների վարպետ մեկնությունները, երաժշտական հարուստ իմացությունը, արտիստական զարմանալի գրավիչ պահվածքն ու երաժշտական ինքնատիրապետությունն այն արժեքավոր որակներն էին, որ շահեկանորեն առանձնացնում, անհատական հնչողության էին տանում Օհան Դուրյան-նվագավարի անունը:

Հարկ էր տեսնել, թե բեմում ինչ կերպարանափոխություն էր ապրում, երբ ողջ էությունամբ երաժշտությանն ու նվագա-

խմբին համաձուլվ՝ խոսուն և արտիստիկ ներքին բուռն շարժունակությամբ, նա ունկնդրին մոգականորեն ուղեկցում, առաջնորդում էր ոգեղենության ոլորտները: Մեկ համոզող ու խոհուն, պահերի մեջ ասես քարացած, մեկ պոթկուն ու պարտադրող, որպես զորեղ հոգեհմա: Այո, հանդիսականին ի տես, զուսպ ու սահուն շարժումներով տեսլական կոթող կերտող, երաժշտություն ձևավորող փոքրամարմին մարդը նվագավարական հարթակի վրա կարծես վերաճում էր ինքն իրենից, դառնում թեթոզ հսկա:

Երաժշտասեր Հայաստանը, իրավ որ, սիրեց իր Օհանին: Նվագավարման այս շրջանը հատկանշական եղավ բազմաթիվ ելույթներով ոչ միայն հայրենիքում: Նրան սպասում էր համերգային մեծ շրջագայություն Խորհրդային Միության քաղաքներում և հանրապետություններում:

Նրա ղեկավարումներն ամենուր թողնում էին արտակարգ տպավորություն և դա պատահական չէր, որովհետև Օհան Դուրյանը երաժշտասերներին պարզեում էր իսկական երաժրշտության կենսատու լույսն ու շերմությունը:

«...Հուզական դուրահաղորդություն, մտքի խորություն՝ ահա ինչն է հատկանշական Դուրյանի կատարողական կերպին...» — գրում է մոսկովյան «Սովետսկայա կուլտուրան», կիտվայի պահանջկոտ արվեստասերի համար նվագավարը «...շատ բարձր վարպետության երաժիշտ է...», Ռիգայի «Յինյան» նշում է, որ «Դուրյան-նվագավարը գրավիչ անձնավորություն է, կարելի է ասել՝ անսովոր: Երաժշտությունը նրա հոգում է, իր արտահայտիչ ձեռքերի մեջ: Արտակարգ երաժիշտ է...», իսկ ահա «Վեչերնի Լենինգրադը» լիհույս է ու վստահ, որ ի դեմս Դուրյանի, խորհրդային մշակույթը արժանի համալրում է ունեցել. «...Ճշմարիտ երաժշտությունը, նվագախմբի հրաշալի տիրապետումը, նրա վարպետ, կրթոտ, սակայն ոչ ճնշող ղեկավարումը հաստատապես վըստահեցնում են, որ խորհրդային արվեստագետների աստղաբույլը հարստացավ նվագավարական արվեստի արժանավոր ներկայացուցչով»:

Հայաստան գալու երկրորդ տարում արդեն Օհան Դուրյանը նշանակվեց Ֆիլհարմոնիայի գլխավոր նվագավար:

Փոփոխություն եղավ նաև նրա անձնական կյանքում:

ինչպես պետք է ենթադրել, դժվար էր ապրել միայն ստեղծագործական հոգսերով ու հաջողություններով: Նա կարիք ուներ ընտանեկան ջերմության, մտերիմ շնչի ու սիրող սրտի:

Ահա և արվեստի երկրպագուների մեջ նա հանդիպեց իր կյանքի ընկերուհուն: Գեղարվեստաթատերական ինստիտուտի ուսանողուհի Քնարիկ Հովհաննիսյանն էր ընտրյալը:

Համերգային ելույթների գործած տպավորությունը, օրեցօր աճող ճանաչումը, հանդիպումներն ու ծանոթություններն արվեստասերների հետ գրավիչ ու լուսավոր մի պսակ էին հյուսում նվագավարի անվան շուրջ և շատ բնական էր, որ երկրպագուներով շրջապատված՝ նա այնուամենայնիվ պետք է լուծեր ընտանիք կազմելու խնդիրը: Քնարիկն այն վառ բնավորությունն էր ու անմիջական կերպարը, որին սիրեց և որի հետ ամուսնացավ:

Այս միութունը յուրովի իմաստավորեց երաժշտի կյանքը: Քնարիկը իրատեսորեն էր գնահատում ամուսնու հնարավորությունները, կարողությունները, որպես մշակութային ինքնատիպ երևույթի՝ տեսնում նրա դերն ու տեղը և, իհարկե, զարմանալի չէ այն կնոջական ճիշտ, գուցե և ինքնազոհ գիտակցումը, որով արվեստում իր հետագա անցնելիք ճանապարհը, որոշ առումներով, ենթակայեցրեց նրա վերընթացին:

Շուտով երիտասարդ ընտանիքը համալրվեց ու թերևս ոչինչ համեմատելի չէր այն բերկրանքին, այն մեծագույն երջանկությանը, որ նրանց պարզեց նարեկ որդու ծնունդը: Դա նոր աշխարհ էր, հոգու մի նոր, բովանդակ թրթիռ, անբացատրելի զգացում: Եվ ամեն մի սիրող հոր պես, այդ փոքրիկ, անմեղ գոյության մեջ, նա թաքուն խանդաղատանքով գուրգուրում էր իր բարի հույսերն ու երազանքները:

Իբրև գլխավոր նվագավար, մի քանի տարի ղեկավարելով Հայաստանի սիմֆոնիկ նվագախումբը, և այդ հրաշալի կոլեկտիվը բարձրացնելով կատարողական մի նոր աստիճանի, Օհան Գուրյանը միաժամանակ համերգային-ստեղծագործական ընդգրկուն գործունեություն ծավալեց արդեն նաև միութենական սահմաններից դուրս:

Նրա ծրագրում, իրենց բազում արժանիքներով ու կշռույթով, առանձնանում էին ոչ միայն եվրոպական դասական

հեղինակների, այլ նաև հայրենական կոմպոզիտորների սիմֆոնիկ կերտվածքները, ինչպես արդեն դասականի շարքերն անցած՝ Ալ. Սպենդիարյանի սյուիտները, Ա. Խաչատրյանի ստեղծագործությունները, այնպե՛ս և էդ. Միրզոյանի, Ալ. Հարությունյանի, էդ. Հովհաննիսյանի, Կ. Օրբելյանի, Զ. Տեր-Թադևոսյանի, Ալ. Աճեմյանի գործերը: Համերգային իր բազում շրջապայությունների ժամանակ օտար ունկնդրին նա ամենամեծ պատասխանատվությամբ ու պատվախնդրորեն էր ներկայացնում ո՛չ միայն հայ դասական, այլ նաև ժամանակակից երաժշտական մշակույթը՝ ի դեմս մեր տաղանդաշատ կոմպոզիտորների, որոնցից շատերի հետ ուներ սերտ մտերմություն:

Վաթսուական թվականների սկզբներին միանգամից ընդլայնվեց համերգային ուղեորությունների շրջագիծը, ընդգրկելով ողջ Արևելյան Եվրոպան՝ Լեհաստան, Գրչ, Չեխոսլովակիա, Հունգարիա, Ռումինիա, Բուլղարիա, Հարավսլավիա... ամենուր հայ արվեստագետը սպասված, թանկագին մի հյուր էր, ում երաժշտական վաստակի համբավն արդեն ծանոթ էր իրենց:

Ժամանակի մամուլը վկայում է Գուրյանի, բառի բուն իմաստով՝ հաղթական երթն ու հաջողությունները: Զպետք է մոռանալ, թե նրանից առաջ ովքեր էին հանդես եկել այդ նշանավոր բեմերում և որպիսի կարողություն ու որակ էր պահանջվում դափնեկորված ու տիտղոսավոր անունների կողքին առավելապես փայլելու համար:

Ահա և Օհան Գուրյանը՝ ինքնահաստատված ու վստահ, որպես մի հրաշալի վարպետ, ում ծափահարել էր և՛ Արևմուտքը, և՛ Արևելքը, ահա փոքրամարմին մոզը, որ հընթացս առինքնեց նաև Արևելյան Եվրոպան:

Վկայությունները ժամանակի մամուլում են. ինչպես ասենք, Չեխոսլովակիայի տասնյակ քաղաքներ՝ գեղատես ու երաժշտական Պրահայի գլխավորությամբ, հիացմունքով ընդունեցին ու ճանապարհեցին հայ նվագավարին, առանց երկմտելու, որ շեխ երաժշտասերը վայելեց միջազգային շափումների մի արվեստագետի երաժշտական խորիմաստ մեկնությունները, նվագավար, որն իր բոլոր համերգներին «առաջին իսկ պահից իշխում, տիրում էր թե՛ նվագախմբին և թե՛

հանդիսատեսներին...», «արտասովոր, բացառիկ նվագավար, գերող ու ոգեկոշող...», «կարծես թե ապրում է միայն ու միայն երաժշտության մեջ...», «...միջազգային մասշտաբի դիրիժոր է Դուրյանը...», «Կատարելության գագաթ էր Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիայի դուրյանական մեկնությունը...»: Նման հայտարարություններն ու կարծիքները երաժշտասեր հասարակայնության բարձր գնահատանքի հավաստումն էին:

Չեխոսլովակիա կատարած մի քանի համերգային այցելությունների ժամանակ ղեկավարելով Պրահայի սիմֆոնիկ և ռադիոսիմֆոնիկ, Բրատիսլավայի ֆիլհարմոնիկ և ռադիոսիմֆոնիկ, Բրնոյի, Օստրավայի ֆիլհարմոնիկ, Կարլովի Վարիի սիմֆոնիկ նվագախմբերը, Օհան Դուրյանն այնքան խորը և անմոռանալի տպավորություն թողեց, որ հանդիսատեսը չէր կարող փափագ չհայտնել՝ նման դիրիժորին նորից ու նորից տեսնելու իր երկրում:

Պետք է ասել, որ Դուրյանի համար նույնպես արժեքավոր էին այս ելույթները, ծանոթությունը երաժշտական հրաշալի ավանդույթներով հարուստ շեխ և սլովակյան մշակույթին, ինչը խորապես նպաստեց ավելի ճիշտ հասկանալու մեծ Դվորժակի, Սմետանայի ստեղծագործությունների երաժշտական կոլորիտը: Նրա ծրագրում յուրահատուկ տեղ ունեցավ հատկապես Դվորժակը, որի սիմֆոնիայի հրաշալի ու հոգեմոտ մեկնություններով դեռ շատ էր հանդես գալու նվագավարը տարբեր երկրներում:

1964-ին՝ Բուխարեստի, Արադի, Բրաշովի, Տիմինշոուարայի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբերի հետ Ռումինիայում Դուրյանի ներկայացրած համերգների ու «հոգիներ բոցավառող նվագավարի» գործած արտակարգ տպավորության մասին մամուլը դեռ շարունակում էր իր խոսքն ասել, երբ նա հանդես էր գալիս արդեն մեկ այլ երկրում. «Նման բան հազվադեպ է լինում, երբ նվագախումբն ու հանդիսատեսը մի այնպիսի ցնծությունը ընդունեն դիրիժորին, ինչպես երեկ եղավ...»: «Որպես մի քանդակագործ, իր տասը մատներով նա երաժշտություն էր կերտում...», «Իր զգայուն ձեռքերով ձևավորում, կառուցում էր երաժշտության հնչողականությունը...»:

Անմոռաց էին Սոֆիայի ֆիլհարմոնիկի հետ համերգները:

Դուրյանի անթերի մատուցումների մասին բուլղարական մամուլը գրում է. «...Մենք այն տպավորությունն ունենք, կարծես ինքն է հեղինակն իր ղեկավարած գործերի...»:

Բառացիորեն՝ համերգային հրավառություններ էին հունգարական սիմֆոնիկ նվագախմբերի հետ 1965-ի ելույթները: Դուրյանը նվագավարական վարպետության օրինակ էր, երաժիշտների կարողությունները վերհանող, հանդիսատեսներին հուզող ու համոզող: «...Առաջնակարգ դիրիժոր է Դուրյանը, որի աջ ձեռքը երաժշտություն է քանդակում, ձախը՝ ձևավորում է այն...», «նվագախմբին ղեկավարելիս, նա պարզապես ստեղծագործում էր...»:

Նմանատիպ տպավորություն ունեին Հարավսլավիայի երաժշտասերները Բելգրադի ռադիոսիմֆոնիկ և Լյուբլիանայի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբերի համերգներից, որոնց դիրիժոր Օհան Դուրյանը ուղղակիորեն գերել էր հանդիսատեսին Պրոկոֆևի 3-րդ սիմֆոնիայի արտակարգ մաքրահունչ, հզոր ու խորիմաստ իր մեկնաբանությամբ:

Իսկ Վարշավայում՝ նվագավարի ոգեշունչ, առինքնող կերպով, հնչողական առլեսցուն մեկնումներով ու ցուցաբերած վարպետությամբ հիացած, երաժշտական շրջանակները նրան տեսան իբրև Արևելյան Եվրոպայի Տոսկանինի: «Ռուհ Մուզիչին» այդպես էլ գրեց, շեշտելով, որ Օհան Դուրյանը մոզականորեն դյութել է թե՛ բեմ, թե՛ դահլիճ:

Այս տպավորությունը շմարեց Լեհաստանի բոլոր այն քաղաքներում, ուր սիրահոժար հանդես էր գալիս հայ նվագավարը՝ ղեկավարելով Վարշավայի, Կոտովիցեի, Բզդոշի, Լոձի, Կրակովի, Վրոցլավի, Պոզնանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբերը:

Դա արվեստագետի բեղմնավոր վաստակի ու հաջողությունների հունձքն էր, որի պսակյալ հատվածներից մեկը Գեմնկրատական Գերմանիայում ղեկավարած համերգներն էին:

Այս երկրում Օհան Դուրյանի դիրիժորական գործունեության պատմությունը թուուցիկ լինել չի կարող, որովհետև իր կյանքի նշանակալի մի հատված ուղղակիորեն կապվեց Արևելյան Գերմանիայի երաժշտական, մշակութային իրողության հետ:

Իսկությունը սա էր.

1962 թվականին նրան հրավիրեցին Լայպցիգ՝ ղեկավարելու հուշակավոր «Գեանդհաուզ» նվագախմբի համերգը: Շոտսկոմպոզիտոր Ռավելի ու Բորոդինի սիմֆոնիկ ստեղծագործությունների զարմանալիորեն ինքնատիպ, ճշգրիտ ու երաժրշտականորեն հագեցած դուրյանական մեկնաբանությունները անտարբեր շէին թողնելու ո՛չ բարձրաճաշակ ունկնդրին և ո՛չ էլ մասնագետներին: Հատկապես աչքի էր ընկնում նվագախմբի առկա և ներուժային կարողությունների նրա խորը ըմբռնումն ու երաժիշտների հետ փոխհասկացություն հրաշալի մթնոլորտ ստեղծելու ունակությունը: Այն, որ Դուրյանը ղեկավարում էր առանց պարտիտուր և առանց նվագավարական փայտիկի՝ կատարյալ ճշգրտությամբ և նյութի անթերի մատուցմամբ, ուղղակիորեն հիացմունքի էր արժանի¹:

Այս համերգից հետո «Գեանդհաուզի» տնօրինությունը Օհան Դուրյանին առաջարկեց մասնակցել նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավարի թափուր տեղի համար հայտարարված մրցույթին: Մինչ այդ, արդեն երկու թեկնածու կար այդ տեղի համար, մեկը՝ Բեռլինի սիմֆոնիկ նվագախմբի ղեկավար Կուրտ Ջանդերլինգն էր, մյուսը՝ Բեռլինի «Կոմիշե» և Լայպցիգի օպերային թատրոնների երաժշտական ղեկավար Վացլավ Նոյմանը, երկուսն էլ առաջատար դիրիժորներ, որոնց վաստակն ու ներդրումը ակնհայտ էր:

Երբ որոշվեց երրորդ թեկնածուն, ի դեմս Դուրյանի, նրան առաջարկվեց երկու համերգների ղեկավարումով սեպտեմբեր ամսին կատարել «Գեանդհաուզի» նոր համերգաշրջանի բացումը: Համերգներից մեկն անպայման պետք է ծրագրում ունենար Մոցարտի և Բրուկների սիմֆոնիաները: Այդպիսին էր մրցույթի պայմանը: Մյուսի ծրագիրը Դուրյանն ինքն էր առաջարկել՝ Շոտսկոմպոզիտոր 12-րդ և Բերլիոզի «Ֆանտաստիկ» սիմֆոնիաները:

Անտոն Բրուկների բարդ ու բավական ծավալուն սիմֆոնիկ երկի ներառումը մրցութային ծրագրում բոլորովին էլ պատահական չէր. այն յուրահատուկ մի «փորձաքար» էր բոլոր նվագավարների համար: Օհան Դուրյանն առաջին անգամ պետք է ղեկավարեր 19-րդ դարի ավստրիացի մեծանուն կոմպոզիտորի գործը, այնպես որ, պատասխանատվությունը կրկնակի էր:

...Այն, ինչ տեղի ունեցավ 1963 թվականի սեպտեմբերյան համերգներին, Օհան Դուրյանի դիրիժորական գործունեության մեջ արձանագրվեց, իրավամբ, փառահեղ հաղթանակ: Համերգներից հետո «Գեանդհաուզի» տնօրինը նրան պաշտոնապես հայտնեց հետևյալը. «Նվագախմբի և ժողովրդի ընտրյալը Դուք եք: Ակնկալում ենք Ձեր համաձայնությունը պաշտոնն ստանձնելու վերաբերյալ»:

Իհարկե, դրական պատասխան տալուց առաջ Դուրյանը պետք է ճշտեր, թե ինչպիսին կլինի Մոսկվայի վերաբերմունքն այս խնդրին, արդյո՞ք ինքը կստանա կենտրոնի պաշտոնական համաձայնությունը:

Գերմանական կողմը որոշեց Մոսկվայի միջոցով վճռել այդ խնդիրը, իսկ ինքը, ստանալով գալիք համերգաշրջանում «Գեանդհաուզի» մեկ ամսվա բոլոր ութ համերգները նվագավարելու ծանրակշիռ առաջարկությունը և ճշտելով կատարվելիք ծրագիրը, գալիս է Երևան, շարունակելով այստեղ իր մշտական աշխատանքը:

Ինչ խոսք, ինքն անձամբ իրավունք շուներ Լայպցիգի հետ կապ պաշտպանել, հետևել գործերի ընթացքին: Նրան առաջարկված էր պաշտոն և բնակության իրավունք մեկ այլ երկրում, նույնիսկ քաղաքացիության ընդունում, պարզ չէ՞, թե Խորհրդային Միությունում ինչ պատենշներ էին հառնելու արվեստագետի առջև: Համապատասխան ատյաններում նրան հասկացրեցին, որ այդ մասին մտածելն անգամ արգելվում է: Իր դեպքը բոլորովին էլ եզակի չէր: Իշխանությունները սարսափ ունեին, թե մեր լավագույն ուժերը հոգեվոր ազատության ճաշակումից, ստեղծագործական անկաշկանդ ու ինքնիշխան դրսևորումներից հետո այլևս կամովին չեն վերադառնա այնտեղ, ուր համայնավարական թելադրանքի տակ էր նաև մշակութային կյանքը:

¹ Այստեղ պետք է հուշեմ ընթերցողին՝ ուշադրության առնելու գրքում զետեղված «Փաստագրական պատասխաններ Օհան Դուրյանի ղեկավարած բազում համերգների մասին արտասահմանյան մամուլում հրատարակված նյութերից» բաժինը: Այն տալիս է հուշակավոր նվագավարի՝ նախ 1962—69 թթ., ապա 1969—91 թթ. գործունեության անկողմնակալ գնահատանքի մոտավոր պատկերը:

Ամեն ինչ պարզ էր: Մոսկվան մերժեց խնդիրը, փոխա-
րենն առաջարկելով հրավիրյալ դիրիժորի կարգավիճակ՝
որոշակի ժամկետով: Եվ քանի որ այդ պատասխանն էլ էր
ձգձգվել, «Գեանդհաուզը» ստիպված էր եղել գեղարվեստա-
կան ղեկավարի պաշտոնն առաջարկել Վացլավ Նոյմանին:

Մեկ տարի անց, արևելահեմկոպական մի շարք երկրնե-
րում կատարած համերգային շրջագայությունից հետո, Դուր-
յանը նորից Գերմանիայում էր: Պետք էր իրագործել ութ հա-
մերգների վերաբերյալ պայմանագրային ծրագիրը:

Մամուլը բացահայտ համակրանքով նշեց հայ նվագա-
վարի վերադարձը, շնոտանալով շեշտել, որ և՛ նվագախում-
բը, և՛ երաժշտասեր հասարակայնությունը ուրախ էին Օհան
Դուրյանի հետ կրկին հանդիպելու առիթով:

Բեթհովեն, Վագներ, Հայդն, Դվորժակ, Շոստակովիչ,
Բրամս... հարուստ ու բովանդակալից էր ծրագիրը, որով
հանդես էր գալիս Դուրյանը, բառացիորեն ոգեղեն տոնի վե-
րածելով յուրաքանչյուր համերգ: Հայպցիզ, Բեռլին, Բռնո,
ապա նորից Բեռլին... և ամենուր հիացմունք ու ջերմագին
ընդունելություն: Գերմանացի երաժշտասերը որքա՛ն բարձր
պետք է գնահատեր մի նվագավարի, որպեսզի նրան միա-
կամորեն համեմատելի տեսներ դարի խոշոր երաժիշտներից
մեկին՝ Արթուր Նիկիշին: Ըստ նրա բնորոշման, այդ նմանու-
թյունը ոչ միայն երկու նվագավարների իշխող, հիպնոսաց-
նող ուժի մեջ էր, այլ նաև արտաքինի:

Մի կողմից Դուրյանը զարմացնում էր երաժշտական մեկ-
նաբանումների իր աննախադեպ ու անսովոր մտեցումներե-
րով, մյուս կողմից՝ ինքնադրսևորման բացառիկ հնարավո-
րություններով, զգացմունքայնությամբ, գերող ու կախար-
զող արտիստական կրթով: Նա այնպիսի փայլով էր ներկա-
յացրել Բրուկների սիմֆոնիաները, որ այդուհետ երաժշտա-
գետները սկսեցին նրան անվանել «Բրուկներիայի դիրիժոր,
որպիսին ո՛չ թե դառնում, այլ ծնված են լինում»:

Թերևս, ստեղծագործական իսկական նվաճումների ոգին
էր ներշնչում ու առաջնորդում հայ արվեստագետին՝ տարեր-
քի պես հորդացող ուժով և երաժշտական անխառն թաթախ-
վածությամբ իրականացնելու բեմական իր առաքելությունը,

դարձյալ ութ համերգով 1965-ի համերգաշրջանում ևս շքե-
ղորեն հանդես գալու «Գեանդհաուզ»-ի հետ:

1966 թվականին Լայպցիգի օպերային թատրոնը դիմում
է Օհան Դուրյանին՝ ստանձնելու երաժշտական ղեկավարի
պաշտոնը:

Այս անգամ Մոսկվան արգելք չեղավ, իհարկե՝ շտալով
նաև լիարժեք համաձայնություն: Մասնատրոն աշխատանքը
պետք է համատեղեր Երևանում և Լայպցիգում:

Հարկ է նշել, որ միաժամանակ նա երեք նվագախումբ էր
ղեկավարում Երևանում՝ ֆիլհարմոնիկը, օպերայինը և ու-
դիոյի սիմֆոնիկը, որի հիմնադիրը ինքն էր:

Սա զարմանալի մի շրջան էր Օհան Դուրյանի կյանքում,
պատկերացնելն անգամ դժվար է, թե նա ինչպես էր կարո-
ղանում նման ծանրաբեռնվածության պայմաններում պահ-
պանել համամասնությունը, ճշգրտորեն դասավորել ծրագիրը,
չթերանալ ո՛չ երկրում, ո՛չ դրսում:

Համերգային ղեկավարումներից զատ, միայն փորձերը
երաժշտական այդ մեծ կոլեկտիվների հետ տեական ժամա-
նակ ու ահռելի ջանքեր էին պահանջում:

Թերևս այստեղ է, որ պետք է կրկին խոսել Օհան Դուր-
յան-Ֆենոմենի մասին, այո՝ առեղծված, որի գաղտնյաց
գաղտնիքը ստեղծագործական ու մարդկային իր կերպի
մեջ է:

Հոգեկան ու ֆիզիկական լարված, բայց և՛ ոգեշունչ հա-
մադրումով էր գործում Դուրյանը: Եվ, որքան էլ ծանր, այդ
ժավալուն գործունեությունն, իրավամբ, հաճույք էր ու բեր-
կրրանք մի կողմից, մյուս կողմից՝ նաև շպետք է անտեսել,
թե որպիսի կամք էր պահանջվում դիմակայելու այդ ժամա-
նակների կարգերի, համայնավարական ինքնակալության ու
անթափանցության արտուրդը և հաղթահարելու այն բոլոր
պատենդները, որոնք անպայմանորեն հասնում էին մեծատա-
ղանդ արվեստագետների, գիտնականների, նշանավոր ան-
ձանց ճանապարհին:

Այս առումով, նա չէր կարող բացառություն լինել: Կամ,
թեկուզ օտար բեմերում առաջիններից կամ լավագույններից
մեկի անուն վաստակելու իրողությունը: Մի՞թե այդքան հեշտ
էր ծրագրեր իրագործել որոշ անվանիների մասնագիտական

խանդի առկայութեամբ: Բայց սա մշտապես արդիական երեւոյթ է արվեստի աշխարհում նույնպէս: Կարևորը սակայն, բեմի հրաշքերից մեկն էր. այն, որ ամեն մի տհաճ պարուժ, ամեն մի տառապանք արտիստի կյանքում մոռացութեան է մատնվում՝ հանդիսատեսի պարզեւած հիացական առաջին ձայնարկումով:

Դուրյանն էլ անակնկալի շեկով, երբ Վ. Նոյմանն անթաքույց խանդով կրճատեց հրավիրյալ նվագավարի համերգների թիվը «Գեանդհաուզի» հետ: Սակայն այնքան մեծ էր նվագախմբի համակրանքը նվագավարի հանդեպ, որ բավարարելով երաժիշտների պահանջը, Դուրյանին տրվեց երկու ծրագրով տարեկան շորս համերգ ղեկավարելու հնարավորություն, այն դեպքում, երբ ուրիշ հրավիրյալներ միայն մեկ համերգի իրավունք ունեին:

Ինչ խոսք, նա իր հիմնական գործն ուներ Լայպցիգի օպերային թատրոնում, որտեղ առաջին անգամ հանդես եկավ Վերդիի «Աիդա»-ի ղեկավարմամբ:

Տպավորությունն անջնջելի էր: Հանդիսատեսները, որոնք մինչ այդ Դուրյանի արվեստի հմայքը վայելել էին համերգային դահլիճներում, կասկած անգամ չուներին, որ օպերայում նույնպէս նվագավարը կփայլի իր ողջ իմացութեամբ ու շուքով:

Այդպէս էլ կար՝ նա կարողացավ գերագույն նրբութեամբ ու վարպետութեամբ համաձուլել նվագախումբ-բեմ-հանդիսատես փոխկապակցված ոգեղեն տիրույթը:

Այդպիսի աննախընթաց հաջողություն էր վիճակված Վագների «Լոհենգրին»-ի դուրյանական խորթափանց, բովանդակալից, քնարական մեկնաբանությունը:

Այն, որ Դուրյանը մեծակտավ գործերի հիանալի գիտակ մեկնաբան էր, որը կարողանում է ունկնդրին հասցնել երաժշտությունը՝ նրբագույն թրթիռներից մինչև ծավալաշունչ ալիքումներ, աննկատ չէր մնալու:

Ժամանակի երաժշտական մթնոլորտում ամեն մի նորույթ արժանի գնահատություն էր ստանում: Այդպէս եղավ նաև հայ նվագավարի դեպքում, որի և ո՛չ մի համերգ կամ օպերային ներկայացում չանտեսվեց, ընդհակառակը՝ նրա գոր-

ծունեությունը օրվա թեմա էր մամուլի, երաժշտական գնահատողների, հանդիսատեսների համար:

Թերթերը գրում էին, որ Վերդիի «Դոն Կարլոսը» թերևս երբեք այդպէս չէր շահել՝ դրամատիկ, հուզաթաթալ արտահայտչականության տեսակետից, ինչպէս դա եղավ Դուրյանի խորիմաստ ղեկավարմամբ:

Երաժշտական քննադատների միակամ կարծիքով ամեն ինչ պայմանավորված էր երաժշտական հեղինակային մտահղացման մեջ նվագավարի առավելագույն ներթափանցումի և անսխալ ընթերցման վարպետութեամբ:

Ընդհանրապէս, Դուրյանը սկզբունքային, անվարան մոտեցում ուներ (և ունի—Ռ. Մ.) մի շատ կարևոր խնդրի հանդեպ, ինչպիսին հեղինակային գործիքավորումներն էին: Նվագավարներից շատերն են փորձել փոփոխություններ մտցնել նույնիսկ ամենաճանաչված կոմպոզիտորների գործիքավորումներում, ջանալով, սեփական հայեցողութեամբ, տպավորիչ դարձնել իրենց մատուցումը: Բայց Դուրյանը երբեք չի արել նման բան, համարելով դա ոտնձգություն հեղինակի դեմ, որն, անշուշտ, երբեք չէր կամենա իր ստեղծագործությունը լսել այլ հնչողութեամբ:

Անհնար է հիշատակել օպերային բոլոր ներկայացումները, որոնք գնահատվում էին շատ բարձր և հատկապէս շեշտվում էր նվագավարի բացառիկ հմտությունն ու օժտվածու-թյունը:

Քննադատների ճիշտ բնորոշմամբ՝ Օհան Դուրյան-դիրիժորը օպերա էր մտցրել կատարողական նվագախմբային-սիմֆոնիկ յուրատիպ մի ոճ, որն իրենն էր:

Դժվար է նաև ամբողջական անդրադարձ անել «Գեանդհաուզի» հետ իրականացրած այն բոլոր համերգներին, որոնք, անժխտելիորեն հարստացնելով տվյալ երկրի մշակույթը, միաժամանակ նրա նվագավարական նվաճումներն էին փաստում. «...Թեթևասահ, որպէս անտառային մի ոգի, մոտենում, խոնարհումներ է անում, կանգնում նվագախմբի առջև՝ առանց պարտիտուրի, առանց նվագավարական փայտիկի... Ու երբ սկսում է ղեկավարել, թե՛ հանդիսատես, թե՛ կատարող երաժիշտ, տեսնում ու զգում են, որ իր ներսում կախարհն է, մոգը, որ նա տարված ու արբեցած է երա-
4 Ռուզան Մանասյան

ժըջտուժյամբ: Մոգական ճառագումն իրենից բխում, անց-
նում է երաժիշտներին, ապա՝ փոխանցվում դահլիճին...»—
գրում, վկայում էին թերթերը:

1968 թվականն էր: Չեխոսլովակիայում՝ խորհրդային
զինված ճնշման փաստից զայրացած, ազգությամբ շեխ Վաց-
լավ Նոյմանը, իբրև բողոքի նշան, թողեց Լայպցիգն ու ան-
ցավ Ֆեդերատիվ Գերմանիա: Նույն քաջին դիմեց նաև մեկ
այլ անվանի շեխ նվագավար՝ Դուրնովսկին, որ ղեկավարում
էր Դրեզդենում: «Գևանդհաուզը» դարձյալ դիմեց ՕՏան
Դուրյանին, բացել 68-ի խաղաշրջանը՝ Նոյմանի ծրագրով:
Նվագախումբն այլ ծրագիր չէր հասցնի պատրաստել, նույ-
նիսկ մեկ ամիս էլ չունեի, իսկ ահա Դուրյանը կարող էր անել
անկարելին: Ուրիշ ելք չկար, օպերային ներկայացումներին
զուգընթաց, պատվախնդրությամբ ու անմնացորդ մի նվի-
րումով նա իրագործեց այդ դժվարին խնդիրը, համընդհա-
նուր հիացումի նոր էջեր ավելացնելով ստեղծագործական իր
կենսապատումին:

Հատկանշական ու հիշատակելի էր դեկտեմբերի 31-ի հա-
մերգը «Գևանդհաուզի» հետ: Նվագախումբն ավանդաբար,
ամեն տարի այդ օրը տոնականորեն հանդես էր գալիս Բեթ-
հովենի 9-րդ սիմֆոնիայի կատարմամբ: Ինչպես հայտնի է,
երաժշտական այս հանրահռչակ ստեղծագործության գրա-
կան հենքը Շիլլերի «Տաղ ցնծության» ոչ պակաս հայտնի ու
սիրված գործն է:

Այս հրաշալի ավանդույթը նախաձեռնել էր Արթուր Նի-
կիշը 1918 թվականի դեկտեմբերի 31-ին: Ահա և հորելյանա-
կան 50-րդ համերգը, ՕՏան Դուրյանի ղեկավարմամբ: Տպա-
վորութունը ցնցող էր, արձագանքը՝ միանշանակ, ըստ մա-
մուլի վկայության, ավելի լավ մատուցում հնարավոր չէր
պատկերացնել:

Նվագախումբը պաշտոնապես շնորհակալութուն հայտ-
նեց նվագավարին: Հեռագրում նշված էր նաև սրտազին ցան-
կութուն միասին աշխատանքը շարունակելու մասին:

Դարձյալ մեկ դիմում հղվեց Մոսկվային, ակնկալիքով, որ
այս անգամ գոնե մերժում չի լինի և Դուրյանը հնարավոր-
ություն կստանա աշխատել «Գևանդհաուզի» հետ:

Սակայն, վերադառնալով Երևան, նվագավարը հասկա-
ցավ, որ իր դեմ այլևս ճանապարհները փակ են լինելու:
Խորհրդային վարագույրը կտրուկ իջավ նրա ստեղծագործա-
կան ծրագրերի վրա՝ խափանելով Դրեզդենի «Շտատսկապե-
լի» հետ 1969 թվականին Ֆինլանդիա, Շվեդիա, Նորվեգիա
համերգային ուղևորության պայմանագիրը:

Այդպես խափանվեց նաև «Գևանդհաուզի» հետ Հարավ-
սլավիա մեկնելու ծրագիրը: Հինգ տարի անց այդպես խա-
փանվելու էր ԱՄՆ, Ճապոնիա համերգային ուղևորութունը:
Ինչևէ:

Նվագախումբն ստիպված էր այդ ընթացքում կատարել
այլ ընտրություն՝ ի դեմս Բեռլինի «Կոմիտե» օպերային թատ-
րոնի գեղարվեստական ղեկավար Կուրտ Մազուրի: Ի դեպ,
նա Դուրյանի մոտ երբեմն տրտնջում էր, որ Լայպցիգում
ինքը միայն ռադիոսիմֆոնիկի համերգները ղեկավարելու
առիթներ է ունենում, այնինչ իրական ցանկութունը «Գևանդ-
հաուզի» հետ աշխատելն էր ու չէր էլ թաքցնում, որ նման
հրավեր չի ստանում: Իհարկե, Մազուրը շահեց: Հիմա նա
միաժամանակ ղեկավարում էր նաև Նյու Յորքի Ֆիլհարմո-
նիկը: Այդ պատվավոր առաջարկը նա ստացավ «Գևանդ-
հաուզի» նյույորքյան համերգներից հետո: Մազուրն, անվի-
ճելիորեն, լավ նվագավար էր, գուցեև արժանի այդ տեղին,
սակայն մի պահ վերանալով հանգամանքից, փորձեք պատ-
կերացնել Դուրյանի պես վառվռուն անհատականության այդ
և հետագա կորուստները, որ արդյունք էին խոշոր արվես-
տագետների, մտավորականների հանդեպ խորհրդային սխալ
ու սահմանափակ, ճիշտ է ասել՝ անմարդկային վերաբեր-
մունքի:

Դեռ լավ է, որ նա «Գևանդհաուզի» և Լայպցիգի ռադիո-
նվագախմբի հետ հասցրեց երաժշտական որոշ գոհարներ
ձայնագրել, այդ թվում նաև՝ ռուս դասականների: Եվ ընդ-
հանրապես, իր փալլուն մեկնաբանութուններով ինչպե՞ս էր
նա մասսայականացնում նաև իր երկրի երաժշտական ար-
վեստը օտար բեմերում: Այլ ժամանակներում և հանգամանք-
ներում նման գործիչները իրավացիորեն կունենային բարո-
յական ու նյութական ամենայն օժանդակություն՝ իբրև մշա-
կութային դեսպաններ: Չէ՞ որ ամենուր նրա հայ նվագավար

լինելու փաստին հավելվում էր նաև իր երկրի արտիստ, արվեստագետ, երաժիշտ լինելու իրողությունը: Եվ մի՞թե նվազ էր նրա ծառայությունը իր ազգի կամ խորհրդային մշակութային կյանքին, որի վկայությունը համերգային լայնածավալ գործունեությունն էր Միության բազմաթիվ քաղաքներում, ընդգրկյալ՝ բոլոր հանրապետությունները:

Ինչևէ, Օհան Դուրջյանը նորից Երևանում էր, իր հետ կատարվածից ընկճված ու ճնշված, անորոշ սպասումների մեջ: Ժամանակ էր պետք ծանրութեթև անելու, վերլուծելու և հասկանալու, թե ինչ խորհրդով էր ստեղծվել Խորհրդային կոչվող բացօթյա այս բանտը, որը համաշխարհային հոլովույթից շանում էր ամեն կերպ մեկուսացած պահել իր ստեղծագործ ժողովրդին, ինչո՞ւ էր իշխող վերնաշերտն այդքան անհանդուրժող սեփական երկրի մշակույթի, գրականության ու գիտության բացառիկ երևույթների հանդեպ, որտեղ և ովքեր էին հորինում ու ամրագրում ստալինյան կասկածամտության ախտը շարունակող շափորոշներ՝ անձի ազատության և ստեղծագործական գրսևորման վերաբերյալ:

Հարկավոր էր հասկանալ պարագոքս, թե ինչպե՞ս է, որ կուսակցական համահարթեցնող, ճնշող մամլիչի տակ, անձի ու գործի իրական անազատության առկայությամբ, ստեղծագործ, տաղանդավոր մարդիկ՝ անբացատրելի մի նվիրումով ու նաև տոկունությամբ, շարունակում էին կերտել բարձր մշակույթ՝ հարստացնելով, պահպանելով հայրենի գիտության, գրականության արվեստի մրցունակ, հաճախ՝ հաղթանակող ու նախանձելի որակ:

Բարդ էր: Բարդ էր ու անըմբռնելի, թե ինչպես իսկական, մեծ մշակույթի համամարդկայնության խնդիրը այստեղ նեղացվում, հարմարեցվում էր համայնավարական-բյուրոկրատական ընկալումներին: Եվ, իհարկե, սխրանք էր, որ հեղափոխությունից այս կողմ ժառանգած անջրպետասահմանային ծանր ու ճնշող ծածկույթի տակ, այնուամենայնիվ, առանձին գրսևորումներով պոռթկում էր ժողովրդի ստեղծագործ ներուժը, դեմ հանդիման կանգնելով գորշության մշտակա դիմակայումին:

Ժամանակներն այդպիսին էին, և նրանք, ովքեր հետամուտ էին ճշմարտության որոնմանն ու հաղթանակին, գի-

տեին, որ մեծ հաշվումներով՝ մշակույթի հեղափոխիչ գրսևորումների գինը ինքնամերժ, ինքնազոհ մաքառումն է... համակարգի դեմ: Բայց դա առայժմ լուռ ու խորքային ընդվզում էր, իրականում ալիքի վրա՝ մեծավ մասամբ, թմբկահարվող անուններ էին, դափնեվորված, կոշումնախեղդ արված, շքանշանակիր, ինչպես իրենք՝ երկրի այրերն էին ու վստահելի, ասել է թե՛ «քաղաքականապես հասուն...»:

Ահա, այս ամենի շուրջ պետք է խորհեր ի խորոց վրդովված մահեստրոն, շարունակելով իր մշտական աշխատանքը Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ և, իր իսկ հիմնադրած, ռադիոհեռուստատեսային նվագախմբերում:

Տեղի իշխանություններն անզոր էին մոսկովյան վճիռների դեմ: Ու, թերևս, ինչ-որ տեղ մահեստրոյին սփոփելու նպատակով էր, որ որոշվեց «Անուշի» հորեկյանական նվագավարումները տալ նրան:

1969 թվականը Թումանյանական տարի էր մեզանում: Հայ ժողովուրդը տոնում էր հավերժի ճամփորդ իր Մեծ զավակի 100-ամյա հորեկյանը: Եվ մեր օպերային կյանքում այս խոշոր իրադարձությունը նշանավորվեց Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» օպերայի նոր՝ Աճեմյանական հրաշալի բեմադրությամբ:

Դուրջյանը փորձեց հրաժարվել, պատճառաբանելով, որ տարիներ շարունակ օպերայում «Անուշ» են դեկավարել անվանի նվագավարներ Զալիկյանը, Ոսկանյանը, Ստեփանյանը, Գավթյանը և ուրիշներ ու կարիք չկա նեղացնել որևէ մեկին, մանավանդ որ՝ ինքն էլ օպերայում չէր: Բայց մշակույթի նախարար Կ. Ուղումյանի հավաստմամբ՝ դա Հայաստանի կառավարության որոշումն էր, և արդեն ընտրված էին նաև երգիչները՝ երեք կազմով:

Անուշ — Գ. Գասպարյան, Լ. Վարդանյան, Ա. Նշանյան

Սարո — Վ. Միրաքյան, Ա. Հայրյան, Տ. Լևոնյան

Մոսի — Միհրան Երկաթ, Ա. Կարապետյան, Գ. Պողոսյան
Ներկայացումները պետք է տրվեին՝ սեպտեմբերի 13-ին՝ առաջին կազմով, 14-ին՝ երկու ներկայացում, 2-րդ և 3-րդ կազմերով և 19-ի հանդիսավորը՝ դարձյալ 1-ին կազմով: Ամեն ինչ արդեն որոշված էր, երբ օպերայի աստղ, մեծանուն երգչուհի Գոհար Գասպարյանը սկսեց պնդել, թե Տ. Լևոն-

յանը պետք է հանդես գա 1-ին կազմում: Նա այդ պահանջը ներկայացրեց նվազավարին ու երբ վերջինս չկարողացավ բավարարել այդ անհիմն պահանջը, ինչ-որ մի պաղ անջրպետ մտավ երգչուհու և նվազավարի մինչ այդ հարգալից հարաբերություններում:

Ահա և սեպտեմբերի 13-ը: Դահլիճում, ինչպես ասում են, ասեղ գցելու տեղ չկա: Դուրյանը առաջին անգամ է ղեկավարում օպերայում, այն էլ՝ «Անուշ», անգիր, առանց պարտիտուր:

Պատահաբար, թե ինչպես, հենց առաջին պատկերում մեծատաղանդ երգչուհին «իրեն թույլ է տալիս» սխալվել և հինգ տակտ սպասելու փոխարեն սպասում է մեկ տակտ ու վերսկսում երգելը: Մասնորոն առաջին պահ խուճապի է մատնվում՝ չկասկածելով, որ երգչուհու սխալն է, և մի կերպ սթափվելով՝ նշան է անում երկար պահել բարձր նոտան, մինչև բաց թողած շորս տակտերը հավաքելով, համընկեցնում է ու շարունակում ղեկավարել:

«Ներկայացումից հետո, կյանքումս առաջին անգամ ես համակվեցի դիրիժորական պարտություն, տապալման վախով, երբ ստուգեցի ու տեսա, որ ես ոչ մի սխալ չեմ թույլ տվել: Ու թեև առաջին անգամ էի «Անուշ» ղեկավարում, բայց պարտիտուրը անգիր գիտեի ծայրեծայր և անթերի: Ես ոչ մի միտումնավորություն չտեսա այդտեղ: Պարզապես այդ օրը հասկացա, որ Գոհարը ինձ համար անկանխատեսելի է բեմում: Ես այն մարդն եմ, որ կարող էր և կաթված ստանալ տեղում: Նվազավարելիս ես չեմ ղեկավարվում, ես ղեկավարում եմ...», — հետագայում անշար հիշողությամբ պիտի պատմեր Դուրյանը:

Իսկ այդ օրը նա պաշտոնապես խնդրեց, որ թույլ տան հանդիսավոր ներկայացումը ղեկավարել մեկ ուրիշին, նորից ու նորից պնդելով, որ պետք է երգեն առաջին կազմի երգիչները, պետք է Գոհարը լինի Անուշի դերում:

Այս հարցը քննարկվեց վերեններում, որտեղ ոչ մի կերպ չընդունվեց մասնորոնի տարբերակը: Իրար մեջ բանակցելով որոշեցին, որ Գ. Գասպարյանը այդ օրը չի երգելու, միայն թե ղեկավարի Դուրյանը, միայն թե նա չգործի այնպես, ինչպես իր իմացությունն է թելադրում ու չմոռացան ամենա-

բարձր մակարդակով հայտնել նրան. «Դու շեռ որոշողը, դու պետք է իմանաս, որ արվեստագետի քո զուլիք պատկանում է ո՛չ թե անձիդ, այլ պետությունը»: Սա դեռ կենտկոմական բարձրաստիճան մի շինովնիկի հոխորտանք էր: Դուրյանը դեռ լսելու էր սթափեցնող «հայրական հորդորներ»:

Մինչև վերջին պահը, մինչև հանդիսավոր ներկայացման սկիզբը, դեռ փորձում էին համոզել Դուրյանին հանդես գալ Գ. Գասպարյանի հետ: Այդ պատճառով նույնիսկ 30 րոշացումով սկսվեց ներկայացումը: Դահլիճում էին կառավարության ղեկավարները, Ա. Միկոյանը, Հ. Բաղրամյանը, պատվավոր այլ հյուրեր: Անուշի դերը ոչ պակաս փայլով երգեց Լ. Վարդանյանը: Իսկ Օհան Դուրյանին երաժիշտները, երգիչներն ու պարողները ձեռքերի վրա տարան դեպի կուլիսներ: Փառահեղ ներկայացում էր:

Հաջորդ օրը «Սովետական Հայաստան» թերթում հոդված լույս տեսավ, որտեղ ներկայացվեց ողջ եղելությունը: Սակայն դա առանձնապես դուր չեկավ որոշ շրջանակներին: Ամեն ինչ պարզ էր ու հասկանալի. «Ես ասել էի ճշմարտությունը, որն այնքան էլ հաճելի չէր ոմանց: Եվ այն օրը, երբ օպերային թատրոնը մեկնում էր Մոսկվա՝ հրեայանական ներկայացում տալու, կենտկոմը նշանակեց հոդվածի քննարկում՝ երաժիշտների մասնակցությամբ, որոնցից ոչ մեկը չկարողացավ ասել, թե որն է եղել իմ մեղքն այս խնդրում» — պատմում է Դուրյանը:

Այդ օրը նա չի մոռանա երբեք, այդ օրը իր համար լրիվ պարզ դարձավ «պետական» վերաբերմունքն իր հանդեպ, որն այնպես խոսուն արտահայտվեց հանրապետության ղեկավարի «դու դեռ կտեսնես» վերջնակարծիք-սպառնալիքով արված Երևան-Մոսկվա ինքնաթիռում:

«Անուշի» մոսկովյան ներկայացումը, իրոք որ, ցնծող էր: Թերթերը գրեցին, որ «օպերայի հերոսը Օհան Դուրյանն էր»: Ու էլի բազում հրաշալի բնորոշումներ հայ օպերային թատրոնի կատարողական բարձր մակարդակի, ներկայացման փայլուն ռեժիսուրայի, նկարչական, գեղարվեստական ձևավորման մասին:

Գալով Դուրյանին՝ հավաստումը միանշանակ է. այո, նա ինքնամոռացության չափ ոգեշնչված ու ներքին կրակով դե-

կավարեց այդ շքնաղ գործը: Եվ բոլորովին էլ զարմանալի չէ, որ երբ վերջնամասում՝ անծանոթ լինելով նրա նվագավարական լուծմանը, որտեղ ուժգին ֆորտեններից հետո երաժշտությունը շարունակվում է մեղմորեն և մարող շնչառության պես՝ աննկատ ձուլվում լուսթյանը, հանդիսատեսն շտապեց հենց ֆորտենների ժամանակ խլացուցիչ ծափերով ազդարարել իր հիացմունքը, մասնատրոն անակնկալ, հանկարծական հուզումով, ուղղակիորեն նվաղեց ու ընկավ դեկավարման վահանակի առջև: Դա նաև գերլարված հոգեվիճակի ապացույց էր: Այդպիսին է արվեստագետի կյանքը՝ երբե՛ք հարթ և ուղղագիծ: Հատկապես, երբ նա գործ ունի կատարողական ասպարեզի, կենդանի լսարանի ու հանդիսատեսի հետ: Այստեղ հաջողության բերկրանքը մեկինն է ու բոլորինը, ապրումի տառապանքը՝ անհատական:

«Անուշի» հաղթանակը Մոսկվայի Մեծ թատրոնում կատարյալ էր, որովհետև աստվածային կամեցողությամբ՝ մեծն Տիգրանյանը «հանդիպել էր» երկու անհատականությունների՝ Վարդան Աճեմյանին, Օհան Գուրյանին, ապա և՛ օպերային արտիստների, երգիչների, նվագախմբի հրաշալի մի բուլլի: Իհարկե, մշակութային նման նվաճումների տերն, ի վերջո, ժողովուրդն է: Միայն ցավալի է, որ ժամանակի կինովավերագրության թերացման պատճառով, սերունդներին չի մնացել դրա նյութեղեն ժառանգությունը:

Երբ վերադարձան Երևան, Գուրյանն արդեն անտրամադիր էր: Նախ, տանելի չէր դեկավարության կողմից արհեստականորեն ուժեղացված անախորժ մթնոլորտը՝ Գուրյան-Գասպարյան ստեղծագործական ու մարդկային հարաբերությունների շուրջ: Հարկավոր էր պարզապես բարեկիրթ վերաբերմունք՝ չպարտադրելու երկու նշանավոր արվեստագետներին միասին հանդես գալ: Ամենքին էր պարզ, որ ո՛չ նվագավարը և ո՛չ էլ մեծանուն երգչուհին, չէին կարող իրար հանդեպ ստեղծագործական խանդ ու նախանձ ունենալ: Երանք շատ վեր էին նման մանր թուլությունից:

Ընդհանրապես, այս պատմությունը մանրամասնորեն ներկայացնելն ինքնանպատակ չէ: Ժամանակին շատերին թվում էր, թե այս պատճառով է նվագավարն առաջին անգամ հեռացել Հայրենիքից: Բնավ ո՛չ: Պատճառն ավելի լուրջ

էր ու վերավորական: Բանն այն է, որ սկզբում խափանելով Գրեգորենի «Շտատսկապելե»-ի հետ սկանդինավյան երկրնեբում տեղի ունենալիք համերգային շրջագայության պայմանագիրը, համապատասխան ատյանները չբավարարվեցին: Մասնատրոն պայմանագիր ուներ նաև «Գլանդհաուզի» հետ Հարավսլավիայում համերգներ և օպերային ներկայացումներ դեկավարելու: Բայց դարձյալ թույլ չտվեցին իրականացնել ծրագիրը: Այս մասին կայացիզում դեռ տեղյակ չէին ու ինչպե՞ս կարող էին ենթադրել, թե հայրենի կառավարությունը «պատժում է իր անհնազանդ, ըմբոստ արվեստագետ-զավակին»:

Օհան Գուրյանն առաջին անգամ հնարավորություն չունեցրեց պատասխանել կայացիգի օպերային թատրոնի տնօրենի այն խիստ հիշեցմանը, որ նվագավարն իր ուշացումով վիժեցնում է պայմանագիրն ու ծրագրերը:

Գերմանիայում, իհարկե, պետք է գուշակեին, թե ինչ է կատարվում այստեղ, բայց փաստն այն էր, որ նրանց պաշտոնական պատասխան չէր տրվում: Մինչ այդ թեթև ձեռքով հանվեցին նաև հյուրախաղային այլ համերգներ: Սա արդեն ամեն սպասածից վեր էր:

Ու թեև կային մարդիկ, որ ամեն կերպ ջանում էին օգնել մասնատրոյին, ինչպես Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ էդվարդ Միրզոյանը, որ լինելով ազնիվ ու տաղանդավոր մարդ, ամեն ինչ արեց՝ օժանդակելու արվեստագետ-բարեկամին, բայց ավաղ: Նրանց դեմ կանգնած էր համայնավարական սեկուլարությունը՝ ՊԱԿ-ի աշալուրջ հսկողությամբ:

Պարզ է, որ Գուրյանը երբեք չէր ստանալու երկրից ընդմիշտ հեռանալու թույլտվություն, բայց ունենալով անձնական հրավեր Բեյրութից, ուր տեղափոխվել ու բնակվում էին մայրն ու քույրերը, մեկնեց այնտեղ:

Բեյրութում, շտանելով այլ ելք, նա դիմեց վճռական քայլի՝ ամերիկյան դեսպանությունից խնդրելով, որ իրեն թույլ տրվի այդտեղից մեկնել ԱՄՆ: Ու քանի որ փաստարկները համոզիչ էին, համապատասխան ատյանները տվեցին իրենց համաձայնությունը:

«Դա փախուստ էր, բայց ոչ իմ Հայրենիքից, իմ սիրելի ժողովրդից ու հայրենի մշակույթից: Երևանում իմ ընտանիքն էր մնացել, իմ միակ զավակը... Իմ փախուստը տիրող կարգերից էր, ինձ համար անհաղթահարելի, անարդար իրականությունից», — հետագայում պիտի խոստովաներ երաժիշտը:

Ամերիկա, ասել է՝ նորից օտարություն...

Սա արդեն ո՛չ Եվրոպա էր, որտեղ փայլուն ճանաչում ուներ նա, ո՛չ Արևելք էր, ուր բազմիցս նվագավարել էր, օվկիանոսից անդինն էր, որտեղ ամեն ինչ պետք է սկսվեր զրոյից՝ փախստականի կարգավիճակից մինչ մշտական աշխատանք: Ճիշտ է, ուներ բարեկամներ, մտերիմներ, ովքեր պատրաստ էին սատարել նրան, բայց սկզբնական շրջանում նա նույնիսկ վախենում էր բացահայտ հանդես գալ, աշխատում էր այնպես անել, որ խորհրդային գործակալները չկարողանան իրեն հայտնաբերել: Ապրում էր Սան-Ֆրանցիսկոյում:

Մի օր էլ նրա մոտ է գալիս Կոնստանդին Օրբելյանի եղբայրը, որն այնտեղ էր բնակվում և հայտնում, որ համերգային շրջագայությամբ Սան-Ֆրանցիսկոյում են գտնվում Ռուբեն Ահարոնյանը, էլվիրա Ուզունյանը և էլի ուրիշներ, որոնք ցանկանում են հանդիպել մասետրոյին, հանձնել նրան նամակներ Ա. Քոչինյանից ու իր ընտանիքից:

Պարզ է, տեղն արդեն հայտնաբերված էր և հանդիպումն անխուսափելի:

Հեղ առաջին քարտուղարն իր նամակում հավաստիացնում էր, որ բոլոր պայմանները կստեղծի ու կրավարարվեն նվագավարի պահանջները, միայն թե նա վերադառնա Հայաստան:

Մի նամակ էլ հատուկ նարեկ որդուց էր բերվել, որտեղ տղան սրտաճմլիկ ու զգայացունց խոսքերով խնդրում էր հորը վերադառնալ:

Վերադարձի մասին վախենում էր անգամ մտածել, ոչ մի վստահություն չուներ, թե խոստացածի համաձայն իրեն կտրամադրվի ստեղծագործական ազատություն: Միակ խընդրանքն այն էր, որ թույլատրեն ընտանիքին միանալ իրեն: Սա, իհարկե, երազանքի պես մի ակնկալիք էր:

Չորս ամիս Սան-Ֆրանցիսկոյում ապրելուց հետո Դուրյանը տեղափոխվեց Նյու Յորք: Ապրում էր երուսաղեմցի բարեկամի, իր նախկին սան Չոլաքյանի տանը, որը շատ ջանքեր թափեց ՄԱԿԻ-աշխատակից իր ծանոթների միջոցով կազմակերպելու և կարգավորելու մասետրոյի տիկնոջ և որդու հետ կապված խնդիրը: Սակայն, արդեն օգոստոս ամսին պարզ դարձավ, որ Մոսկվան կտրականապես մերժել է միջնորդությունը:

Այդ ժամանակ էր, որ Նյու Յորքի հայտնի հեռուստաընկերություններից մեկը՝ հատուկ ծառայությունների ծրագրով մամբ, առաջարկեց նրան ելույթ, որով պետք է հրապարակավ հայտարարեր Հայրենիքից իր հեռացումի բուն պատճառները:

Սա, ինչ խոսք, լայն հնարավորություն էր ընձեռելու հետագա գործունեության համար: Հասկանալի է, որ այս ելույթով Օհան Դուրյանը ամերիկյան հանդիսատեսին պիտի ներկայանար որպես այլախոհ արվեստագետ... Սակայն, մինչև նա ծանրութեթև կաներ համաձայնություն տալու, դեպքերն այլ ընթացք ստացան:

Երևանից զանգահարում է է. Միրզոյանը, անկեղծ խոստումներով հտ կանչում մասետրոյին, ասելով, որ խորհրդային Հայաստանը տոնելու է իր 50-ամյա հոբելյանը, Երվանը սպասում է ՍՄԿԿ գլխավոր քարտուղար Բրեժնևի այցելությանը, լինելու են մեծ հանդիսություններ, համերգներ, որ միայն Օհան Դուրյանն է ղեկավարելու: Այդ զանգից հետո, գալով Ամերիկա, նա դաշնակահարուհի Լյուսի Իշխանյանի միջոցով հաղորդել էր, որ նարեկը հոր կարոտից ծանր հիվանդացել է: Սա արդեն հոգեպես տակնուվրա արեց նվագավարին ու նա, հրաժարվելով հեռուստաեյլթից, ասել է՝ սեփական ձեռքով փակելով ստեղծագործական իր գովազդի դեմ բոլոր դռները, որոշեց վերադառնալ Երևան:

Այդ ժամանակ ժան Մարտինոնը նրան Փարիզ էր հրավիրել համերգների:

Այս ուղևորությունը, հանդիպումն իր ծանոթ ու սիրելի հանդիսատեսի հետ, կարծես թե փոքր-ինչ փարատեցին, մեղմացրին նրա ապրումները:

Դուրյանը Երևան վերադարձավ փարիզյան համերգային նոր պայմանագրով, մտածելով, որ այլևս իրեն չեն խանգարի և ինքը հայաստանյան գործունեությանը զուգընթաց, նորից առիթներ կունենա նվագավարել միջազգային բեմերում: Հայրենիքում Օհան Դուրյանին առաջին դիմավորողը ՊԱԿ-ն էր: Զանում էին ստանալ եղած ու շեղած կապերի բացահայտում, անուններ, գործիչներ, ում հետ կարող էր ծանոթ լինել նվագավարը՝ արտասահմանում ապրող հարազատներինը ներառյալ: Բացարձակապես աններելի էր, որ Օհան Դուրյանը «չէր խոստովանում»:

Աստված գիտե, թե ինչ գնով Միրզոյանին հաջողվեց վերջին պահին կորզել ՍՍՀՄ մշակույթի նախարար Ֆուրցևայի համաձայնությունը, որպեսզի Դուրյանը կարողանար՝ համաձայն պայմանագրի, մեկնել Փարիզ:

Ապահովության համար նրա հետ ուղարկեցին նաև ակամայից անհարմար վիճակի մեջ հայտնված հարգարժան կոմպոզիտորին:

Փարիզ հասան համերգից մեկ օր առաջ և միայն մեկ փորձով Դուրյանը ղեկավարեց համերգը՝ դարձյալ իրեն հատուկ բացառիկ վարպետությամբ: Միրզոյանի համար դա նորույթ չէր: Նա պատմում է, որ. «1958 թ. Դուրյանը պետք է հանդես գար Մոսկվայում Զիվան Տեր-Քաղեոսյանի 1-ին սիմֆոնիայի կատարմամբ: Սկզբում Մոսկվայում համաձայնեցին, ապա մերժեցին՝ պատճառաբանելով, թե քանի որ ուրիշ ստեղծագործություններ էլ են հնչելու, ապա նվագախումբը կվարի իրենց նվագավարը: Դուրյանը համաձայնեց բոլոր ստեղծագործություններն էլ ղեկավարել և մի ամբողջ համերգ տալ Մոսկվայում, իսկ ծրագրի մեջ մտնում էին տարբեր երաժշտություններ և՛ ռուս, և՛ ուկրաինացի, և՛ այլ ազգի կոմպոզիտորների գործերից: Ի դժբախտություն մեզ, նոտաները ուշ տեղ հասան, շատ քիչ ժամանակ էր մնացել, իսկ Օհան Դուրյանը սովոր էր ղեկավարել անգիր, ինչպես ինքն է ասում՝ զոց: Այդ կարճ ժամանակամիջոցում անգիր սովորել հնարավոր չէր: Որոշեց. հայ կոմպոզիտորի գործը կղեկավարի անգիր, մնացածը՝ նոտաներով: Սկսվեց համերգը: Ի զարմանս ինձ՝ տեսա նոտակալը չկա: Մտածեցի, որ համերգը սկսելու է մեր կոմպոզիտորի ստեղծագործությամբ:

Ես ապշեցի... հնչեց ռուս կոմպոզիտորի երաժշտությունը, հետո մուղավացու երաժշտությունը և բոլորը՝ անգիր: Հետո նա ինձ ասաց.

— Գիտես ինչ, ես մտածեցի. քո այդ ժողովրդին չպիտի հայտարարենք, որ մեղքն իմը չէ: Հանդիսատեսը պիտի նայի ու մտածի, որ նվագավարն իր ազգայինը անգիր է կատարում, իսկ մյուսներինը՝ նոտաներով: Ես երկու գիշեր անքուն անցկացրեցի, որպեսզի չվիրավորեմ հանդիսատեսին:

Ահավասիկ, ինչի է ընդունակ Օհան Դուրյանը...»:

Փարիզի «Շանզ էլիզե» թատրոնում Ֆրանսիայի ազգային հեռուստատեսության նվագախմբի հետ Վազների, Սեն Սանսի, Լիստի ու Ռեգերի սիմֆոնիկ ստեղծագործությունների կատարումը տոնական տրամադրությամբ էր համակել հանդիսատեսին:

ՏԱՍՍ-ի թղթակիցը պիտի շտապեր հայտնել Ֆրանսիայից, թե Դուրյանի ղեկավարած համերգն այնպիսի օվազիաների արժանացավ, որ հանդիսատեսներից շատերն ուղղակի բեմ ելան՝ շնորհավորելու նվագավարին:

Տունդարձին, արդեն օդակայանում, Դուրյանը նկատեց իրեն հետևող խորհրդային գործակալներին: Վախենում էին, թե ինքը Փարիզում կմնա:

Վերադարձան: Ու նորից հայտնվեց անտանելի իրավիճակում, երբ չէին թույլ տալու ոչ թե արտասահման, այլ նույնիսկ Մոսկվա գնալ նվագավարելու: Դա դեռ 1971 թվականն էր: Եվ դեռ բավական ժամանակ կար, մինչև իր երկրորդ հեռացումը դեպի օտար ափեր:

Մինչ այդ, հայ երաժշտական մթնոլորտը շարունակում էր շնչել դուրյանական արարումների բերկրանքով: Կասերնդի հիշողություն, և այդ հավաստումով, նրա ոչ մի ելույթը անտարբեր չէր թողնում արվեստի իսկական գնահատողին: Լինեին սիմֆոնիկ համերգներ, թե օպերային ներկայացումներ, նվագավարական հարթակում կախարդորեն հոգեփոխվող ու հոգեփոխող երաժիշտն էր, իր գործի անմեկնելի սիրահարը:

Հայ և համաշխարհային երաժշտության հրաշալի մեկնաբանը, անկախ ամեն ինչից, շարունակում էր ծառայել հարազատ մշակույթին, շարունակում էր իր երաժշտասերին

պարզեցնել մեծ արվեստի երջանկությունը ու դեռ երկար պիտի հիշվեին «Անուշի», «Արշակ 2-րդի», «Ալմաստի» փայլուն դեկավարումները, դասական սիմֆոնիաների մատուցումները, նաև ժամանակակից կոմպոզիտորների տասնյակ ստեղծագործությունները, որոնց առաջին հնչեցնողն է եղել թե՛ մեզանում և թե՛ արտասահմանում:

1973 թվականին Օհան Դուրյանը հրավիրված էր ԱՄՆ՝ Լոս Անջելեսում և Նյու Յորքում «Անուշ» դեկավարելու: Բոլոր ատյաններն այս մասին նախապես տեղեկացված էին և երբ ընդամենը մեկ ամիս էր մնում մեկնումին, նրան հայտնեցին, որ Մոսկվան մերժում է՝ պատճառաբանելով, որ այդ հրավերը ուշացումով է տեղ հասել:

Սա արդեն մերժումների գագաթն էր, որը ստիպեց նվագավարին կայացնել իր վճիռը...

Երևանյան վերջին համերգը Վերդիի «Ռեքվիեմն» էր ու նաև մի համերգ Կիևում՝ 1974 թվականի մարտին, ծրագրում՝ Բրուկնեի, 4-րդ սիմֆոնիա և Ռավելի՝ «Բոլերո»: Ու շմարող ծափեր, ծաղիկներ... ծաղիկներ հայ մեծանուն նվագավարին...

Երևանում գարուն էր...

Նորոգումի զարմանալի շունչ կար ամենդի: Եվ այդ շունչը կարծես թե ներթափանցում էր հասարակական տրամադրությունների մեջ: Ինչ-որ բան, այնուամենայնիվ, սովորական հունից շեղված՝ փոփոխվում էր մեզանում:

Հակասական ժամանակների մեջ, մի կողմից՝ անուրանալիորեն հզորացող, կառուցվող նյութեղենի կողքին հոգեվորի զարգացման համայնավարական պլանավորման վտանգի ահագնացումը սթափեցրել էր մտավորական սերնդին: Ու թեև Կրեմլի կարգախոսներն անշղորեն պարտադրվում և իրագործվում էին տեղերում, թեև ամեն քայլը հսկելի էր պետանվտանգության գործակալների կողմից, բայց ազգային, մշակութային ինքնուրույնության, ինքնագիտակցումի գիծը շարունակվում ու խորացվում էր սերնդի գործունեության մեջ և դա սքողել չէր լինի...

1965-ի՝ իրոք որ պայծառ վերարթնացումից հետո նորովի իմաստավորվեցին ներկա ու գալիք բոլոր «Ապրիլները»՝ սեռունդը նվաճել էր Միծեռնակաբերդի բարձունքին Հայոց մեծ

եղեռնի զոհերի հիշատակը հավերժացնող սուրբ հուշակոթող ունենալու իրավունքը:

Դժնի 37-ից ժամանակներով այնքան չհեռացած, եթե հայր Մինասի, Սևակի պես կորուստներ էր տալու, եթե իր «քաղաքականներն» ուներ՝ խորհրդային բանտերում, ուրեմն շարունակվում էր մաքառումը, որպեսզի ազգը հուշարձան կանգնեցնեի իր Անդրանիկին, հավերժացնեի իր Սարդարապատը, բարձրաձայն խոսեր Հայ Դատի մասին, երթևեկելի դարձնեի Հայրենիք—Սփյուռք կամուրջը... հնարավոր է թվել ամենը: Սա իրողությունն էր. «համակարգի մեջ՝ համակարգի դեմ», ծանր ու անխուսափելի: Ըմբռնել էր պետք, հասկանալ, որ եթե հայրենասեր, ազգասեր շատ գործիչներ կարողանում էին համախորհրդային կոնտեքստում ազգային խընդիրներ լուծել, առճակատումներից խուսանալել, ապա իշխանական ուռճացված համակարգում գտնվելու էին նաև ոչ քիչ թվով այն պաշտոնամուլ դրածոները, հլու, ստրկամիտ կամակատարները, ստեղծագործական ազատական պոռթկումները հսկող-խոշընդոտողները, որոնց խղճի վրա մեր շատ ու շատ կորուստներն են բարդացած:

70-ականների սկիզբն էր և, իրոք, խորհրդային ահեղ սառույցը, ճաք տված, հալում էր կաթիլ-կաթիլ... Ամենքն էին զգում ու տեսնում...

Ինչո՞ւ դա չզգաց հայրենապաշտ արվեստագետը, որ ամեն ինչից խոռով, նորից Հայրենիքից հեռանալ էր ուզում: Հրաժարվելով իր սիրած աշխատանքից, նվագավարական հարթակից ու բեմից, նա առանձնացել էր ամենքից: Եվ ահա, գարնան ավետաբեր ծաղկունքին ու նորոգումին անհաղորդ, իր խոռովի հետ մեկուսի, սպասում էր... անուրախ, տանջող մի սպասումով:

Քաղաքում արդեն լուրեր էին պտտվում, որ մասնատրոն պատրաստվում է մեկնել: Արվեստագետի այդ քայլը միանշանակորեն չէր մեկնաբանվում: Շատերի համար դավաճանության պես մի բան էր դա: Հետո նա մեկ անգամ ևս պիտի ասեր, որ ինքը հեռանում էր ոչ թե Հայրենիքից, այլ իշխող կարգերից. «Մտերիմներս, ընկերներս խուսափում էին ինձ հետ շփվել, կամ վախենում էին որոշ ատյաններից, կամ չէին ուզում հոգիս պղտորել: Ես հոգնած ու խոցված էի և այդ

ապրումների մեջ ավելի խորն էի զգում մենակությունս, ու սպասումն էր թվում երկար,— պատմում է, վերհիշելով անցածը:— Միշտ մտաբերում եմ թռչնակիս, իմ բոլոր վատ օրերի մխիթարությունն էր: Տղաս էր գտել փողոցում, թևակոտոր, ձմռան ցրտից համարյա քարացած: Տուն բերեց: Ու ես բուժեցի խեղճ ծիտիկին, գուրգուրանքով, քնքշանքով պահեցի վեց ամիս: Թռչել չէր կարողանում: Մի օր էլ պատշգամբում դարնան տաք արևից ջերմացած, կարծես թռչելու ցանկությամբ ուսիցս սահեց ու ընկավ 4-րդ հարկից: Ծս սարսափից ճշացի: Հրաշք պիտի լիներ, որ փրկվեր: Ու փրկվեց, որովհետև ապրելու էր: Միանգամից գետին չընկավ, այլ սկզբից՝ մայթեզրի ծառին, ապա ճյուղերին թեթևակի զարնվելով, հայտնվեց մայթին և անցորդներից խուսափելով, փախավ ու գետնին կպած լուսամուտից ընկավ շենքի նկուղ: Հուզված ու հուսահատ, ուղիղ մեկ ժամ որոնումներից հետո նկուղի աղբակույտերի մեջ գտա ծիտիկիս և, երբ ափիս մեջ առա, մի այնպիսի սրտաճմլիկ ծվվոց արձակեց, որ երբևէ չեմ մոռանա: Նա զգաց, որ հարազատ ձեռքերի մեջ է...

Մարդն էլ այդ թռչնակի պես կարիք ունի հարազատ վերաբերմունքի, տաք, մխիթարող գուրգուրանքի, որքան էլ արտաքուստ ուժեղ ու անկոտորում թվա: Ինչպես կյանքում, արվեստում էլ է այդպես...»:

Արվեստագետի այս հուշի մեջ ճշմարիտ խորհուրդ կա: Մյուս կողմից՝ իսկ եթե ինքն ավելի համբերատար լիներ... փոփոխվող ժամանակների հետ նորովի կարժևորվեր իր բացառիկ նվիրումը: Մեզանում հենց այդ շրջանում էլ սկսվեց բարոյահոգեբանական նոր դաշտի ձևավորումը: Իհարկե, հեղափոխություն չեղավ, աթեիզմը գլխիվայր շուռ չեկավ, բայց այն, որ մշակույթը, այդ թվում նաև՝ երաժշտական, նոր փուլ մտավ ազգային ավանդների վերագնահատումով, ակներև էր:

Երկար շարժումներից հետո, Մոսկվայում, վերջապես թույլ էին տվել Մատիսլավ Ռոստրոպովիչին՝ երկու տարով մեկնել արտասահման աշխատելու:

Երևանն էլ, կարծես քաջալերված այդ օրինակից, Դուրյանին թույլատրեց երկու տարի աշխատել արտասահմանում: Իրականում, ոչ թե երկու տարվա, այլ վեցամսյա ժամկետ

Օհան Գորյունը տիկնոջ՝ Ալիսի հետ:
Մայրուկ, 1990թ.:

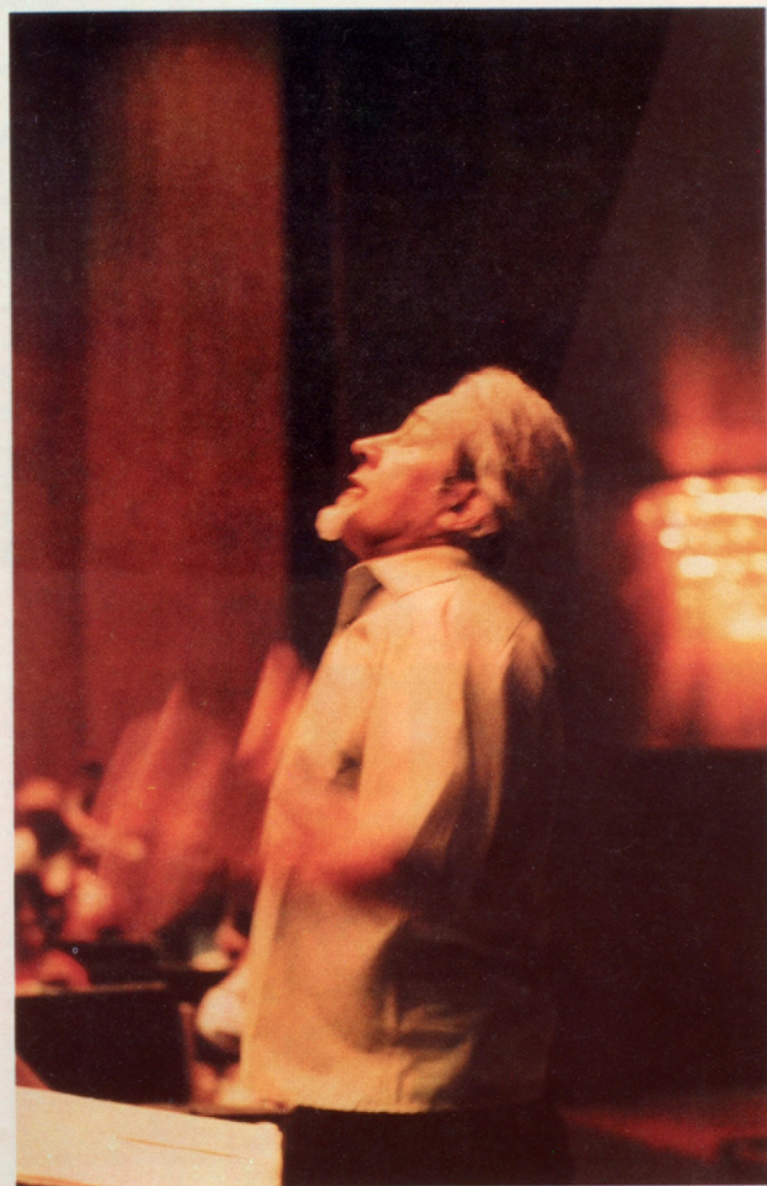

Երկու Օհան՝ պապ ու բոռ:
Փարիզ, 1989թ.:

Մոր, բույրերի և եղբայրների հետ:
Բեյրութ, 1969թ.:

Արարունի պահեր:
Լուս Անցելես, 1979թ.:

Երանի ես էլ բռչել իմանայի: Ավինյոն, 1987թ.:
 Իմ լավ, իմ անուշ Պուպե: Երևան, 1998թ.:
 Սիլրասունճերս՝ Պուպեն, Դոլին, Սիսին: Երևան, 1998թ.:

էր նախատեսած, խոստովանում, որ այնտեղ արդեն երկարացումը կանի տվյալ երկրում խորհրդային ղեկավարները:

1974-ին Օհան Գուրյանը սկզբում մեկնեց Բեյրութ՝ մորը տեսակցելու, որտեղից և պետք է անցներ Ավստրիա:

Բեյրութում աչքին է ընկնում համերգային ազդագիր՝ ծրագրում նաև իր հեղինակային գործերը: Ֆրանսահայ երգչուհի Ալիս Շահմիրյանի համերգի ազդագիրն էր: Նա դեռ Պարսկաստանում էր երգում, որտեղից անմիջապես գալու էր Լիբանան:

Գուրյանը ճանաչում էր Մարսելի օպերային թատրոնի տաղանդավոր երգչուհուն, որը 1972-ին իր ղեկավարությունում, ապա 1973-ին՝ Հակոբ Ոսկանյանի ղեկավարությամբ Երևանում հանդես էր եկել Անուշի դերերգով: Այստեղ Գուրյանը հանդիպում է նվագակցող դաշնակահարուհուն՝ չլլանալով՝ մի քանի փորձ անցկացնում, և ապա, քանի որ շուտով մեկնելու էր Վիեննա ու չէր կարողանալու մասնակցել երգչուհու համերգին, հաջողության մաղթանքին կից թողնում է նրան իր հարազատների հեռախոսահամարը: Ալիսը պետք է հանդիպեր նրանց՝ ճշտելու, թե ինչպես կարող էր Վիեննայում գտնել Օհանին:

Նախ՝ 1974-ի վերջին նրանք հանդիպում են Ֆրանսիայում, ապա 75-ի ապրիլին՝ Վիեննայում և այլևս չեն բաժանվում իրարից:

Վերջնականապես ճշտելով, որ Քնարիկը չի ուզում լքել Երևանը, և չի միանալու իրեն, Գուրյանը ամուսնություն է առաջարկում Ալիս Շահմիրյանին: Նրանք բնակություն հաստատեցին Բադենում:

Վաղուց արդեն անցել էր արտասահմանում գտնվելու վերաբերյալ խորհրդային Միության թույլատրած վեցամսյա ժամկետը: Նվագավարը կոնկրետ պատասխան չէր ստանում, ղեկավարները կարծես չար խաղ էին խաղում իր հետ, ասելով, թե Մոսկվան երկարացրել է ժամկետը, բայց իրենք դեռ դրավոր հիմք չունեն: Ավստրիական մարմինները արդեն երկու անգամ, խախտելով իրենց իսկ օրենքները, երեքական ամսով ժամանակ էին ձգում, գործերը կարգավորելու համար հնարավորություն տալով երաժշտին, որի մասին իրենք ունեին կայուն ու բարձր կարծիք: Միտումնավոր քաջշուկն այն-
 5 Թուրքան Մահեսյան

քան երկար է տևում, որ այլևս որևէ ճար շունենալով, Օհան Գուրջանը հանդես է գալիս հեռուստատեսությունում՝ հայտարարելով, որ քաղաքական ապաստան է խնդրում ավստրիական կառավարությունից: Հենց այդ օրն էլ խորհրդային դեսպանատանից հայտնում են, թե Օհան Գուրջանի թղթերն ու անձնագիրը պատրաստ են: Ուշ էր, եղածն արդեն եղել էր: Իհարկե, մի մութ վրեժխնդրությամբ Մոսկվան շարունակում էր վիժեցնել նվագավարի ծրագրերը: Սակայն Օհան Գուրջանը, արդեն Օհան Դ. Նարկ անվամբ, իր առաջին համերգը տվեց Վիեննայում, 1976-ի սեպտեմբերին ղեկավարելով Ավստրիայի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախումբը: Ավստրիայի կոմպոզիտորներ Շրեկհերի դրամատիկ ու վերսյուրը, Շպրոնգլի դաշնամուրային կոնցերտն ու Պրոկոֆիի 3-րդ սիմֆոնիան նա այնպիսի մի շուքով ու աննախադեպ հնչողականությամբ մատուցեց, որ թերթերն անմիջապես հայտարարեցին. «Վստահ ենք, որ նա ոչ միայն արևելյան Տոսկանինի է, այլ իր այս նոր գործունեությամբ դառնալու է նաև արևմտյան Տոսկանինի»:

Հիսունչորսամյա նվագավարին ավստրիացի հանդիսատեսը տեսավ իրրև ավագ սերնդի արվեստագետ, սակայն կատարողական բացառիկ մի եռանդով ու իմացությամբ լեցուն, որին մնում էր ցանկալ երկար ու բեղմնավոր գործունեություն իրենց երկրում ու երկրից դուրս և բազում հաջողություններ: Այո, ճիշտ էր նկատել երաժշտասեր հանդիսատեսը՝ Օհան Գուրջանն, իրոք, ճառագող նվագավար է, ճառագող անձնավորություն: Այդ համերգին ներկա էր արևմտագերմանական «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկա» նվագախմբի տնօրենը, որն անմիջապես Գուրջանին հրավիրեց ղեկավարելու իրենց առաջիկա համերգը:

Նվագախումբը, որ բացառապես կազմված էր 1968-ից հետո Հունգարիայից վտարանդված երաժիշտներից և Գերմանիայում արդեն մեծ համբավ ունեւր, մշակութային իր ներդրումն էր անում երկրի երաժշտական կյանքում: Եվ ահա նրա համերգային ազդագրերում երևում է հայ նվագավարի անունը, իսկ թերթերն ազդարարում են «Արևելյան Տոսկանինին կղեկավարի գալիք շաբաթօրյա համերգը»: Գուրջանն առաջին անգամ էր հանդես գալու արևմտագերմանական

երաժշտասեր հասարակայնության առջև: «Նա ունակ է երաժշտական անսահման արտահայտչականության: Նա նկարում է երաժշտությունը, երաժիշտներին գերում, տանում իր ետևից: Թվում է, թե նվագավարելիս ինքն իրեն է տոնականորեն կերպավորում... Վստահաբար կարելի է ասել, որ Մաուլը նման հմայիչ, առինքնող նվագավարի հետ հաճախ չի հանդիպել... Սա մեծ նվագավարի երեկո էր...»: Եվ, իհարկե, երաժշտագետները, քննադատներն ու լրագրողները պիտի շեշտեին, որ նման մի արվեստագետի, ում համեմատել են Տոսկանինիի, Բեռլինստայնի, Քլայդերի հետ, սովետներն արգելել էին ելույթներ ունենալ Արևմուտքում:

Հատկանշական էին ոչ միայն այս նվագախմբի, այլ նաև «Վեստֆալլիչ» սիմֆոնիկի հետ այն երեք փառահեղ համերգները, որոնցում նվագավարը փայլեց իր վարպետությամբ, իսկ «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկայի» կատարմամբ Բեթհովենի 9-րդ սիմֆոնիայի ներկայացումը Բադ-Այբլինգ քաղաքում համարվեց Օհան Գուրջանի հաղթական հաջողությունը: Այս նվագախմբի հետ նա դեռ շատ էր հիացնելու երաժշտասերին:

Գուրջանի ստեղծագործական վերելքի երբեմնի վկաները, երեսուն-երեսունհինգ տարի հետո նորից հանդիպելով նվագավարին, պիտի խոստովանեին, որ իրենք առաջին անգամ զգացին, թե ինչպես կարող է «համերգն ամբողջությամբ ու բացարձակապես կախված լինել ղեկավարողի անհատականությունից»:

Վիեննայի թատրոնի սիմֆոնիկին, առաջին անգամ իրրև ունկնդիր լսելով, հայ նվագավարը հայտարարելու էր, որ դա այնպիսի մի նվագախումբ է, որի հետ ինքը կարող է «երաժշտություն ապրել»: Ու նա երաժշտական ճանաչված կողեկտիվի հետ իսկապես ապրեց Մոցարտի «Փախուստը» իր ողջ խորքով, հուզականությամբ, գունեղ ու մեղեդային արտահայտչականությամբ:

Այդ տարին Գուրջանի կյանքում նշանավորվեց ոչ միայն Վիեննայում, այլև եվրոպական մի շարք քաղաքներում նվագավարած համերգներով, որոնցից էր Եվիյցարիայի Բնտերլաքեն քաղաքի հուլիսյան փառատոնին «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկայի» հետ ելույթը, երբ ամենքն էին հիացած հայ

նվագավարի՝ Հայդնի երաժշտության լիահունչ, ճշգրիտ ու շափազանց հուզիչ մեկնարանությամբ:

1977 թվականին Օհան Գ. Նարկը ավստրիական քաղաքացիություն ստացավ շատ պատվավոր պայմաններում՝ պետության վարչապետ Բրունո Կրայսկին, ներկա գտնվելով մասնատրոյի համերգին և նրանով իրավամբ հիացած, ի լուր ներկաների հայտարարեց. «Մեզ համար մեծ պատիվ է ու հպարտություն Ձեզ նման քաղաքացի ունենալը»:

Այսպես Ավստրիան բացառություն արեց և 1977-ին Դուրյանը երկրի լիիրավ քաղաքացի էր, ասել է՝ այլևս վերջ պիտի ունենային խորհրդային խարդավանքները:

1978—1979-ը բացառիկ բեղմնավոր էին արվեստագետի ստեղծագործական կյանքում: Նա համերգային հետաքրքիր ու հագեցած ծրագրերով հանդես էր գալիս Ավստրիայում, Արևմտյան Գերմանիայում, Շվեյցարիայում, Մոնտե-Կառլոյում, Լոս Անջելեսում, Բելգիայում, Երուսաղեմում, Մոնակոյում:

Ինչ կար այլևս, որ մթազներ արվեստագետին. դժվարին դեգերումներից հետո վերագտել էր իրեն, ստեղծագործում էր համընդհանուր հարգանքի, ընտանեկան հոգատար, փոխհասկացված մթնոլորտում, վայելելով ակնհայտ հաջողությունների վաստակած բերկրանքը: Սակայն, թվում է, թե խաղաղվել էր հոգին... տարիներ հետո պիտի խոստովաներ, որ իրեն համար ամենից դժվարը Հայրենիքից, հայ մշակույթից ու միջավայրից օտարվելն էր, ինչին նա գնացել էր ստիպողաբար և նա ամեն գնով պիտի կարողանար հաղթահարել կարտը՝ հետագա գործունեությունը տանուլ շտալու համար: Սա մի կողմից: Մյուսը, որ կարևորում էր ոչ պակաս, իրեն մաշող ցավն էր՝ սիրասուն զավակից հեռու լինելու և հակառակ իր բոլոր ջանքերին, նրան իր մոտ բերելու անկարողության զգացումը:

Ավստրահպատակ դառնալու լուրը շուտ հասավ Հայաստան: Ոչ անակնկալ, բայց տխրեցնող էր լուրն այդ: Օհան Դուրյանի այս հեռացումը ժամանակավոր չէր: Ճիշտ է, բարեբախտաբար, ճակատագիրը հետո փոխելու էր ամեն ինչ, բայց, առկա եղելութամբ, Դուրյանը երկար, շատ երկար էր

բացակայելու հայ բեմից ու մեր մշակութային իրողությունից:

Տխուր էր և ընտանի՛քը, ցավագնորեն երկատված:

Դուրյանը հույսը չէր կորցնում և շարունակում էր խընդրանք հղել ամենաբարձր ատյաններին՝ միջնորդելու, որպեսզի որդուն թույլ տան իր մոտ գալ: Դիմեց բոլորին՝ Բրեժնեից սկսած մինչև Քարտեր, Ժ. Դեստեն, մինչև... Հոտմի Պապ: 1980 թվականին, վերջապես, հաջողեց լուծել հարցը:

Մինչ այդ, Օհան Գ. Նարկը (ի դեպ՝ բեմական իր այս անունը որդու պատվին էր կրում— Ռ. Մ.) շարունակում էր նվագավարել եվրոպական առաջնակարգ նվագախմբեր, բնավ չնվագեցնելով իր իմաստնացած, գունեղ ու խոսուն իմացության փայլը, համերգից համերգ համոզելով երաժիշտ կատարողներին, իրեն գնահատող ու մեծարող երաժշտասերներին, որ իսկական արվեստագետի կյանքը ինքնայրումի ճանաչումով է լուսավորում մարդու հոգին և ինքնայրումի շերտությամբ բալասանում մարդու ցավող սիրտը:

Այդ տարիներին նա շարունակում էր և իր հեղինակային գործերով զբաղվել:

1978-ին, Լոս Անջելեսում, համերգներից մեկի ժամանակ կատարվեց նաև «Ունիվերսալիզմ» կոչվող իր հեղինակած պարտիտուրով գրած մի գործ, որն անմիջապես շարժեց երաժիշտագետների հետաքրքրությունը: Բոլորովին նոր մի ոճ, իր նախատիպը շունեցող, երաժշտություն, որ հագեցած է անժանթ, զարմանալիորեն յուրօրինակ հնչողականությամբ:

Այս գործի մասին զրվեց Վիեննայում՝ գրավիչ մի վերտառությամբ. «Սա մեր կյանքի սիստեմն է»:

Շուրջ քսան տարվա աշխատանք է թափված այդ ստեղծագործության վրա, որը թերևս բնորոշելի է իրրև գիտական հայտնագործություն երաժշտության մեջ: «Ունիսիստեմը» մի աղբյուր-պարտիտուր է, որի հիմամբ կացող են ծնունդ առնել բազում երաժշտական գործեր:

Օհան Դուրյանը դեռ երկար պիտի շարունակեր մշակել որպես գլուտ արդեն պաշտոնական գրանցում ստացած իր աշխատությունը, մինչև հանրությանը վերջնականապես այն ներկայացնելու վճիռ կկայացներ:

Նրան սպասում էին օպերային ղեկավարումներ, որոնք փայլելու էին, ինչպես համերգային սիմֆոնիկ ղեկավարումները: Վկա՝ Դոնիսետտի «Դոն Պասկուալին», Վիեննայի ազգային օպերայում, Մոցարտի «Կախարդական սրինգը», Շտրաուսի «Արաբելան», Չայկովսկու «Օրբիանի կույսը», Գերմանիայի օպերաներում:

1979-ին, համերգային ընդգրկուն շրջագայությունների սահմաններում, ուղիղ երեսունչորս տարի անց նա նորից հանդիպեց Երուսաղեմի ռադիոնվագախմբի հետ: Երեք համերգ, ծրագրում Մոցարտ, Բախ, Սկրյաբին: Եվ մի անբացատրելի զգացում, ինքը կանգնած էր այն նվագախմբի առջև, որի հետ կայացել էր նվագավարական իր առաջին ելույթը՝ հեռավոր 1945-ին:

Որքան տարբերություն կար իր ներկա և 23-ամյա Հովհաննես Խաչատուրյանի— Երուսաղեմի կոնսերվատորիայի սանի դիրիժորական ինքնաբացահայտումի, ինքնամեկնման կերպերի միջև:

Հիմա Դուրյանը զագաթ էր, իր հասուն, վաստակած փառքի մեջ իմաստներեն լրջմիտ, զուսպ ու հավասարակշիռ:

Ինչ ոգևորությամբ էին համակվել նաև տեղի հայությունը, Երուսաղեմի հայ հոգևոր դասը, մշակութային գործիչները: Հանդիսականին մի քանի օր տիրականորեն գերող երաժշտի փառքի ուղին սկիզբ էր առել այս սուրբ քաղաքում: Հայեցի հոգին ու միտքը օծվել Հայոց վանքի հովանու տակ:

Մինչև 1980 թվականը Օհան Դուրյանն ապրեց ու ստեղծագործեց Ավստրիայում: Նրա արվեստի երկրպագուները հաճախ էին տեսնում սիրելի մանստրոյին պուրակներում՝ կնոջ հետ զրոսնելիս: Նրանից անպակաս էր իրենց պիտակ թուփակը, որ միշտ նստած էր լինում տիրոջ ուսին: Կորցնելով իր նախկին թռչնակին, մանստրոն ամենաչերմագին քնքշանքով էր կապվել իր այս նոր բարեկամին: Սա կարծես բանական մի շունչ լիներ, ծլվում էր, խոսում, հասկանում տիրոջ տրամադրությունը և որքան էր տխրում, երբ համերգային որոշ ուղևորությունների ժամանակ մանստրոն ստիպված էր լինում բաժանվել իրենից: Հետո սկսում էր սպասել նրան անհամբեր, մարդկային մի սպասումով: Արտակարգ մի թռչուն էր, իր փոքրիկ անձը վստահաբար նվիրած մտե-

քիմներին: Մի օր նա այնպես զարմացրեց մանստրոյին, որ դժվար է հավատալ: Տիկին Ալիսը տնային գործով էր զբաղված, մանստրոն, բազմոցին պառկած, հանգստանում էր: Եվ հանկարծ թուփակը թռավ-նստեց նրա կրծքին, մի քիչ սպասեց ու... ձու ածեց: Ո՞վ ուրախություն ու զարմանք: Մի՞թե թռչունը կարող էր մարդու հետ այդպես կապվել, կարծես ստացած ջերմության ու գուրգուրանքի համար երախտիքն էր հայտնել այդպիսով: Մանստրոն շարունակում էր պահել իր համար շատ թանկածեք այդ նվերը, երբ արդեն վաղուց, վաղուց չկար այլևս այդ փոքրիկ, այդ քնքուշ էակը:

Անշափ բեղմնավոր է Ավստրիայում ապրած տարիների ստեղծագործական հունձքը: Իսկ այդ համընդհանուր գնահատությունն ու արձագանքը, որով արժևորվում էր նվագավարի ներդրումն ու ծառայությունը միջազգային բեմերում, վեր էր ամեն սպասվածից:

Մոնակոյի «Կոնգրեսպալատում» ներկա գտնվելով Դուրյանի համերգին, Նիցայի կոնսերվատորիայի ռեկտոր Անդրե Պերենը պիտի գրեր. «Օհան Դ. Նարկի հոգու ալեկոծող դիվային կիրքը նվագավարությունն է...»: Վիեննայի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկի հայազգի ղեկավարը վերստին հիշեցնելու էր, որ ինքը սոսկ ճշգրտորեն շափ տալը չի համարում դիրիժորություն, այլ ունի այդ արվեստի կատարյալ ըմբռնում, այն, որ նվագախմբի ու երգիչների դեմ կանգնող մարդը պետք է լինի ոգի, ձգողական մի կետ, կոմպոզիտորի էության անսխալական վերծանող: Դիրիժորը պետք է կարողանա կամարակապել կոմպոզիտորի, երաժշտի և ունկընդդի նվիրական մտածումներն ու զգացումները:

1980 թվականը գերհագեցած էր համերգային արժանահիշատակ հրավերներով: Նվագավարը միշտ էլ առանձնահատուկ պատասխանատվությամբ էր ներկայանում իր հանդիսատեսին, այնպես որ անակնկալ չէր հրաշալիորեն ընդունվող ու գնահատվող ելույթների շարք Մյունխենում, որտեղ Բավարիայի ռադիոնվագախմբի հետ Դուրյանը Մենդելսոնի «Ռուի Բլաս-ուվերտյուրի», Շումանի «Ջութակի կոնցերտի» և Շոստակովիչի 10-րդ սիմֆոնիայի բարձրարվեստ, ոգեշունչ մեկնաբանումներով ուղղակի հիացրեց երաժշտապետ հասարակայնությանը: Մամուլն անվարան վկայեց, թե

երաժշտական ի՛նչ մեծարժեք պարզև էր Օհան Դ. Նարկ- նվագավարի՝ «հոգի, սիրտ ու միտք ձուլող» մատուցումը և, թե որքա՛ն մեծ սքանչելիք էր լսել աշխարհահռչակ ջութա- կահար Հենրիկ Շերինգին, որը Շումանի կոնցերտը կատարեց իրոք որ աստվածային փայլով:

Իսկ Շոուտգարդի պետական նվագախմբի հետ նա ներ- կայացրեց նաև Պրոկոֆևի՝ ջութակի 2-րդ կոնցերտը (ջութա- կահար՝ Յվի Ցայտլին), «...Այս փոքրամարմին, կենսախինդ մարդը, որի դիմագծերը կարծես Չայկովսկու, Նիկիշի և էյն- շտեյնի խառնուրդ դիմագծերն են, հրաշալի է ճանաչում ու- սական հոգու ծավալն ու խորքերը... Ամեն մի նվագախումբ կարող է այսպես փառահեղ ներկայանալ, եթե նրա առջև կանգնի Դ. Նարկի պես մի նվագավար...»: Այսպիսի կարծիք հայտնեց երաժշտին մամուլը:

Այդուհետ, համերգային շրջագայությունները շարունակ- վեցին Իտալիայում, ապա Բելգիայում, որտեղ Օհան Դուր- յանը՝ Բրյուսելի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվա- գախումբը իր բացառիկ ղեկավարումով ուղղակիորեն պիտի զարդարեր երկու խոշոր քաղաքներում կայացող երաժշտա- կան փառատոներ:

1980-ին կյանքի ճանապարհը Դուրյանին ու նրա ընտա- նիքին բնակություն տարավ Ֆրանսիա: Այդպես էլ պիտի լի- ներ, տիկին Ալիսն իր մշտական բեմն էր կարոտում, Նա- րեկին պետք էր միջավայր, ուր կարող էր մշտական շփում- ներ ունենալ հայերի հետ: Որդու ապագան էլ էր բեմար- վեստը: Գալու էր այն օրը, որ Նարեկ Դուրյանը Ֆրանսիա- յում «Անուշ» բեմադրեր, իսկ նվագավարական վահանակի առջև կանգներ հռչակավոր հայրը:

Ֆրանսիան հոգեհարազատ էր: Այստեղ տասնամյակներ առաջ իր բեմին էր ունեցել, ղեկավարելով Փարիզի «Կոլոն» հռչակավոր նվագախումբը: Այստեղ ապրել էր ութ տարի, շարունակել երաժշտական ուսումնառությունը, հետագայում՝ հանդես եկել համերգային այցելություններով: Իրեն ծանոթ միջավայրում էր ապրելու և ստեղծագործելու:

Հաստատվեցին Մարսելում, որտեղ Ալիս Շահմիրյանը, որպես մեներգուհի, իր աշխատանքը շարունակեց տեղի օպերային թատրոնում՝ ընդհուպ մինչև 1991-ը, միաժամանակ

մասնակցելով համերգային բազմաթիվ շրջագայությունների տարբեր քաղաքներում և տարբեր երկրներում:

Դուրյանի առաջին համերգը կայացավ Փարիզում, որտեղ «Նյուվելյորկեստր Ֆիլհարմոնիկ» նվագախմբի հետ ներկա- յացրեց Մոցարտի դաշնամուրային 9-րդ կոնցերտը՝ մենա- կատարությունում անվանի դաշնակահար Ալեքսիս Վայսբերգի: Մայիսյան Փարիզը չերմորեն ողջունեց իրեն քաջածանոթ նվագավարին. «Հաճախ չէ, որ հանդիպում, հայտնաբերում ենք մեծանուն դիրիժորներին: Օհան Դ. Նարկի՝ Փարիզով անց- նելը երևույթ է, որով տպավորված են ոչ միայն երաժշտասեր հանդիսատեսները... Նա մի բացառիկ նվագավար է, որի անունը դժվար է չհիշատակել...»,— գրում է երաժշտագետ Ժերար Մանոնին:

1981—82-ի ողջ շրջանում Դուրյանն իրականացրեց իր համերգային պայմանագրերը Գերմանիայի մի շարք նվա- գախմբերի հետ, հիշատակելի հանդիպումներ ունենալով Բեռլինի, Մանհայմի, Դեարմշտադի, Ֆրանկֆուրտի, Բենս- հայմի և այլ քաղաքների երաժշտասերների հետ, ամենքին պարզեցնելով Բեթհովենի, Մենդելսոնի, Մալերի, Չայկովսկու, Շոստակովիչի, Ռեգերի, Շոսամի և այլոց ստեղծագործու- թյունների իր մեկնությունները:

Մանհայմի թատրոնի համայնքի հորելյանական համեր- գին Չայկովսկու «Ջութակի կոնցերտը» վիրտուոզ կատար- մամբ հնչեցրեց Իզոր Օյստրախը: Թերթերն այդ մասին գրե- ցին. «Ծրկու մեծ արտիստների՝ վարպետ Օհան Դ. Նարկի և վիրտուոզ Ի. Օյստրախի համատեղ նվաճումը»:

Չայկովսկու և Ռիմսկի Կորսակովի ստեղծագործություն- ները շուտով հնչելու էին Հոտում, իսկ մեկ տարի անց Պա- լերմոնյի, Միլանի, Կալիարիի հանդիսատեսները պիտի վա- յելին Բրամսի, Սկրյաբինի ու Մալերի «Նուրբ, գեղանկար- շորեն գունեղ ու հուզական» մեկնաբանությունները, որոնց մասին հարուստ նյութ կա ժամանակի մամուլում:

1983-ին Ավինյոնի երաժշտական փառատոնի պատվավոր հյուրն էր: Այս գեղեցիկ քաղաքի մշակութային, երաժշտա- կան կյանքին նա իր էջն ուներ ավելացնելու:

Հենդելի երգեհոնային կոնցերտների նրա վարպետ ու ոգե- շունչ մեկնաբանության յուրօրինակ ոճը, բեմական բացա-

ոիկ կեցվածքը, զուսպ նվազավարական կերպը սիրելի եղան
երաժշտասերին, այնպես որ շուտով Դուրյանը պետք է դառ-
նար Ավինյոնի օպերային թատրոնի գլխավոր դիրիժոր, իսկ
մինչ այդ դեռ փայլելու էր Մարսելում, Նիցայում, Լիոնում
և այլ վայրերում ղեկավարած ու ղեկավարելիք համերգնե-
րում, օպերային ներկայացումներում, իհարկե, ավելի հա-
ճախ՝ օպերաների համերգային կատարումների իր մատու-
ցումներում: «Նիցայի օպերային թատրոնում Օհան Դ. Նարկե
հանգես եկավ իբրև բացառիկ նվազավար, իբրև անհատա-
կանություն: Նա արքայաբար տիրում ու ենթակայեցնում է
նվազախմբին...», — գրում է «Նիս Մաթին» թերթը. «...Դի-
րիժորը վերակերտում է Բրուկնների երաժշտությունը, ինչպես
կվերակերտեր մի եկեղեցի... Մարսելի Ֆիլհարմոնիկ նվա-
զախմբի հետ նրա ելույթը մեզ համար իսկական հայտնու-
թյուն եղավ», — կարդում ենք մեկ այլ թերթում: Իսկ այն,
ինչ կատարվեց քաղաքի Մայր Տաճարի սրահում, վեր է նկա-
րագրելիությունից: Երկու հազար հանդիսատես փոթորկալից
ծափահարություններով իրենց երախտագիտությունն էին
հայտնում Տորեի «Ռեքվիեմի» և Գունայի «Մեսսայի» դուր-
յանական մատուցման համար: «Դա երաժշտական մի իրա-
դարձություն էր, որով միաձուլ էին հուզականն ու վեհը...», —
գրեցին թերթերը:

Մարսելի օպերային թատրոնում կայացած հրաշալի հա-
մերգից հետո նվազախմբի երաժիշտների առաջաբեկով կազմ-
վեց մի համույթ և քանի որ նրանք խորապես տպավորված
էին մասնատրոյի արտիստական ու մարդկային կերպով, վճռե-
ցին երաժշտական նորաստեղծ նվազախումբը կոչել Օհան
Դուրյանի անվամբ:

1987-ի դեկտեմբերին, երբ Դուրյանը նշանակվեց Ավինյո-
նի օպերային թատրոնի գլխավոր դիրիժոր, թերթերը,
մասնավորապես «Վոքսլուզ Մաթինը» նրան անվանեց «Ավինյո-
նի նոր Պապը» (քաղաքը առաջներում եղել է Պապերի
նստավայրը — Ռ. Մ.):

Դուրյանն այդ մեծ պատվին պատասխանելու էր արժա-
նավայել պատվախնդրությամբ, անշահախնդրորեն ծա-
ռայելով ֆրանսիական մշակույթին: Նա ամենաբարձր մա-
կարդակով դասական երաժշտություն հրամայեց արվեստա-

անը հասարակասությանը: Ու զարմանալի չէ, որ հանդիսա-
տեսը շատ բարձր էր գնահատում հայ երաժշտի վաստակը,
խոստովանելով, որ դա «գերազույն նվիրում է երաժշտար-
վեստին ու մարդուն՝ ընդհանրապես», կամ՝ «մենք մեծապես
շահեցինք, որովհետև դիրիժորական հարթակում Օհան Դ.
Նարկեն էր»: — Իհարկե, արվեստ արժեքորոշն է նկատում իս-
կությունը, առելով. «Վազնների «Վալչերներ» օպերան մենք
երբեք այսպես չէինք լսել: Օհան Դ. Նարկե այն ղեկավարեց
մտազական մի ուժով»:

Հնարավոր է արդյոք հիշել ու հիշատակել բոլոր ելույթ-
ները: Ու մի՞թե պարզ չէ, որ Օհան Դուրյանն այն մեծ ար-
վեստագետն էր, որ պարտություններ չէր ունենալու, քանզի
իրեն առաջնորդողը աստվածային կամեցողությունն էր, ուժը,
որը նույնիսկ եթե կյանքում փորձություններ էլ էր ուղարկում,
այսպե՛ս միայն իր կամքն ու տոկունությունը ճշտելու և գիժա-
կայման լիցքեր հաղորդելու համար:

Դուրյանը դրսևորում երբեք ու երբեք չէր մոռանալու իր
հայ լինելը ու բուրրովին էլ պատահական չէ, որ նրա ղեկա-
վարությամբ արտերկրում ելույթ են ունեցել բազմաթիվ հայ
երաժիշտներ ու երգիչներ, ինչպես ասենք՝ Ժան Տեր-Մեր-
կերյան, Մուսաննա Միլտոնյան, Լուիզա Պոպպայան, Ժի-
րայր Սերգոյան, Արման Արաբյան, Տարինն Շանոյան, Մա-
րի-Ժոզե Դուրյան, Վահան Միրաբյան և այլք...

Ի դեպ, Տարինն Շանոյանը փայլուն ձևով հանդես եկավ
Ժակ Կարպոյի ղեկավարությամբ՝ նարեկ Դուրյանի բեմա-
դրած «Անուշ» օպերայում: Այս մասին վկայում է ինքը՝ ներ-
կայացման անզուգական նվազավար Օհան Դուրյանը. «Անու-
շի նման դերակատարումներ քիչ են տեսել ու լսել»:

1988—90-ական թվականներին, երբ տարի շարունակ,
երկուական ամսով, Օհան Դուրյանը Հարավաֆրիկյան Հան-
րապետության հրավիրյալ նվազավարն էր, որ շաբաթական
երկու տարբեր ժրագրերով համերգներ էր տալիս Փեյթթաու-
նում և Յոհանեսբուրգում:

Եվ ամեն անգամ, երբ նա բեմ էր մտնում ու կանգնում
նվազախմբերի առջև, ինչպես ժամանակին ճիշտ նկատել էր
ֆրանսիացի երաժիշտը, դա այնքան թեթև ու աննկատ էր

անում, կարծես դուքս սահած լինեք հեքիաթի կախարդական տուփից: Արդեն լրիվ ճերմակած, անհնազանդ մազերով, մանր շարժումներով: Սրբ սկսում էր նվագավարել, խորհրդավոր կերպարանք էր առնում, կարծես հայտնվում էր հմայումի տարերքի մեջ: Նա իր ներշնչող ու պարտավորեցնող ուժով, առանձին-առանձին՝ երաժշտություն էր քաշում ամեն մի գործիքից, ապա շաղախելով բոլոր հնչյունները, դարձնում միաձուլյ, համապարփակ երաժշտություն ու շաղ տալիս դահլիճով մեկ: Նա, իրոք, վերամարմնավորում էր իր ներկայացրած կոմպոզիտորներին: Մի օր Բրամս էր, մի օր Բրուկնեյեր, Վագներ, Մոցարտ, Բեթհովեն, Մենդելսոն, Վերդի, Խաչատրյան, Շոստակովիչ և այսպես անվերջ փոփոխվում էին հերոսները ու իր կերպափոխումների մեջ շկար նրանց կերպին անհարազատ ոչ մի պահ կամ գիծ: Դուրյանք ճշտորեն էր ընթերցում, վերժանում ու թարգմանում ամեն մի երաժշտություն: «Նրա ժլատ շարժումները պարունակում են մեծագույն էներգետիկա, լիցքեր, որ նվագավարի մատներից անցնում են նվագախմբին, քաղելով ջերմ ու ճշգրիտ կատարում: Նա դյուրանքով երաժշտություն է կերտում...», — վկայում է «Քեփ Քայմ» թերթը:

Այս համերգներին Դուրյանի հետ հանդես եկան տասնյակ լավագույն կատարողներ, մենեթրադներ, այդ թվում նաև՝ Ալիս Շահմիրյանը:

Ինչպես ամենուր, այստեղ նույնպես հանդիսատեսն իր ցանկությունն էր հայտնում նորից ու նորից տեսնել Դուրյանին իրենց բեմերում, իրենց նվագախմբերի գլուխ կանգնած, որովհետև, ինչպես ասում էին, մասնատրո Օհան Դ. Նարկի իր համերգներով հիմնավորապես հաստատվել էր տեղի երաժշտասերների սրտերում:

Հագեցած էր ծրագիրը նաև Ավինյոնի օպերային թատրոնում:

Ճրանսիս Փուլանկի «Քարմելիդների երկխոսությունները», Մասնեի «Քախը» օպերաների դուրյանական ղեկավարումները առիթ էին տալիս խորհելու, որ նա բացահայտ վարպետություն ուներ նրբազգացորեն ու անսխալականորեն պահպանելու նվագախումբ և բեմ ներդաշնակությունը: Այն-

քան ճշգրտորեն էր դասավորում հնչողականությունը, որ երբեք նվագախումբը չէր խլացնում երգեցողությունը:

Հանդիսատեսների ու մասնագետների խոստովանությունը, Դուրյանը կարողանում էր Մեծ պահեր պարգևել ամենքին:

Այսպիսի արձագանքներ ունեին օպերային նվագախմբի կատարմամբ Մոցարտի «Ռեքվիեմի», Հայդնի, Բեթհովենի սիմֆոնիաների նրա նվագավարական մատուցումները, որոնց մասին հարուստ նյութեր կան ժամանակի մամուլում:

Թվում է. ի՞նչ կար, որ պիտի խոռովեր արվեստագետի իր փառքը վայելող Օհան Դուրյանի հոգին:

Որգին ամուսնացել էր պատվարժան հայի ընտանիքում մեծացած աղջկա հետ, ապրում էր Փարիզում, կինը՝ իր բույր հոգսերը մեղմող-փարատող, սիրող մի էակ, ամեն ինչ անում էր, որպեսզի ընտանեկան որևէ հարց չխանգարեր իրենց երաժշտական գործունեությանը, համերգային շրջագայություններն աշխարհի տարբեր երկրներում, որքան էլ հոգնեցուցիչ, այնուամենայնիվ, իսկական ստեղծագործական հաճույք էին պատճառում և նա տեսնում էր իր բազմամյա վաստակի լիարուստ զնահատությունն ամենուր, բայց... Ահա այդ բայցն էր, որ թաքուն կրծում էր սիրտը: Ինչո՞ւ պիտի այգթան հեշտորեն մոռացվեր այն ավանդը, որն ունեցավ իր հայրենի մշակույթի զարգացման գործում, ինչո՞ւ պիտի Հայաստանից արտագաղթած մտավորականների անունն արտաբերելն անգամ արգելվեր, և ժողովուրդը ոչինչ չիմանար իր նմանների հետագա ճակատագրի մասին:

Մի՞թե իրենք Հայրենիք էին դավաճանել... Սրանք տխուր, շատ տխուր մտածումներ էին, որոնց վերջը պիտի գրվեր մի օր և այդ՝ ամենից հիշարժան օրը եկավ Հայաստան Հայրենիքի անկախացման հետ:

1991 թվականի հունվարին մասնատրոն դարձյալ Հարավ-աֆրիկյան Հանրապետությունում էր: Քեյփթաունը «Մոցարտյան» էր հայտարարել համերգաշրջանը, որի փառավոր նախերգանքը եղավ Օհան Դ. Նարկի ղեկավարությամբ հանձարեղ Ավստրիացու սիմֆոնիայի մատուցումը:

Հայ նվագավարն այստեղ ուներ իր հանդիսատեսը, իրեն երախտագիտորեն զնահատողը, որը նույնչափ տպավորված

էր Սեն Սանսի 3-րդ սիմֆոնիայի դուրյանական՝ զարմացնելու շափ ինքնատիպ մեկնաբանությամբ:

Հիշարժան է նաև այն, որ արդեն մի քանի տարի Դուրյանը նվագավարական հատուկ դասընթացներ էր տալիս տեղի երաժշտանոցում:

Այդ տարին էլ, ինչպես նախորդները, հագեցած էր ծրագրային նախնական պայմանավորվածություններով, տարբեր նվագախմբերի ու օպերային թատրոնների հետ կնքված պայմանագրերով:

Սակայն ճշմարտապես հայտնի է, որ որոշողը՝ որոշում, Աստված տնօրինում է:

Մարսելում նրան ավետիս կար Հայրենիքից: ՀՀ մշակույթի նախարար, անվանի մտավորական ու գրող Պերճ Զեյթունցյանից էր: Պատվախնդիր հայի, քաղաքացու, պաշտոնատարի գիր էր:

«Քանկագին հայրենակից,

Արտահայտելով մեր ժողովրդի ցանկությունները, դիմում եմ Ձեզ Հայաստանի Հանրապետության մշակույթի նախարարության անունից:

Ճակատագրի բերումով ապրելով աշխարհի հեռավոր անկյուններում, մենք երբեք չենք կորցրել Հայրենիք—Սփյուռք կապը, օգնել և ոգևորել ենք միմյանց հանուն մեր ժողովրդի հարատևության, հայ մշակույթի պահպանման և զարգացման:

Ժողովրդի կամքով և հաստատակամությամբ ստեղծված Հայաստանի Հանրապետությունը իր առաջին և դժվար քայլերն է անում ինքնուրույնության ճանապարհին: Եվ նրան, իր մեծ առաքելության գործընթացում, սատար պետք է կանգնենք նաև մենք՝ հայ արվեստագետներս, Հայրենիքի և Սփյուռքի մշակութային գործիչներս: Մրանով է պայմանավորված Ձեր՝ համաշխարհային համբավ ունեցող հայորդու մասնակցության անհրաժեշտությունը հայրենի մշակույթի զարգացման գործում:

Պատիվ ունեմ հայտնելու, որ Դուք ընտրված եք Հայաստանի Հանրապետության պետական ֆիլհարմոնիայի գեղարվեստական խորհրդի պատվավոր անդամ:

Հուսով եմ, որ հայ մշակութային կյանքում Ձեր տաղանդի ներդրումը մեծապես կնպաստի Հայրենիք—Սփյուռք կապերի ամրապնդմանը և էլ ավելի բովանդակալից կդարձնի մեր ժողովրդի հոգևոր աշխարհը:

Առողջություն, երջանկություն: Ստեղծագործական նոր վերելքների անկեղծ ցանկություններով և հարգանք՝

ՀՀ մշակույթի նախարար Պերճ Զեյթունցյան»:

Պատմական ժամանակներ էին, ազգային արթնացումի, անկախության, հիմնարար վերափոխումների ժամանակներ: Պատմաբանը կասեր՝ դարակազմիկ:

Հայն ի՞ր արյամբ ի՞ր իրավունքն էր հաստատում ի՞ր հողի վրա, և այդ քաղցր բառը՝ «Արցախ», որ օտար լրատուների շուրթերից նորանվամբ էր հնչում իբրև Ղարաբաղ, օտար ափերում քանի՞ քանիսի՞ սիրտն ու հոգին էր միացնում տազնապի, սպասումի, անորոշության այրումով:

Օհան Դուրյանն էլ անասելի ապրումներով էր հետևում արտերկրի արձագանքներին՝ հեռվից հեռու տեսնելով պատերազմի մեջ հայտնված հայրենակիցների ազատական, հերոսական մաքառումը մի կողմից, մյուս կողմից՝ այն բոլոր զրկանքները, որ կամովին կրում էր իր ժողովուրդը՝ հանուն պատմական իղձի կայացման: Յոթնասուներեք մոտեցող արվեստագետի մտածումները, անցյալի բոլոր դառնությունները թոթափված, կապված էին այդ ծանր ժամանակների հայրենական անցուդարձերի հետ, և նա տիկնոջ հետ այս առթիվ ինչ-ինչ ծրագրեր էր մտմտում, երբ, պահին շատ համապատասխան, առավ անակնկալ հրավերը: Միանգամից հոգեփոխվեց ու պայծառացավ. ժողովուրդն իր զավակին չէր մոռացել և արդարացիորեն սպասելիքներ ուներ նրանից: Իրականում, տատամսելու կարիք էլ չկար, որովհետև տունդարձի շմարող մի հույս, մի մտածում միշտ էլ փայփայել էր, երբեմն արտահայտվելով այդ մասին շատ մտերիմ մարդկանց մոտ, երբեմն լռելյայն: Դա իր հոգու անթեղն էր, որի երեսից պետք էր զգուշորեն ետ առնել շերմությունը թաքցնող, պահպանող մոխիրը:

Ժամանակ էր պետք ու այդ ժամանակը եկավ...

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Դու իմ վերջին հանգրվան,
Հող իմ հայրենի...
(Ռ. Մ.)

Մի օր հեռաձայնեցին Նյու Յորքից: Երևանի կոնսերվատորիայի փոխտնօրեն Արմեն Սմբատյանն էր, պատվո հատուկ հրավերով, համաձայն որի 1991-ի ամռանը Օհան Դուրյանը եկավ Երևան, մասնակցելու մայր երաժշտանոցի և Նյու Յորքի Ջուլիարդի ակադեմիայի փոխհամագործակցությանը նվիրված հանդիսություններին:

Քե ինչպես ընդունեցին մասնադրոյին, դժվար է նկարագրել: Կարոտը երկուստեք էր, հույզը՝ հայկական: Այլ կերպ հնարավոր էլ չէր պատկերացնել՝ տասնյոթ երկար ու ձիգ տարիների հանիրավի բաժանում և ահա նորից հանդիպում:

Հետևելով ամերիկացի մեր անվանի հայրենակցուհի Լյուսի Իշխանյանի ազգանվեր օրինակին, որը հիմնադրամ էր ստեղծել Երևանի կոնսերվատորիայի լավագույն ուսանող-դաշնակահարների համար, ինքն էլ նույնն արեց լավագույն ուսանող-նվագավարների համար:

Հենց այդ օրերին էլ որոշեց պայմանագիր կնքել նախարարության հետ ու վերջնականապես վերադառնալ Հայրենիք:

Արտասահմանում դեռ գործեր ուներ, նախապես հաստատված համերգներ:

Նորից գալու էր աշնանը և արդեն որպես Օպերային թատրոնի գլխավոր դիրիժոր, այդուհետ իր արվեստի շերտությունն էր պարզեցնում բոլոր նրանց, ովքեր այնքան երկար էին սպասել սիրելի մասնադրոյին:

Սեպտեմբերի 28-ին հոգևոր մեծ համերգ էր օպերայի և բալետի թատրոնում, շարաթ երեկո էր՝ Մյուռնուօրհնության արարողության նախօրին:

Սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ հանդես էին գալիս Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախումբը և մեներգիչներ Հասմիկ Պապյանը, Գայանե Ներսիսյանը, Հովհաննես Փաստաջյանը և Վալերի Հարությունյանը:

Նվագավարական հարթակում Օհան Դուրյանը ոգեղեն

զրույցի էր բռնվել վերդիի հետ, որն ասես աղոթքի էր կանչել երաժիշտներին ու երգիչներին:

Լեփ-լեցուն դահլիճի կամարների ներքո, որպես անսպառ էներգիայի աղբյուր, որպես ճառագուժի խտացված մի մարմին, Դուրյանը վերակերտում, վերանկարում էր մեծ դասականի անմահ գործը՝ ի հաճույք նվագախմբի, երգիչների ու հուզմունքից շունչ պահած հանդիսականի:

Նման համերգների ու նման նվագավարման մասին է ասված՝ արքայական:

Եկավ նորից, տեսավ ու... հաղթեց: Հաղթեց իր արվեստի անգերազանցելի բովանդակությամբ, կշռույթով, որ կեղարյա փորձի իմաստնացած կուտակում էր, հաղթեց իր պարտքը գիտակցող զավակի սիրով:

Շուտով նա ստանձնելու էր նաև իր երաժշտական առաջնեկի, ինչպես ինքն է ասում, իր զավակի՝ Հայաստանի ռադիոյի և հեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախմբի ղեկավարումը:

Կարճ ժամանակ անց, հիմնականում երիտասարդ երաժիշտներից բաղկացած այս կոլեկտիվը ձեռք բերեց միջազգային բեմ ելնելու մակարդակ և, եթե նախկինում հանդես էր եկել միայն խորհրդային համերգասրահներում, հիմա արդեն իր հաջողության պտուղները պիտի վայելեր Ֆրանսիայի մի շարք քաղաքներում կայանալիք իր համերգներից: Ու վայելեց: Տեղի մամուլը ամենայն դրվատանքով արձագանքեց հայ երաժիշտների ելույթներին, շեշտելով, որ հաջողության ամենամեծ գրավականը նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար, մեծանուն Օհան Դուրյանն էր:

Դա 1995-ի սեպտեմբերին էր, իսկ մինչ այդ մեր բեմերում բազմիցս փայլեց մեծ երաժշտի նվագախումբը, կատարյալ վայելումի բազում պահեր պատճառելով դասական մեծ երաժշտության իսկական սիրահարներին:

1992-ին «Օհան Դուրյան—70» հոբելյանական նշանաբանով մի քանի խոշոր ելույթներ կայացան՝ ի պատիվ մեծ վարպետի և նրա ղեկավարությամբ: Անմոռանալի համերգներ էին, երաժշտական բարձրարվեստ կատարումներ, որոնց իրականացումով կարծես ի կատար էր ածվում մասնադրոյի՝

«Իմ մեծագույն ցանկությունը հայրենի երաժշտական կյանքը նոր խոսքով լրացնելն է» բաղձանքը:

Նա միայն նոր խոսքով չէ, որ լրացնում էր մեր երաժշտական իրողությունը, նա բուրբովին նոր շունչ ու ոգի էր ներդնում Հայրենիքի հոգևոր վերընձյուղման գործընթացում և իր նվիրական մասնակցությամբ՝ մտածողության ու գործելակերպի արդիական ոճ հաղորդում մշակութային հասարակական ընկալումներին:

Հոբելյանական համերգների շրջանակներում որքա՞ն հագեցած ու մեծընտիր ծրագրով էր հանդես գալիս նրբաճաշակութային մարմնացում Օհան Դուրյանը՝ հայ և համաշխարհային դասականների սիմֆոնիկ ստեղծագործություններ, օպերաների համերգային կատարումներ: Նրա ղեկավարությամբ, առանձնակի սիրով ու մասնագիտական խորին պատասխանատվությամբ էին հանդես գալիս տարբեր նվագախմբեր, երաժիշտ-մենակատարներ, մեր անվանի երգիչ-երգչուհիները, Հ. Չեքիջյանի, է. Մատուրյանի երգչախմբերը: Սա մեր երաժշտական կոլեկտիվների գեղեցիկ, ներդաշնակ համագործակցության վկայությունն էր, ու նաև նկատելի էր այդ դժվարին ժամանակներում այնքան անհրաժեշտ բարձր արվեստի միավորող-համախմբող ուժը մեզանում:

Դուրյանը համերգային հրավերով աշնանը Կրակովում մասնակցեց երաժշտական միջազգային փառատոնին: Տեղի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ ներկայացրեց Վերդիի «Ռեքվիեմը», Հայդնի, Բրուկների սիմֆոնիկ գործերը և այնքան տպավորիչ ու գեղեցիկ, որ երաժիշտները հայ նվագավարի ինքնատիպ մեկնաբանությունները բնորոշեցին իբրև արվեստի բարձր արտահայտություններ, «կամուրջ՝ երկնքի ու երկրի միջև»:

Ոգեղեն ինքնադրսեկորման նման մի շքնաղ կամուրջ պիտի կամարեր մասնատրոն «Արամ Խաչատրյան—90» հոբելյանական համերգաշարին, որ մայրաքաղաքի կյանքում արձանագրվեց որպես մշակութային մեծ իրադարձություն:

Օհան Դուրյանն իր խոնարհումի տուրքը աշխարհահռչակ հայ կոմպոզիտորին մատուցեց 1993-ի մայիսի 29-ին՝ Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնում, ռադիո-հեռուստատեսության նվագախմբի հետ: Այդ օրը նա ղեկա-

վարեց Բրամսի «Դո մինոր» և «Ռե մաժոր» սիմֆոնիաները: «Արամ Խաչատրյանի հետ հարաբերություններս միշտ ջերմ են եղել, նա ինձ հովանավորել ու սիրել է իր զավակի պես: Դեռ այն տարիներին, երբ իմ առջև արգելքներ սկսեցին դնել, նա հայրաբար ինձ համոզում էր ճակատայնորեն շնորհիմանալ կարգերին և դա անում էր հանուն ինձ: Նա մեր ազգի Մեծ որդին է, և ես բախտ եմ ունեցել արտասահմանում նույնպես ղեկավարել իր գործերը: Վերջին անգամ՝ ԱՄՆ-ից, նվրոպայից հետո, Արամ Խաչատրյան եմ ներկայացրել Հարավաֆրիկյան Հանրապետությունում:

Նրա հոբելյանական հանդիսությունները սկսեցի Բրամսով, որպեսզի երկու հանճարեղ մարդիկ՝ 160-ամյա Բրամսն ու 90-ամյա Խաչատրյանը, այս գեղեցիկ օրվան հանդիպեն իրար ու լինեն իրար կողքի»,— համերգից անմիջապես հետո այսպես ասաց նվագավարը:

Այս ծրագրով նա ներկայացրեց Բրամսի 3-րդ, 4-րդ սիմֆոնիաները, Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» և Գ. Դոնիձետիի «Պողիկտոս» օպերաների համերգային կատարումները:

1993-ին հայ երաժշտական իրողությունը նշանավորվեց երկու հրաշալի ներկայացումներով, Տիգրան Լևոնյանի բեմադրությամբ՝ Գահտանո Դոնիձետիի «Պողիկտոս» օպերայով և Լորիս Ճգնավորյանի «Օթելլո» բալետով: Նվագավարում էր Օհան Դուրյանը: Բալետային բեմադրիչը Վիլեն Գալբուտյանն էր:

Սա, իրավ որ, մշակութային մեծ իրադարձություն էր՝ տաղանդավոր արվեստագետների համատեղ, հրաշալի նվաճում:

Իհարկե, ցանկալի էր, որ նման փայլուն համագործակցություններն, ի շահ մեր ազգային մշակույթի զարգացման ու բարգավաճման, շարունակություն ունենային, բայց ցավալիորեն այդ շրջանում էր, որ ներքին խժոժությունների պատճառով սկսված տճաճ մթնոլորտից հիասթափված, Օհան Դուրյանը ստիպված էր թողնել Ազգային օպերան: Սա մի հարց էր, որ պետք է վճռվեր ոչ թե հանրապետության մշակույթի նախարարության, այլ կառավարության և իշխանության բարձրագույն մարմինների միջոցով: Փառություն շու-

նեցան, շրտեցին, ինչի պատճառով հայ հանդիսատեսը պիտի զրկվեր Օհան Դուրյանի օպերային նվագավարումներից հայ Օպերային թատրոնում:

Աշնանը, ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ «Ավստրիական երաժշտության օրերին» նվիրված երեք խոշոր համերգների ղեկավարումից հետո, շուրջ մեկուկես տարի նա չէր երևալու մեր բեմերում:

Խնդիրն այն էր, որ մեզանում արվեստի աշխարհը չէր կարող ձերբազատ լինել հնուց ժառանգածին:

Ամեն դեպքում տհաճ մթնոլորտի պատասխանատուն մարդիկ էին, անձեր, որոնք այնքան էլ չէին հեռացել հին բարքերից ու հովանավորյալ լինելու մտայնությունից:

Օհան Դուրյանը ոչ միայն հեռու էր այդ հոգեբանությունից, այլև միանգամայն խորթ այն բոլոր բացասական դրսևավորումներին, որոնցով, ի վերջո, խաթարվում է մշակութային զարգացման բնականոն ընթացքը:

Այն հույսով, որ ասպարեզում վերջապես ինքնամաքրում կլինի և արժեքները կգնահատվեն արժանվույն, առայժմ նա պիտի ղեկավարեր իր հիմնադրած նվագախումբը, շատերին ապացուցելով, որ պարտադիր չէ ձեռքի տակ ունենալ երաժիշտներով ու գործիքներով հագեցած երկհարյուրանոց նվագախումբ՝ հայ ու համաշխարհային երաժշտական գոհարները լավագույնս մեկնաբանելու և մատուցելու համար: Կարևորը գործի փայլուն իմացությունն է և անկաշառ նվիրումը մեծ արվեստին:

Թե ով ինչպես էր վերևներից տեսնում ու գնահատում այս ամենը, պիտի հուզեր մի փոքր ներթեմաների կամակատարներին, իսկ ինքը Օհան Դուրյանն էր և գիտեք, որ իր ժողովուրդը ոչ ավել, ոչ պակաս՝ պաշտում է իր շնորհյալ զավակին:

Այնպես որ, դեռ պղտոր ջրեր կային զուլավելու, իսկ ադամանդը, որտեղ էլ լինեք, երբեք չէր կորցնելու փայլը:

Բնական էր, որ նրա հետագա անելիքների մասին երբեմն տազնապով, երբեմն զայրույթի ու բողոքի ձայնով, սկսեցին խոսել հիմնականում լրագրողները և մի քանի երաժշտագետներ (մասնավորապես՝ Յ. Բրուտյանը—Ռ. Մ.): Զարմանալի չէր նաև ազդեցիկ մտավորականության պահվածքը... Ծշմար-

տություն դատը կարող էր հարաբերություններ խզել... Ժամանակն անցնում էր: Եվ ժամանակն էլ ճշտելու էր ամեն ինչ:

Մինչ այդ մասնատրոն իրականացրեց համերգային իր ելույթները Գերմանիայում, Փարիզում, ապա Վարշավայում, Կրակովում, Կիևում...

1996-ի ապրիլի 21-ին, Կիևի Ուկրաինական տան մեծ սրահում, հանրապետության Ազգային սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարումով Դուրյանը ներկայացրեց Բերլիոզի, Դեբյուսիի, Ռավելի սիմֆոնիկ ստեղծագործությունները, որոնց նվագավարական խորիմաստ մեկնությունները վերստին հավաստեց, թե որքան բազմերանգ ու լուսախինդ է երաժշտական ընկալումների իր ներկայակալը:

1974-ից ի վեր երկար ընդմիջումից հետո ուկրաինացի հանդիսատեսը նորից ծափահարում էր հայ նվագավարին, որի վերջին համերգը նախկին Խորհրդային Միությունում կայացել էր այստեղ:

Կիևից վերադառնալուն պես, հորեկյանական համերգով, որ նվիրված էր ռադիոյի և հեռուստատեսության նվագախմբի 30-ամյակին, նա նորից բեմ ելավ Ամերիկյան համալսարանի լեփ-լեցուն դահլիճում:

Որչափ քնքուշ, խոր ու մեղեդային ներկայացրեց «Ծրեվանյան էտյուդներին» («Էնգելի») սպենդիարյանական ոգու ազգային, երաժշտական համապարփակությունը: Իսկ Դվորժակի 8-րդ սիմֆոնիան, շնորհիվ նվագավարի զուսպ, հիպոնոսացնող ու կառուցիկ մեկնաբանության, հնչեց երաժշտական կերպավորման բյուրեղային մաքրությամբ: «...Սպենդիարյանը շատ մեծ կոմպոզիտոր է, որի ողջ ստեղծածը համաշխարհային հնչողության գործեր են: Նրա «Ալմաստը» բնավ չի զիջում Վալենտի օպերաներին: Նրա երկերը նրբաճաշակության, ոգեղենության մարմնացում են»,— այսպես է մտածում Դուրյանը:

Հոգու կրաժշտության տոն

(Երևան—1996 թ. Բեթհովենյան համերգաշար)

Ծշմարիտ արվեստագետը մեծ արվեստի պարտապանն է իր ողջ կյանքում, որքան տալիս է, այնքան ավելանում է

տուրքը: Եվ խորհրդանշորեն գեղեցիկ է այն, որ որքան տալիս, այնքան հարստանում է: Նա միշտ ձգտում է ամենամեծնային և դա է նրա ստեղծագործության մղիչ ուժը: Արվեստում կանգ չպիտի լինի, դա հավասարազոր է մահվան:

Ահա այս գիտակցումով է ապրում ու շնչում հուշակավոր նվագավար Օհան Դուրյանը, որի ոգեղեն պարտքերից մեկի շքեղ մատուցման վկան եղավ հայ արվեստասեր հասարակայնությունը՝ 1996-ին, Ծրեանի՝ Ամերիկյան համալսարանի դահլիճում «Բեթհովենյան համերգաշարի» կայացման բոլոր օրերին:

Դուրյանը Բեթհովենի անմահ սիմֆոնիաների բացառիկ մեկնաբանողն է եղել ստեղծագործական իր ողջ գործունեության ընթացքում և՛ հայ, և՛ համաշխարհային բեմերում:

Ընդհանրապես, Մեծ գերմանացու սիմֆոնիաների գործիքավորումների նկատմամբ եղել են անթույլատրելի կամայական մոտեցումներ՝ հատկապես 3, 5, 7, 9-րդ սիմֆոնիաների հանդեպ: Որքան էլ զարմանալի, դա արել են ո՛չ ավել, ո՛չ պակաս՝ աշխարհահռչակ նվագավարներ, ինչպիսին ասենք Ֆելիքս Վայնհայդներն է կամ Հերբերտ Ֆոն Կարայանը:

Ինչ է կատարվել: Հակառակ այն բանին, որ Բեթհովենի սիմֆոնիաները հրաշալի են հնչում այն գործիքավորումներով, ինչպես ինքն է գրել, նրանցում կատարվել են փոփոխություններ, կրկնապատկվել է որոշ գործիքների թիվը այն թյուր արդարացմամբ, թե հանճարեղ կոմպոզիտորը, ունենալով լսողության արատ, բնական պատճառով հնչողականության հարցում կարող էր և թերանալ: Խնդրի կարևորությունը թերևս պիտի մտահոգեր երաժշտական աշխարհի «դատավորներին»: Բայց... Ու ստացվում է այնպես, որ տարիներ անց մի նոր դիրիժոր, մտածելով ավելի հնչեղ ներկայացնել այդ սիմֆոնիաները, կարող է նոր փոփոխություններ մտցնել արդեն փոփոխված գործիքավորումների մեջ: Եվ կգա մի օր, որ Բեթհովենը «չի ների» այս վերաբերմունքը:

Նման ձևով են վերաբերվել նաև Հայդնի որոշ գործերի նկատմամբ:

Ունենալով ոչ միայն հանճարի գործերի, այլև հեղինակային բոլոր սկզբնաղբյուրների անաղարտ մեկնաբանու-

թյունների բացառիկ պատասխանատվություն, Օհան Դուրյանը, որ ամենուր էր վարվել այդպես, որոշեց հայ ունկընդորին պարզել Բեթհովենի բոլոր սիմֆոնիաները՝ իրենց անկրկնելիորեն ճիշտ ու գեղեցիկ գործիքավորմամբ, երաժշտական հնչողականությամբ, միաժամանակ՝ կատարել դրանց ձայնագրությունները Հայաստանի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարմամբ:

Հիրավի, երաժշտական հրաշալի մի նվիրում ներկա հանդիսատեսին ու սերունդներին: Բեթհովենյան համերգաշարն իսկապես վերածվեց հոգևոր տոնակատարման, որտեղ կարևորված էին նաև մեր մշակույթի երախտավոր, երաժշտագիտության պրոֆեսոր Յիցիլյա Բրուտյանի նախահամերգային առաջնելույթները բոլոր ժամանակների խոշորագույն երևույթներից մեկի՝ Լյուդվիգ վան Բեթհովենի տիեզերաշունչ երաժշտության մասին:

Մեծ դասականի ստեղծագործական ներաշխարհի նրբին գաղտնիքներին խորապես հասու՝ Դուրյան-նվագավարը վերհանեց նրա երաժշտական ավանդույթը, ուր հարազատորեն պահպանված էին հեղինակի խոհափիլիսոփայական, մեղեդային հայեցումները, ոճը, ժամանակին համահունչ ինքնատիպ մտածողությունը:

Ամեն ինչ ներդաշնակ էր՝ և՛ ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախումբը, որ կատարողական վարպետության օբիեակ էր, և՛ վեհ երաժշտության սիրահար ու գնահատող հանդիսատեսը և, իհարկե, համակ ներշնչանքի մարմնացում, ամենահմա նվագավար Օհան Դուրյանը:

Աներկբա է հավաստումը, որ իր արածը իսկական սրխրանք էր, մինչև ուղն ու ծուծը մեծ խորհրդով թաթախված արվեստագետի սխրանք:

Բեթհովենյան բոլոր սիմֆոնիաների համերգաշարից հետո Օհան Դուրյանը ձեռնարկեց ֆրանսիական երաժշտության 19-րդ դարի երկու խոշոր գագաթների՝ Կլոդ Դեբյուսիի և Հեկտոր Բերլիոզի սիմֆոնիկ ստեղծագործություններով սկսվող նոր ելույթները՝ Հայաստանում Ֆրանսիայի դեսպանության հովանու ներքո: Հայ երաժշտասերը խորին շնորհակալանքով պիտի ընդուներ Դեբյուսիի «Ցավնուտի ետկեսօրյա հանգստի պրելյուդի», Բերլիոզի «Ցանտաստիկ սիմֆոնիայի»

և Դուրյանի «Կոմիտասիանա» սյուրիտի դրամատիկորեն հագեցած վեհ ու հանդիսավոր մատուցումը:

Նվագավարը ոչ թե ղեկավարում, այլ ճարտարապետական համաշափությամբ երաժշտական տաճար էր կերտում:

Կարճ ժամանակ անց, համերգային հրավերով, Օհան Դուրյանը նորից լեհաստանում էր: Բրամսի «Գերմանական» ռեքվիեմն էր ներկայացնում Կրակովում, Վարշավայում, Կատովիցեում, Պոզնանում... Ժանտթ բեմեր, թարմ հիշողություններ: Այստեղ 1994-ի մայիս-հունիսյան ելույթների մասին դեռ չէին մոռացել, երբ հայ նվագավարը նորից այցելեց իրենց:

Լեհաստանի հետ Դուրյանը ստեղծագործական երեսնամյա կապեր ունի, երկիր, որտեղ խոշորագույն յոթ ֆիլհարմոնիկ և մեկ ռադիոնվագախումբ էր ղեկավարել դեռ երեք տասնամյակ առաջ և որտեղ իրեն անվանել էին Արևելյան Եվրոպայի Տոսկանինի: Թեև փոխվել էր հանդիսատեսը, բայց փոխված չէր վերաբերմունքը դասական բարձրաոճ, ընտիր երաժշտության հանդեպ:

1997 թվականն էր: Տարին հոբելյանական էր Օհան Դուրյանի համար, և նա իր 74-րդ գարնանը գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ նվեր արեց հայ երաժշտասերներին «Արամ Խաչատրյան» համերգասրահում: Առաջին անգամ հնչեցնելով գերմանացի հանրաճանաչ կոմպոզիտոր Ֆելիքս Մենդելսոնի՝ հազվագեպ կատարվող 3-րդ և 4-րդ սիմֆոնիաները:

Քնարական երաժշտության ոգեշունչ կատարմամբ ռադիոնվագախումբը վկայեց մի նոր մակարդակ: Չանցած կես ամիս, նույն համերգասրահում նվագախումբը՝ մասնատրոյի ղեկավարությամբ ներկայացրեց հատվածներ Վագների «Լոհենգրին», «Տրիստան և Իզոլդա» օպերաներից (մենակատար՝ Լիանա Վարդանյան) և Անտոն Բրուկների 4-րդ սիմֆոնիան:

Եվ ոչ մի չափազանցություն չկա թերթերի այն արձագանքներում, թե ներկաները համերգն ունկնդրեցին «շունչները պահած»:

Օհան Դուրյանի 75-րդ աշունը այս նույն դահլիճում, իր արվեստի բազում սիրահարների, մտերիմների, Հայաստանում արտասահմանյան երկրների դեսպանների, մշակույթի անվանի գործիչների, բազմաթիվ այլ հյուրերի խանդավառ ներկայություն էր նշվում: Մեծարումը, պաշտոնական մա-

սով, նման չէր այն հոբելյաններին, որոնց ժամանակ կառավարական օթյակներից «մեղմանուշ» ժպտում են երկրի այրերը: Գուցե դա էր ճիշտը, թե չէ հանկարծ մի երաժշտասեր կամ երկրպագու համարձակվեք հարցնել, թե ինչու մասնատրոն, ութ տարի ապրելով Հայրենիքում, շարունակում է մնալ Ֆրանսիայի քաղաքացի: Չէր լինի ասել, թե իր ցանկություն է:

Ահա այդպես, մանկական ժպիտը դեմքին, փոքրամարմին, ծերունագարդ վարպետը, դահլիճում նստած, ողջունի շերմ խոսքեր էր լսում՝ ակնհայտորեն ուրախ, որ իրեն անկեղծորեն գնահատող ու սիրող այս հանդիսատեսի համար է բեմ ելնում և շարունակելու է այդուհետ էլ իր արվեստը պարզեցնել նրան: Մնացածն այնքան էլ կարևոր չէ: Իսկ ինչ վերաբերում է կյանքի 75 տարուն, ապա դա արվեստագետի, ստեղծագործ մարդու համար ընդամենը երրորդ երիտասարդություն է, քանի հոգում չի թուլացել ապրումի կրակը:

Օհան Դուրյան-աստղի անվամբ երկնքում մի նոր աստղ կոչվեց, եղավ ոսկե մեղալ, սակայն ամենից հուզիչը դահլիճի ծափահարություններն էին, որոնց վերջը չէր երևում:

1998-ի սկզբներին, Լոս Անջելեսի «Լարթ» երաժշտական միություն հրավերով, մասնատրոն այստեղ ընդամենը երկու փորձով ղեկավարեց մի համերգ, որն ինչպես գրում է երաժշտագետ Անգինե Քեշիշյան-Մուրադյանը «Ոչ թե համերգ, այլ ցնծության փառատոն էր... քսան տարի անց մեր գաղութը դարձյալ առիթ ունեցավ վայելելու աշխարհահռչակ ազնվական երաժիշտ-փմբավար Օհան Դուրյանին...»:

Երևանում հաճելի անակնկալ էր սպասում մասնատրոյին: Հունվարի 19-ին Հայաստանի ազգային ռադիոյի տնօրենը լրագրողների հետ իր ասուլիսում հայտարարեց, որ այսուհետ ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբը կոչվելու է Օհան Դուրյանի անվամբ:

Ու մի շատ կարևոր հարց էր լուծվել. նվագախումբը պատկանելու էր Ազգային ռադիոյին և Հայաստանի մշակույթի նախարարությանը, ասել է՝ պետական հոգածության տակ անցնելով, այլևս պիտի բավարարվին երաժշտական այդ հիանալի կոլեկտիվի աշխատանքային ծանր պայմաններին վերաբերող պահանջները: Եվ ինչու շատել, որ Օհան Դուր-

ՕՐԸ՝ ՄԻ ՏԱՐԻ... ԵՎ ՏԱՐԻՆ՝ ՄԻ ՕՐ

Հրաշք լինե՞ր, կրկնվե՞ր
Այն հրաշքը իրական...

Հ. ՄԱՀՅԱՆ

1995-ի գարուն-ամառը հայ և համաշխարհային բեմերում փառքի դափնիներ տեսած նվագավարի կյանքում փոքրիկ, բայց հետաքրքրական ու հիշարժան մի էջ էին բացելու: Աշխարհի որ ծագում էլ որ եղել էր, ինչ փառահեղ դահլիճներում էլ համերգներ էր ունեցել, միևնույն է՝ ամենից սրտամտոր իր համար Հայաստանի տարբեր շրջաններում լինելը, մայրաքաղաքից հեռու ապրող, բայց արվեստի արժեքը խորապես զգացող ու անսխալականորեն գնահատող հանդիսատեսին ներկայանալն էր: Անշափ հուզիչ էր համարում նման ամեն մի հանդիպումը պարզ, անհավակնոտ, նրբահոգի երաժրշտասերի հետ:

Մասնորոն ծրագրել էր շատ հետաքրքիր մի անակնկալ՝ համերգային շրջագայություն Արցախում, Վանաձորում և Գյումրիում:

Մինչ այդ, Ծրեանի Կոմիտասի անվան կամերային երաժրշտության տանը կայացել էր նրա հեղինակային ստեղծագործությունների համերգը երիտասարդ, շնորհաշատ երգիչ-երգչուհիների մասնակցությամբ և իր իսկ նվագակցությամբ: Մայրաքաղաքի երաժշտասեր հասարակայնությունը, թեևս, առիթ չէր ունեցել այդպես ամբողջականորեն ծանոթանալու հուշակավոր նվագավարի կոմպոզիտորական վարպետությանը և ահա՝ ականատեսն ու ունկնդիրն էր զարմանալիորեն խոր և մեղեդայնորեն հագեցած, ինքնատիպ մի հուզաշխարհի բացահայտման, որում բացառիկ արտահայտչականությունամբ և զուենեղ լուծումներով էին արտահայտված հեղինակի ապրումներն ու երաժշտական պատկերավոր, խոհական մտածողությունը:

Հայ և եվրոպական պոեզիայից ընտրված քնարաշունչ բանաստեղծություններով զրված ոտմանսները, երգերը հրաշալի ընդունելության արժանացան: Դա, իսկապես որ, հաճելի անակնկալ էր:

Հանդիսատեսը որոշ շափով ծանոթ էր Դուրյանի սիմֆոնիկ սյուիտներին, բայց ո՛չ երգերին, այնպես որ, սիրելի մասնատրոն նոր լույսով, ստեղծագործական նոր հնարավորությամբ էր ներկայացել նրանց:

Այդ համերգից հետո էր, որ կայացան հանդիպումները Արցախի, Վանաձորի, Գյումրիի երաժշտասեր հասարակայնության հետ: Նման ընտրությունը պատահական չէր. մասնաշրջան ի խորոց զգում էր, որ մշակութային որևէ միջոցառում կամ ձեռնարկում հաց հանապազօրի պես են անհրաժեշտ հոգևոր ու տնտեսական ծանր ժամանակներում հայտնված, բնական ու անբնական ցնցումներին դիմակայող մեր ժողովրդի հատկապես այդ հատվածներին:

Համոզվել էր պետք, որ կյանքի անվերջ փորձությունների, պատմական վայրիվերումների մշտակա հորձանուտում մաքառող հայը միշտ էլ առանձնացել է իր արվեստապաշտուրթյամբ, երբեք ու երբեք չկորցնելով գեղեցիկի աստվածատուր պահանջը, առավել ևս՝ գնահատության շափանիշները:

Որքան մեծ էր ուրախությունը, երբ թե՛ Արցախում, թե՛ Վանաձորում և Գյումրիում հուսազրող, կենսահաստատ լիցքեր տեսավ ընդամենը մի քանի տարի առաջ ահեղ երկրաշարժի ու պատերազմի ավերներ ապրած մարդկանց աչքերում, և այդ տոկուն պահվածքում գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ մի բան կար, որ այնքան համահունչ էր հայի ավանդորեն անկոտրում կերպին:

Հետո պիտի խոստովանե՞ր, որ այս հանդիպումներն իրենց խորհրդով ու նշանակությամբ, պակաս կարևոր չէին, քան բազմահազարանոց ու ամենաշքեղ դահլիճներում ունեցած իր շատ ու շատ համերգները: Ոգևորությունն անթաքույց էր երկուստեք. երաժշտասեր հասարակայնությունն իր անկեղծ, կարտալի վերաբերմունքն էր արտահայտում մեծ արվեստագետին, որը հանգամանքների բերումով երկար էր արվեստագետին, որը հանգամանքների բերումով երկար էր բացակայել երկրից ու իրենցից, իսկ մասնատրոն իրկողման հավաստիացնում, խոստովանում էր, որ այդպիսի ունկնդիրը,

իրավամբ, արժանի է ամենայն հարգանքի, մտքի ու հոգու ամենայն տուրքի:

Գլուճրից Երևան վերադարձի ճանապարհը փորձում ենք կարճել զվարճալի պատմութիւններով, անեկդոտներով, խոսք ու զրույցով:

Քեկ հոգնած, բայց հրաշալի տրամադրութեան մեջ է ու նաև գոհ, որ երգիչներ Իրինա Ձաքիյանի, Մկրտիչ Մկրտչյանի և Սուրեն Զուրաբյանի անբունագրոս, սրտառուշ, բարձրարժեատ կատարումները գեղեցիկ ու լիահունչ ձևով ներկայացրեցին իր հեղինակային ստեղծագործութիւնները և արժանիորեն գնահատվեցին:

Մկրտիչը, որ համով-հոտով զրույցների անսպառ պաշարունի և գեղարվեստորեն ներկայացնելու արտակարգ ունակութիւններ, դարձել է ուրախութեան կիզակետ:

Առաջին անգամ եմ լսում Օհան Գուրջանի սրտաբուխ, անընդմեջ ու քահ-քահ ծիծաղը: Ինքն էլ է ներքաշվել մեր անհոգ, աշխույժ խոսք ու զրույցի մեջ: Վերհիշում է զվարճալի դեպքեր՝ իր և մեզ ծանոթ նշանավոր դեմքերի, արվեստագետների կյանքից: Հումորն այնքան շատ է և այնքան կենդանի ու պատկերավոր է պատմում, որ թվում է, թե գեղարվեստական հորինվածքներ ենք լսում: Մանկան անկեղծ ու շարճահի ժպիտ է խաղում դեմքին: Զրույցով տարված, ուշացումով միայն նկատում է, որ մեր մեքենան մայրուղուց շեղվել, նոր ճամփով է առաջանում:

— Իսկ սա Ռուզանի անակնկալն է Ձեզ: Այսպես ավելի շուտ կհասնենք Երևան, — արագորեն հայտնում է համերգների կազմակերպիչ Դավիթը և որպես գիտակ ուղեկցորդ, մասնատրոյին հաղորդում Շիրակի հարթավայրի պատմամշակութային հուշարձանների մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, շմոռանալով նույնիսկ Հոռոմի հնամենի կամրջի պատմութիւնը:

Մկրտիչն իր հերթին բացում է տեղական զվարճապատումների պարկը՝ հմտորեն ներկայացնելով Կարնո գունեղ, ինքնատիպ բարբառի հմայքը: Մեր համընդհանուր ծիծաղն ու ծափերը հանդարտվում, մարում են, երբ մեքենան մըտնում է Հառիճ գյուղն ու նեղլիկ փողոցով մոտենում վանքին:

Ճամփան բերել է սրբավայր՝ մեկն այն լույսի տաճարներից, որտեղից հավատի ու իմացութեան աստվածային խորհուրդը հորդել, սփռվել էր հայի հոգուն, դարերի հոլովութեամբ իմաստավորելով, սատարելով նրա կենաց մաքառումը:

Հարազատ ժողովրդի կառուցողական վարպետութեան, հոգու և մտքի հուժկու պոռթկումների, թռչունների իրեղեն վկայութիւններով զարմանալու, հիանալու և հպարտանալու առիթներ շատ էր ունեցել, տեսել էր համարյա բոլոր վանքերը, եկեղեցիներն ու հուշարձան կոթողները, բայց վաղ միջնադարյան այս շքնաղ համալիրն առաջին անգամ առիթ ունեցավ այցելել:

Հառիճի վանքը՝ ճարտարապետական հարուստ ու խոսուն կերպով, իր ներշնչող ու ազդեցիկ դիրքով, քարակերտ մի խոյացում՝ շրջակա լեռնոտ համայնապատկերի վրա: Ամառային պայծառ ու թափանցիկ օրվա մեջ հավատի, սիրո ու հավերժի խորհուրդն էր ծավալվում:

Գլխավոր եկեղեցու աղթասրահը կարծես սպասում էր այն պահին, երբ աղբյուրի պես զուլալ ու ախորժալուր ձայնով՝ երգչուհու հոգուց պոկված «Սուրբ-սուրբ» թեման, կախվելու էր իր կամարների տակ, խախտելով այստեղ սովորաբար տիրող լուսնային:

Դարերի հուշն էր գամված հոգու և հույսի քարաքանդակ այս տաճարում, ուր մեղմիկ ցուլանքներով փայլփլում էին մեր վառած մոմերը՝ իրենց լույսի ու շերմութեան հետ երկինք հղելով սրգողած բաղձանքներ:

Ամեն ինչ գեղեցիկ էր, խորհրդավոր ու խոսուն և այս իրողութեամբ՝ ամենահուզիչը մեծ երաժշտի լուռ ու ինքնասուլջ առանձնացումն էր.

...Այստեղ է ճիշտը, իմաստը գոյի,
եվ վեր է միտքը մարմին կոշվածից.
Առնչումները երկիր ու երկնի,
Հավատ են ծորում սիրո եղջուրից...

(Բ. Մ.)

Ներշնչված էր խորապես: Երկար լռությունից հետո շրջվեց ու ասաց.

— Փա՛ռք այս հրաշքն ստեղծողին: Ըիրշտ է ասված, որ ամեն ճանապարհ պետք է տանի տաճար, այլապես ո՛ւմ է հարկավոր այն, — ապա արդեն դրսում շարունակեց, — հազարամյա պատմության վկա է, գուցե և ավելի:

— Գու՛մարեք ևս երեք դար, — ավելացնում է երիտասարդ մի տղա, որի հետ մինչև եկեղեցի մտնելն արդեն զրույցի էր բռնվել մասնատրոն, հավանաբար վանքի հսկիչն էր:

Իհարկե, Դավիթը կատակել էր՝ ասելով, թե այս ճամփով մենք ավելի շուտ պիտի հասնեինք մայրաքաղաք: Մենք դեռ երկար պիտի վայելեինք Հառիճը՝ մոտիկ ու հեռու բոլոր դիտակետերից:

Օրվա փոփոխ գույների մեջ փոփոխ էին նաև վանքի վարդազույն հանդերձի երանգներն ու երկնքի կապույտ-կապույտ ֆոնին ուրվագծվող պատկերախաղերը:

— Որպես շնչավոր մի էակ՝ այդպես տեսա Հառիճը, — նկատելի հուզումով խոստովանում է մասնատրոն, — դա է իսկական արվեստի ուժն ու առաքելությունը. հավատով և սիրով շնչավորել անշունչը:

Ետկեսօրվա լեռնաշունչ քամին շնկշնկալով իջնում է Արագածի բարձրերից, փարվում լանջերն ի վար փոված ծաղկահովիտներին:

Տարվա այդ ժամանակ բնությունը համակ բուրմունք է ու գույների հանդես:

Մեզանից քիչ հեռու, մարգագետնում մեկ լավում, մեկ մարում են բանջար հավաքող կանանց ձայները: Կարծես մեկը երգում է:

Երկնքի լազուրում տեղ-տեղ ամպեր են հայտնվում, սկզբում՝ թեթևասահ, ճերմակ գանգուրներ, ապա՝ խառնվելով իրար, մթնում են, մռայլվում:

Ճամփեզրի քարերին նստած, մենք վայելում ենք լեռնային մաքուր-մաքուր շունչն ու անկրկնելի գեղանկարը:

Օհան Գուրյանի օրն է սա, իր եզակի ազատ ժամանակը: Երանավետ ժպիտ կա դեմքին, ձեռքին՝ դաշտային ծաղիկների մի փունջ: Հոտոտում է նորից ու նոր, ապա հայացքի մեջ առնելով վեհանիստ լեռը, ասում.

— Հիջեցի մեծ վարպետին ու հիմա փորձում եմ նրա աշխրթով նայել այս ամենին: Իհարկե, Իսահակյանի պես փրկյալն, նրբազգաց հոգին, որ ծնունդն է այս բնաշխարհի, պիտի լցվեր, զրնգար Արագածով ու Մանթաշով: Այս բնությամբ է տրոփում նրա բանաստեղծական քնարաշունչ, մեղեդիական աշխարհը:

Նույն զգացումն ունեի, երբ լռելում էինք: Աչքերիս առջև հայոց մեծ բանաստեղծն էր՝ իր անկրկնելի, իր կոթողային «Անուշով» և իր բոլոր-բոլոր ներշնչանքներով:

Մասնատրոն այնքան գունեղ է արտահայտվում, որ թվում է՝ այս պահին ինքն է բանաստեղծում: Այն հարցին, թե երբևէ փորձել է գրել, պատասխանում է.

— Ամեն հայ բանաստեղծ է իր շափով: Ձէ, չեմ փորձել: Բայց եթե գրածս երաժշտությունը վերածենք բառերի, ուրեմն՝ այո, եթե թարգմանենք գույներով ու երանգներով, կնշանակե նաև՝ նկարել եմ... ինչ ասեմ, ես արվեստներն ընկալում եմ իրար միահյուսված, իրար մեջ ներթափանցված և իրարով արտահայտվող: Նրանք առանձին-առանձին են, երբ սովորական աչքերով ես նայում ու սովորական ունկերով լսում, իսկ երբ բացում ես հոգուդ տեսողությունն ու լսողությունը՝ մեկի մեջ գտնում ես բոլորը, բոլորի մեջ՝ այդ մեկը:

— Ի՞նչ էիք խորհում, երբ Հառիճում, մեզանից առանձնացած, երկա՛ր-երկար դիտում էիք համալիրը:

Փոքր-ինչ հապաղում է, ապա խոսում դանդաղ ու մտածկոտ.

— Հավատի ու դպրության կենտրոն է եղել՝ իր ծաղկուն, ազգօգուտ պատմության մը: Կուզենայի, որ այդ կյանքով ապրեր, վերածնվեր նորից: Իսկ եկեղեցու ներսում ունեցա մի ջերմ բաղձանք՝ լինե՛ր այնպես, որ մի օր այստեղ ես կարողանայի ղեկավարել Կոմիտասի «Պատարագը», Գու՛նոյի «Մեսսան», Վերդիի «Ռեքվիեմը»:

Ճանապարհին հանգստանալու զաղափարը մեր առանձնազրույցի համար շատ հարմար առիթ էր ստեղծել: Մահտորոն ինքն էր ընձեռել այդ հնարավորությունը՝ աննկատ ներքաշվելով այսրովանդակ զրույցի մեջ:

Հետաքրքիր է իմանալ, իր ստեղծագործականում ինչ դեր ունեն: արտաքին ազդակները, ներշնչանքը...

— Արտաքին ազդակները՝ տարբեր, — ասում է նա, — ներշնչանքն, անշուշտ՝ առաջնային: Այլ կերպ հնարավոր էլ չէ, քանզի ամենայն գեղեցիկի արարումը սկսվում է այդ անիմանալի, անորսալի զգացումով, որի աղբյուրը մարդն է, բնությունը, տիեզերքը: Իսկ այս ամենին իշխողը սերն է, առանց որի կյանքում ոչինչ չի ծնվում գեղեցկորեն:

Միրո խինդ ու սիրո տառապանք. այս հասկացություններն են օրորել մարդկության օրորոցը: Այսպես՝ իբրև սկիզբ ու շարունակություն, մի ամբողջական շղթայի մեջ, և անվերջ նորոգումով... Որպես նուրբ հոգու տեր արվեստագետ, ինքն էլ է խոստովանում, որ միանգամայն ենթակա է առողջ, ստեղծարար ներշնչանքի մոգական ազդեցությանը: Այդպես եղել է միշտ և դա է բնականը:

Լուում է, քնքշանքով տնտղում ծաղկեփունջը: Մկրտիչը հասցրել է արգեն սուրճ պատրաստել:

— Թունդ ըմպելիքն էլ՝ շխմողներից, — կատակով ասում է նա, տաք ու բուրումնավետ սուրճը մատուցելով մեզ: Ապա ճամփորդական գավաթների մեջ հայտնվում է ոսկեգեղին կոնյակը: Կատարյալ մի հաճույք՝ բնության գրկում:

Մասետրոն շարունակում է գրույցը.

— Ապրեք, ճամփան շեղելու գաղափարը ճիշտ էր: Դուք ինձ պարզև արեցիք... գիտե՞ք, ժամանակին քիչ հնարավորություն եմ ունեցել բավարարելու հոգուս պահանջները, թեև միշտ էլ ապրել եմ արվեստի, մշակույթի կենտրոններում, եղել աշխարհի բազմաթիվ երկրներում: Իմ աշխատանքը որքան ճանաչում, որքան ստեղծագործական վայելք է տվել ինձ, նույնքան էլ, գուցե և ավելին, խլել է ինձանից: Հիմա, կարծես ժամանակ ունեմ բացը լրացնելու, ավստ՝ս տարիքս այն չէ...

Այնուհանդերձ... ինչի համար է հատկապես ավստսում, երբ արվեստում իր յուրակերպ տեղն ու կշիռն ունի, թեև այդ մեծ համարումին հասել է հաճախական ինքնամերժմամբ:

Հնարավոր չէ շատ մասնավորեցնել և որոշակիորեն ասել, թե հատկապես ինչի համար: Երևի, դա կարևոր էլ չէ: Պարզապես կա մի անշրջելի ճշմարտություն. գերխնդիր ունեցող

արվեստագետի կյանքը սովորականից դուրս է, և սա առաջինը ինքը՝ արվեստագետը պիտի գիտակցի:

— Իմ խնդիրն էր նվագավարության ասպարեզում հասնել պատկերացումներիս շափորոշին, այսինքն՝ ըստ իս, իսկական նվագավարը պետք է ի զորու լինի բացառիկ հնարավորությամբ մթնոլորտը շիկացնելու և ենթակայեցնելու երաժշտության կախարդական ներգործությանը: Միևնույն ժամանակ նա պետք է լինի անտեսանելի:

— Մի՞թե դա հնարավոր է, երբ նվագավարը անընդհատ հանդիսատեսի տեսադաշտում է...

— Խնդիրն էլ հենց այդ է, որ թեև բեմում է, թեև նվագախմբի ու դահլիճի առջև, բայց նա պետք է աներևութական լինի իբրև մագնիսական մի կետ: Նա ոչ թե որպես մարդ, որպես անձ պիտի դառնա հանդիսատեսի հայացքի բեկուման կենտրոնը և նվագախմբին ճշգրիտ ցուցումներ տվող, նրանց կատարողական հնարավորությունները, թեկուզ լավագույնս, միավորողը, այլ խորհրդավորության պես անորսալի, կախարդորեն երաժշտություն ձևավորող էություն: Ես միշտ փափագել եմ այն օրը, կասե՛ի՝ այն երջանիկ օրը, երբ բեմում իսպառ անտեսանելի կդառնամ՝ իբրև բացարձակ ձգողության ու բացարձակ ճառագումի կետ: Դրան հասնելու համար չպետք է խնայել ոչինչ...

Ճշմարտությունը, իրողությունը փաստելով միայն, հիշեցնում եմ, որ հիմա՛ էլ ինքը ոչ տարիքն է խնայում, ոչ ուժերը, ոչ առողջությունը: Անգիր է անում ղեկավարելիք բոլոր գործերն անխտիր, վերասովորում արդեն իմացածը և շատ ու շատ այլ նրբություններ մասնագիտական, որոնք բացառիկ նվիրման արդյունք են: Կնշանակե՛, մեծապահանջության իր անզիջում վարմունքի մշտակա «զոհն» է...

— Գիտե՛մ և դա եմ համարում ճիշտը: Ես իմացածս նյութի վրա էլ եմ աշխատում նորից-նոր: Եթե նույնիսկ բազմաթիվ անգամներ ղեկավարած լինեմ այն: Ամեն անգամ ինչ-որ նոր բան եմ գտնում տվյալ գործի մեջ, մի նոր երանգ, հեղինակային մի նոր տրամադրություն: Երաժշտությունը վերացարկված արվեստ է և այն անգիր անելը, ղեկավարելը ու երաժշտասերին զոհացնելն այնքան էլ հեշտ չէ: Նյութի իմացությունն ու մոտեցումը պետք է լինի ճշգրիտ, արտա-

ցուումը՝ չափերի մեջ զգայական: Գալով վարձուներին, ասեմ, իհարկե շատերին անհասկանալի կթվա, բայց ես ա՛յդ արվեստագետներից եմ:

Մի պահ շեղվում է զրույցից, նայում երկնքին: Եղանակը փոխվում է, Արագածի վրա կուտակ-կուտակ ամպեր են հավաքվել: Ասում է, որ շատ է սիրում կարճատև տեղատարափ, համեմատում է բուռն ապրումների լիցքաթափության հետ: Չի անտեսել իրեն ուղղված հարցը:

— Սովորաժա պարտիտուրների քանակը,— ուզում է հավաստիանալ, որ մոտավոր պատասխանն էլ է բավարար,— հարյուր հազարավոր էջեր, ո՞վ կարող է հաշվել, բազում հեղինակներ... դասական, ժամանակակից՝ ո՞ր մեկը հիշեմ: Անթի՛վ գործեր: Մի հետաքրքիր բան ասեմ, գիտե՞ք ինչ պահանջ ունեն գերմանացիները նվագավարից: Իրենց օրինակն եմ բերում, որովհետև անգիր նվագավարելու ավանդույթն սկզբնավորվել է Գերմանիայում: Ասում են՝ «նվագավարը պարտիտուրը պետք է ունենա իր գլխի մեջ և ոչ թե գլուխ՝ պարտիտուրի մեջ...»: Հրաշալի է ասված: Իրոք որ, անգիր ղեկավարելիս՝ գիտենալով հեղինակային մտահղացման բոլոր նրբերանգներն ու տրամաբանական-զգայական ամբողջությունը, նվագավարն ազատորեն և ստեղծագործաբար է ձևավորում երաժշտությունը և ոչ թե գերի դառնում նրան:

...Թե ինչպես է հասցրել այդքանը, անգամ պատկերացնելն է դժվար: Եվ դեռ կարողացել է եռանդ ու ժամանակ գտնել որպես հեղինակ ստեղծագործելու: Զարմանալի՛, նախանձելի՛ դրսևորույթ:

— Ինչ արել ու անում եմ, հավատի մղումով է եղել՝ ի սեր իմ ունկնդրի: Ես համերգավարել եմ տարբեր հոգեվիճակներում, անգամ երբ ծանր հիվանդ եմ եղել՝ 39—40° ջերմությամբ: Ինչ կա որ, շատերին անսովոր կարող է թվալ, բայց կան առանձին նվիրումներ, երբ մարդ գիտակցորեն իր կյանքն է ենթակայեցնում գործին, և ոչ թե՝ հակառակը: Պարզապես ցավալի է, որ այդ կյանքը մարդուն տրվում է ընդամենը մի անգամ և... կարճ ժամանակով:

— Իսկ եթե հրաշքով այն տրվեր երկու կամ ավելի անգամ...

Մահատրոն ժպտում է խորիմաստ:

— Երանի՞ թե: Բայց հրաշքներն էլ են լինում հրաշքով...: անհրջները թողնենք պոետներին: Իրականում, մեզ համար նախատեսվածին մենք կամ ընդառաջ ենք գնում, կամ՝ ոչ: Ամենքս՝ իր ճամփով: Երաժշտությունն իմ աջխարհն է, իմ տարերքը, նվագավարությունը՝ կոչումս: Երկուսին էլ նվիրումս անմնացորդ է: Ու մի խորհուրդ ևս, որին հետևել ու հետևում եմ: Դա խորհուրդն է դաշնություն՝ Աստծո ստեղծած աշխարհի, անմեկնելիորեն չքնաղ բնության և մարդու, որ ամենաթանկ մասն է այդ արարչության: Նա՛ է բանականը, ուստի և պարտավոր՝ իմաստավորելու ապրելու իր ժամանակը:

Հեռու-հեռվից ամպրոպի ձայն է գալիս: Փամին ծփացնում է լանջերին փոված կանաչ-կանաչ շղարշը: Մեր դիմաց ալիքվող արտի մեջ խլրտում կա: Բնից թռչում է վախեցած մի հավք, թևում հեռու: Ընդհատ-ընդհատ արտույտն է ձայնում:

Մահատրոն, ականջն այդ կանչին, ասում է.

— Չայնի մեջ տագնապ կա, գիտեք, չէ՞, որքան անսխալ են կանխազգում թռչունները: Ես դա լավ գիտեմ, որովհետև երկար տարիներ և՛ Երևանում, և՛ Ֆրանսիայում պահել եմ թռչուններ՝ մեկը պատահականորեն ինձ մոտ հայտնված, մյուսը՝ հենց այնպես, առանց ընտրության, գնված,— հանկարծ թախիժ է հայտնվում դեմքին, ձայնի մեջ՝ նույնպես,— երկար պատմություն է... միայն կասեմ, որ այդ շնչավորների այնքան էի սիրում, այնքան խորն էի ընկալում ինձ հասկանալի ու հարազատ դարձած փրենց թռչնային, ես կասեի՝ մարդկայնացված մտերմությունը, որ օրեր շարունակ սգացել եմ, երբ մեկն ինձանից հեռու, մյուսը՝ ափերիս մեջ, հանգչել են մոմի պես: Ի դեպ, ես նրանց ազատության մեջ եմ պահել: Վանդակ եմ դրել, երբ համերգային շրջագայություններիս ժամանակ հետս քաղաքից քաղաք, երկրից երկիր եմ տարել:

Փամին հիմա ավելի պաղ է փշում: Սարերում ինչ-որ տեղ կարկուտ է տեղացել: Շուրջն այլևս ոչ ոք չի երևում, հավանաբար մոտալուտ անձրևը զգալով, կանաչի հավաքող կանայք դարձել էին գյուղ:

Ուղևորներով լիքը մի մեքենա սրբնթաց անցնում է մեր կողքով, մի քիչ հեռանում է ու կանգնում: Նայում ենք ուշադիր. ոչ մի ծանոթ դեմք: Մոտենում են, շերմորեն ողջունում: Հաճելիորեն զարմացած են. սիրելի արվեստագետն այսպես պարզ ու անկաշկանդ, սուրճի գավաթը ձեռքին, երիտասարդներով շրջապատված, նստած է խոտերի մեջ: Իմանալով, որ համերգից ենք վերադառնում, խորոց ափսոսում են իրենց անտեղյակության համար, այլապես, ինչպես իրենք են ասում, հանուն մեծահռչակ Օհան Դուրյանի, ոտքով էլ Արթիկից կհասնեին Գյումրի: Ասում են անկեղծորեն: Մահաւորոն ինքն էլ գիտի, թե ամենուր ինչպես է ժողովուրդը սիրում ու գնահատում իրեն:

Հրածեշտի պահին, բարեմաղթանքների հետ շի մոռանում նաև հորդորել:

— Դուք շատ հարուստ եք՝ այդքան մոտիկ ունենալով Հառիճի պես մի տաճար: Պահեք ու պահպանեք այն, — ապա դառնալով մեզ ասում, — այսօրվա մեր այցը ուխտագնացության էր, լավ էիք ծրագրել, և հրաշալի էր, բոլորս էլ կարծես թեթևացած ենք ու հաղորդված մարդ-բնություն-տիեզերք հավերժական դաշնությամբ...

Ահա և առաջին վարանոտ, վախճարած կաթիլները: Ու մինչ մենք հավաքվում, մեքենա ենք նստում, երկինքն արագորեն ծածկվում է անթափանց ամպերով:

— ...Սև մութ ամպեր, — կամացուկ ձգում է Սուրենը, բայց մինչև վերջ չի հասցնում: Ընդհատում է երգն, ասելով.

— Չէ, ավելի լավ է՝ շիախտենք մեր պայմանը. ճանապարհին շենք երգում, ճանապարհին պատմում ենք:

Ապարան շհասած, անձրևն այնպես սաստկացավ, որ թվում էր, թե մեր մեքենան ջրվեժի տակ է հայտնվել:

— Մահատրո ջան, սա էլ Ձեր սիրած տեղատարափը, բայց դժվար թե կարճատև լինի...

Թեթև հպումով մաքրում է ապակու գոլորշին, նայում դուրս.

— Հողը շատ է ծարավ, թող հագնեա, — մի պահ լռում է, ապա շարունակում, — երանի՜ թե բոլոր ծարավները կարողանան հագնեալ այսպես...

Բայց ինչու՞ այդքան տխուր երանգ հայտնվեց նրա ձայնի մեջ...

...Երևանում անձրև չկար, կար դրա սպասումը և մի անասելի տոթ, որ կախված էր քաղաքի գլխին: Երբ բաժանվեցինք, մեր հրաշալի ճամփորդությանն անհամապատասխան՝ թախճոտ տրամադրությամբ էի համակված:

Դա եղավ հանկարծ, չհասկացա՞ ինչու... հետո, երբ մենակ էի, գրասեղանի առջև, հստակվեց ամեն ինչ, ինձ փոխանցվել ու հանգիստ չէր տալիս մեծ մարդու, մեծ երաժշտի հոգում տիրող անորոշը: Համերգային շրջագայությունը մի քանի օրով շեղել էր նրան անախորժ ապրումներից ու մտածումներից: Զգացողությունները սրվում են Երևանում: Իսկությունը սա է. ժամանակավոր, թե անժամանակ, դժվար է ասել, նորից մի ճեղքվածք, բարոյական մի խաթարում է գոյացել մշակութային մեր այսօրվա իրողության մեջ, ազգային մտածողությանն ու կերպին խորթ՝ կեղծ արժեքների ճշգրտարշավ: Երբ է ավարտվելու այդ պարտադրված, մակերևութային աղտոտ ալիքումը, որը խանգարում է խորքային մաքրությունների արժևորմանը: Դժվար է կորուստներից խուսափելը: Մեր ծաղկուն ուժերը դրսևրում են փայլեցնում իրենց տաղանդն ու նվաճումները: Ետ կգա՞ն երբեք... ժամանակը ցույց կտա, իսկ առայժմ՝ «ինչ-որ տեղ, ինչ-որ բան սխալ է»... համաշխարհային գրականության Մեծ Հայն է ասել:

Օհան Դուրյանն էլ իր վերջին դարձով եկավ ազգին ու մշակութին ծառայելու, եկավ զարդարելու երաժշտական մթնոլորտը, մեր արվեստը, բարձրացնելու օպերային թատրոնի մակարդակը, սակայն, հանգամանքներից վիրավորված ու հիասթափված, նա ստիպված է դասական իր մեծընտիր ծրագիրը, կամ, ինչպես ինքն է բազմիցս հիշատակել՝ իր պաշտելի «Անուշը» նվազավարել ո՛չ թե հայոց ազգային պատկան բեմում, այլ իր հոգու և հիշողության մեջ:

Մինչդեռ, որքա՞ն պարզեկելիք ունի հարազատ ժողովրդին: Այս ծարավի մասին էր խոսքը...

Ուշ է: Մութն ու անձրևը վաղուց, համերաշխ միությանը, թակում են դուռ ու պատուհան: Ենչիլը կարծես թեթևացավ:

Պետք է վանել նաև տխուր մտածումները, դրանց տեղը տալով նախորդ և այսօրվա անմոռաց տպավորություններին:

Հոգնություն և ոչ մի նշույլ: Յանկություն կա աշխատելու: Միացնում եմ ձայներիդ... մտերիմ, հարազատ ու անմիջական խոհեր...:

ԻՐ ՄԱՍԻՆ՝ ԻՐ ԽՈՍՔԵՐՈՎ

(ՄԵՐ ԶՐՈՒՅՑՆ Է՛ ՄԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎՈՎ)

...Եվ արվեստում, և արվեստից դուրս միշտ իրատեսորեն եմ նայել իմ բոլոր նվիրումներին, առանց շահագանցումների ու առանց գերագնահատումների: Արել եմ այն, ինչը եղել է ազնիվ և ինչը սիրել եմ խորապես:

Կյանքում հեշտ ուղիներ չեմ փնտրել ո՛չ նրա համար, որ չեմ կամեցել, այլ պարզապես՝ ես չէի ծնվել հեշտ ապրելու համար:

Այս աշխարհում, որտեղ շահն է իշխում շատերի խղճին, ես շտվորեցի ապրել շահախնդրորեն, նույնիսկ փորձ էլ չարեցի, որովհետև դա չէր իմ կոչումը:

Ապրեցի ու վայելեցի մեծ արվեստի կախարդանքը՝ նրա պատշաճությամբ ու շահանիշներով դատելով մարդկային հարաբերությունների ու մարդկային երջանկության մասին:

...Մտերիմ ու հոգեմոտ եղա ներկա և բացակա բոլոր մեծերին, ինձ գտա իրենց աշխարհում և իրենց կողքին, բայց ոչ երբեք տիտղոսավորների ու «մեծավորների», ովքեր հաճախ և ցավոք՝ իրենց անարդար դերակատարումներն են ունենում մեր ու մեզպեսների կյանքում:

Իմ բոլոր լավ ու վատ օրերի, իմ երջանիկ կամ տխուր պահերի մեջ շանացի լինել անխոտոր ու անթեք՝ մերժելով ամեն մի հարմարվողականություն:

Երբեք չակնկալեցի դափնիներ և շունեցա կեղծ կուռքեր:

Ժողովուրդս է պաշտամունքս: Ասել եմ ու կասեմ՝ առանց զեղումների:

Իսկ նվագավարի կոչումս Աստծո այն լավագույն պարգևն էր, որն ինձ հնարավորություն տվեց պատվախնդիր լինել ազգիս համար՝ ամենուր ծառայելով նրան, ծառայելու համարողկայինին:

Ապրեցի մեծ արվեստով ու մեծ երաժշտությամբ՝ շունե-նալով երբեք փառասիրության ցավ ու մարմաջ: Դա այնքան հեռու է եղել ինձանից, որքան իմ անունը կրող երկնային աստղը:

...Ես երջանիկ մարդ եմ իմ կրած բոլոր մեծ ու փոքր դառնություններով հանդերձ: Երաժշտության մեջ է կյանքիս իմաստը, և երջանիկ եմ, որ հնարավորություն ունեցա այդ մեծագույն զգացումը ամենուր և բազմիցս պարգևելու վաստակիս իսկական գնահատողին՝ հանդիսատեսին:

Վերհիշել անցածն ու այդ ծայրերից առանձնացնել ամենահիշարժանը, ասել, թե որն է եղել լավագույններից լավագույնը համերգային կամ օպերային իմ ղեկավարումներից, չեմ կարող: Դժվարանում եմ հազարավոր ելույթներիցս մեկին գերապատվություն տալ: Կասեմ միայն, որ հաճելին եղել է շատ, շատ:

Աշխատել եմ լավագույն նվագախմբերի հետ, ղեկավարել առաջատար օպերաներում, նվագավարել բազմաթիվ անմոռաց կատարումներ, հանդիպել փառահեղ երաժիշտների՝ մենակատարների, երգիչների, ովքեր ինձ հետ միասին եղել են հայ և միջազգային բեմերում ստեղծագործական իմ հաջողությունների գործուն մասնակիցը, կերտողն ու կրողը նաև:

Եվ, թող զարմանալի չթվա, որ հիշողություններս՝ կապված այդ ամենի գնահատության հետ, հավաքական են:

Այդ ամբողջական շղթայում, իհարկե, ամենազերմ ու նվիրական զգացումները ես ապրել ու ապրում եմ Հայրենիքում և ժողովրդիս հետ փոխադարձ սիրո կապվածությունն է ինձ տալիս ստեղծագործական ու կենսական լիցքեր...

Երաժշտական աշխարհում իմ տեղական գործունեության ընթացքում՝ շփվելով բազում կոլեկտիվների հետ, աշխատելով տարբեր երկրների ու տարբեր ազգերի երաժիշտ-կատարողների հետ, ամենից մեծ բավականություն, ստեղծագործական փոխհասկացվածության առումով, ստացել եմ Գերմանիայում, հատկապես Լայպցիգում՝ «Գեանդհաուզ» ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ աշխատելուց, որի հետ յուրաքանչյուր համերգ եղել է իսկական ցնծություն: Չէի կամենա ամեն ինչ վերագրել նվագավարի իմ իմացությունը: Ես աշխատում էի պրոֆեսիոնալ երաժիշտների հետ...

...Մարդն իր ողջ կյանքում սովորում է: Սովորում է, երբեք չդադարելով զարմանալ: Աշխարհում որքան բան կա, որ չգիտենք ու չենք էլ հասցնի իմանալ:

Երջանիկ է նա, ով կարողանում է կյանքից, մարդուց, բնությունից քաղած դասերը փոխանցել ուրիշներին:

Հաճախ կոնկրետ անուններ ենք փնտրում, թե ովքեր են եղել մեր ուսուցիչները՝ երևի արտահայտելու համար մեր երախտիքը...

Դիրժորի իմ ճամփին ուղենիշ են եղել Սինգերը, Պֆեֆերը, Դեզդրմիերը, Մարտինոնը: Զափանիշ են եղել Ֆուրտվենգլերը, Տոսկանինին, Ֆոն Կարայանը: Բայց իմ ամենամեծ ուսուցիչը նորին մեծություն երաժշտությունն է... այն բոլոր կոմպոզիտորները միասին, որոնց կոթողային գործերը փորձել եմ մեկնաբանել իրենց մտահղացման հանգույն և իմ հոգուց բխեցնելով:

...Ընդհանրապես, չեմ կարողանում, գուցե ճիշտ է ասել՝ չեմ սիրում շատ խոսել, արտահայտվել, պատմել: Դա այդպես է: Հաղորդակցվող ու խոսքաշեն եմ, երբ նվագախմբի առջև եմ, երաժիշտների հետ, աշխատանքի, փորձերի ժամանակ:

Ավելի հաճախ խոսում եմ... լռությամբ, շարժումների ու դիմախաղի միջոցով՝ նվագավարելիս, երբ ազատորեն բացում եմ հոգուս գոց դռները:

Կյանքում երբեք այդպես չեմ կարող արտահայտվել: Չեմ էլ պնդում, թե ինքնամոտի, անհաղորդ կամ լռակյացի մեկն եմ, բայց շատերի պես անկաշկանդ, արագ ու հապճեպ ինքնաբացահայտվող էլ չեմ: Իհարկե, երբեմն՝ կախված բարձր տրամադրությունից, դառնում եմ զրուցասեր, գուցե թե շատախոսում նաև: Սակայն, երբեք խաղի կամ պայմանականությունների մեջ չեմ լինում:

...Շրջապատում ես այնպիսին եմ, ինչպիսին կամ: Դիվանագիտություն ասվածն ինձանից հեռու է յոթ սարով: Ինչ որ ասում եմ կամ անում, հոգուս թելադրանքով է, ներքին մղումով, անկեղծ ու անմիջական: Երբեք չեմ սիրել կեցվածք:

Սուտն ու կեղծիքն ասում եմ՝ իբրև հասարակական շարիք ու շարիք ծնող: Ցավում եմ, որ դրանով ենք շրջապատված և դրանից տուժողը միայն ազնիվ ժողովուրդն է:

Հաճույք եմ ստանում անկեղծ մարդկանցից, անշահախնդիր հարաբերություններից, անսուտ ու ազնիվ արվեստից:

Ընդհանրապես, մեծ արժանիք եմ համարում խոստովանելու ունակությունը: Դա ուժի նշան է: Մարդ պետք է կարողանա ընդունել իր սխալն ու թերությունները:

Սիրում եմ իմացականությունն ու խոհականությունը, սակայն գերադասում եմ հաճախ շփվել հուզական, անմիջական մարդկանց: Ծշմարտության իրենց փնտրտուքի մեջ նրանք կեցվածք չեն ընդունում:

...Մարդու մեծագույն հարստությունը համարում եմ հավատը՝ առողջ, բանական, ապրեցնող:

Ինչպես կարելի է շնավատալ այն հզոր, գերագույն, ամենաստեղծ ուժին, որ առկա է մեզանից անկախ, մեզանից դուրս և տնօրինում է մեր կյանքն ու ճակատագիրը:

Ինչպես է մարդ կոչում այդ ուժը՝ Աստված, տիեզերական ոգի, թե մեկ այլ անվամբ, կարևոր չէ: Պետք չէ կոնկրետացնել... Պետք է հավատալ՝ հավատով:

...Իմ աշխույժն ու տրամուխյունը շափից դուրս մոտ են իրար: Երբ շատ հոգնած եմ լինում կամ, ինչ որ պատճառով վրդովված, խուսափում եմ մարդկանցից, երբ տրամադրության անկումներ եմ ունենում, միակ փրկությունս շփումն է մեր այգու ծառ ու ծաղկի ու իմ սիրասուն կենդանիների հետ: Հաճախ ինձ թվում է, թե նրանք ունակ են մարդուց էլ լավ հասկանալ... մարդուն:

...Կյանքի ու մահվան մասին չեմ սիրում միաժամանակ խոսել, խորհել: Տխուր է, տխուր է ու բնական...

ՈՎ ՃԱՆԱԶԵՑ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

...Գրկերնդիստե են կյանքի լույսն ու մութը...

Ամեն հեքիաթ իր սկիզբն ունի և վերջը, սակայն անվերջ, անհատնում է հեքիաթը հոգու: Լույս ու մութի ներթափանց դաշնությունն է սնում տերունական այդ հորինվածքը, այդ միասնությունը, որ բխում է անհրաժեշտ հակադրության հավերժական խորհրդից:

Ի հաստատումն այդ խորհրդի:

Ամառային երկար ու տաք օրվա մեջ լույսն իր երկնային մահիճն էր մտնում՝ անեզրական, անընդգրկելի, հոգեպարար մի համանվագով:

Իրականում ամեն ինչ առավել քան հեքիաթային էր, և երկնածոր մեղեդին՝ ախորժալուր ու զրնգուն:

Հրաժեշտի տարաշխարհիկ ղողանջներ շաղկելով շորսդին, դանդաղ ու հանդիսավոր վայրէջքով արևը սահեց ցած, գամվեց հորիզոնին, և Սուրբ լեռան ուսերից մինչև գեղատես Քառագագաթը փռված երկնափեշը դարձավ կախարդական գունափոխումների մեջ ծածանվող շղարշ:

Ուրիշ մի մայրամուտ էր՝ նման իրիկնային աղոթքի, որով օրհներգվող արեգակը անհուն կապույտում լուծվող հսկա հրագունդ չէր, այլ հայոց սեզ լեռնապարին սիրատուշոր հանգչող երկնային թառանչ:

Եթե նկարիչ լինե՞ր... Սակայն արևամուտի դյուրանքը գեղարվեստորեն ոսկեդրեյու կարիք չուներ: Անդրանցիկ ու մշտահմա հարրնթացության պատկերը, իբրև կատարելության անվախճան պտույտ, ամբողջանում էր արևագալի ու մայրամուտի գրկանքով և տիեզերական այդ անմեկին ծեսն էր ենթակայեցնողը մնացյալի:

Եթե բանաստե՞ղծ լինե՞ր... բայց բառերն էին սուղ... պարզապես աստվածային պահերի վայելքն էր ծնում մտքեր

գեղեցիկի հավերժ գերակայության մասին և այդ բոլոր պահերն իրենն էին:

Այս և նման բոլոր ակնթարթներին չէ՞ արդյոք, որ մարդ իր երազների ու տենչերի ուխտավորն է դառնում՝ փորձելով հոգեթռիչքով մխրձվել անիմանալի տարածքները, սուզվել այն հավերժահոս կենսակունքը, ուր թաթախվում, երանգավորվում է պատկերաստեղծ վրձինը, հաղորդություն առնում բառը, դաշնության ոլորտ ելնում իմացության, հայտնագործումի խոյանքը, մեղեդիանում են միտքն ու հոգին:

Իսկ նա այսպահ լուռ է, գուցե համեմատելիներ է որոնում անզուգական տեսարանին, գուցե ավելի շքեղ վայելք է ապրել աշխարհի մեկ այլ ծագում, մեկ ուրիշ մայրամուտով: Սակայն, պահ առաջ ընդհատված մեր զրույցն այլ բան է վկայում: Երաժշտության մեծ մոգը հիմա անխոս ըմբռնչունում է հորիզոնին շքեղաշուք ծավալվող երկնանկարը.

...Բաներ պետք չեն աղոթողին,
նրա հոգին է խոսում...

(Ռ. Մ.)

Ու մի իմաստուն, իմաստուն ժպիտ ծերունական դեմքին:

Իր բնույթին համաձայն, պերճախոս չէ, սակայն երբեմնակի քնարական ինքնամատույց խոստովանություններով կարող է ուղղակի զարմացնել: Այդպիսի պահերը, սովորաբար, նվիրական գաղտնիքներ են վերհանում:

Ահա, հանդարտ մի կողմ դնելով սուրճի բաժակն ու ձեռքի անփույթ, արտիստիկ շարժմամբ ուղղելով ցրիվ մազերը, նա անսպասելի զգացմունքայնությամբ հավաստում է, որ բնապաշտ է ի սկզբանե:

Եվ ընդհանրապես, ի՞նչն է ծնում մեծ ու իսկական արվեստ... Իհարկե, բնության ներշնչանքն ու ճշմարտության ճանաչումը: Ահա ինչու, իրեն հոգեմոտ է իմաստունի այն հանճարեղ միտքը, թե «Ով առավոտյան կարողացավ ճանաչել ճշմարտությունը, երեկոյան կարող է հանգիստ խղճով մեռնել»:

Սա մարդկային կենսափոխադրության ու գոյիմաստի խտացումն է, և այս խորհրդի բխումով չէ՞ արդյոք, որ համառ ինքնահաստատումով երկրային կյանք ապրող մարդը հազար-հազար տարի նայում է երկինք՝ որոնելով այնտեղ

իր ոգեղեն սավառնումի ուղեծիրը: Եվ անեզրական ու տեսլական թափառումների մեջ նա իր երազանքները մեկիկ-մեկիկ տեղավորում է ընտրյալ աստղի վրա՝ ահագնացող մի հավատով, թե մի գեղեցիկ օր, որպես հավերժի ճամփորդ, ինքն իրապես կհայտնվի այնտեղ ու հոգու ողջ անձկությամբ կփարվի այլևս իմացյալ դարձած անիմանալիին:

Սա է իսկությունը, և հրաշքի, թե իրականության, անցողիկի, թե լինելիության այս հոլովույթին ներդաշնակ՝ ամեն հանդիպման հրճվանքից մարդ ջանում է վանել տարանջատման անասելի թախիծը և ամեն մի բաժանումին՝ համակվում հանդիպման թաքուցյալ խինդով:

Այսպես եղել է ի սկզբանե և ընկելու է միշտ, քանզի, Աստծո կամոք, գիրկընդխառն են կյանքի լույսն ու մութը...

Եվ այսպես՝ աշխարհի ժխորից զատ, խաղաղ իրիկնամուտի մեջ, օրվա հեքը թեթևասահ պարուրում է քաղաքին իշխող նորքի բարձունքը ու նրա հետ՝ փոքրիկ այս առանձնատունը:

Ծաղկազարդ սանդղաշերտերով դեպի վեր, մինչև տուն ձգվող գողտրիկ այգու նորատունկ թուփ ու ծառերի տակ երկարում, ձևափոխվում են սովերները... մութը համառ թափառումով տարածքներ է նվաճում:

Այգու ամենավերին հատվածում, վարդաթփերով հարդարուն ու թաղարներով շրջապատված անկյունը մեր ամենօրյա զրուցատեղին է ու նաև՝ հարմար դիտակետ, որտեղից կարող ես հայացքիդ մեջ առնել պաշտելի ոստանիդ համայնապատկերը: Ահա նորից, մտածում ու հույզ հոգուց պոկվում, ձուլվում են օրվա այն խորհրդավոր պահին, երբ մոտալուտ մութի դեմ հուշիկ ու հանդարտ բացվում են երկրային ու երկնային դռները:

Այս հովվերգությամբ՝ մթնշաղը վերածվում է թախծոտ երգի, բուրավետ սուրճը պարպվում է հաճույքով, իսկ սեղանին հանգչող ճերմակ թուղթը մնում է անբիծ ու անգիր:

Մեծանուն արվեստագետի հետ մեր հաճախական հանդիպումները, սրտաբաց անկեղծ առնչումները անծանոթ ու անակնկալ շերտեր են բացում, ապրված, արժևորված ծալքեր, որոնք նոր լույսով են ներկայացնում նրա իմաստալից կյանքը:

Աստանդական օտարափ դեգերումների մասին պատկերավոր հուշերը սոսկական պատմություններ չեն, այլ ստեղծագործական վերընթացով նշանավորված կենսապատումի առեցուն դրվագներ, որոնց միահյուսումով հառնում է մարմնավոր, շնչեղ ու պսակյալ իսկությունը: Հարկ չկա զարդարիկ թանձրացումների, քանզի արվեստում լիմաստ ինքնայրումի վկայությունն՝ ինքնին գերխիտ է: Եվ այդու, գերադասելին բնական պարզությունն է ու ճշմարտությունը, որով մաքրագործվում է ամենայն հղացում: Այսկերպ՝ իմկողմանե մտահղացվող դիմանկարն էլ ուրվագծվում է իր հոգու, իր էություն դաշնությունից բխող նրբագծերով ու գուններանգներով:

Հուզական հավելումներ նկարագրին պետք չեն. առանց այդ էլ կերպարը խոսուն է:

Մասնատրոն բացառում է բռնագրոս կեցվածք, դրսևորութի արհեստականություն: Նա արտիստիկ է բնականորեն, անսեթևեթ, երբեմն բարդ ու անթափանց, երբեմն՝ զարմանալիորեն դյուրահաղորդ:

Շատ անգամ, երբ փորձել եմ հանկարծական շեղումների մղել նրան՝ կտրուկ փոխելով զրույցի թեման և ուշադրությունը հրավիրելով անցուդարձերի, որոնք իր կյանքում կարող էին և կարևորություն շունենալ, համակվել ու հիացել եմ նրա գործուն իրագեկությունը և ամեն ինչի հանդեպ մարդկային խոր, բովանդակ վերաբերմունքի մշտակա առկայությունը:

Անպայմանորեն՝ շիտակ, անզարդ ու անմիջնորդ: Եվ անկախ նրանից, թե ինչի մասին ենք խոսել ու խոսում՝ տիեզերականի, թե երկրայինի, հավերժի, թե անցողիկի, հոգու, քնություն, նյութի, մարդու կամ արվեստի՝ իր գնահատության շափանիշներն աներկբա բխել են աստվածահաճո մարդկայնությունից:

Վերջալույսի թավշե շողերը վետվետում են նրա դեմքին: Մտասույզ, կկոցած աչքերով, հանդարտաբար ու վեհ՝ այդպես նա ծանոթ, շատ ծանոթ, գուցե թե անտիկ քանդակ է հիշեցնում, ճերմակահեր գլուխը թեթևակի հակած, մի տեսակ անէացած: Այս վիճակները, սովորաբար, մասնատրոյի

քննություն այնքան էլ հարիր չեն: Իրականում նա անչափ շարժուն է ու անհանգիստ:

Օգտվելով հարմար պահից, արագ ու անաղմուկ փոխում եմ ինձ համար այլևս մասունք դարձող ձայներիզը:

Զրուցում է, կրրեմն բնջշորեն շոյելով կողքին ապահովաբար մեկնված Գոլի շանը: Քիչ հեռվում Պուպե շնիկն է խաղում, իսկ ծղոտահյուս, հարմարավետ զամբյուղի մեջ նիրհողը Սիսի կատուն է: Գեղանկարային հանդարտություն բուրող այս կենդանի կտավի շնչավորները մասնատրոյի ու նրա տիկնոջ սիրասուններն են, ընտանիքի լիիրավ անդամները:

Քամին շարժում է թփերը: Վախից շլմոր մի թիթեռ ճիգով պոկվում է ծաղկաթերթից ու ակամա սլացքով տրվում իրիկնային սյուքի քմահաճությունը:

Նվագավարի հետ իր արվեստի շուրջ մեր զրույցը շեղվել է ու, որքան էլ փորձում եմ մտովի դասդասել, ի մի բեքել որոշ անհրաժեշտ հարցումներ, կարծես չի ստացվում: Եվ լավ է, որ այդպես է: Նման առիթներ շատ չեն լինում:

Արվեստագետի այսպահային տրամադրությունը ասես մի փոքրիկ դուռ է բացել իր ներաշխարհը նորովի ընկալելու, իրեն նոր գույներով տեսնելու ու ճանաչելու համար:

Ընդհանրապես, Օհան Գուրյան նվագավար-երևույթը, իրավամբ, մեծ է ու՝ իր գործն այնքան ընդգրկուն, որ դժվար է երաժշտական համապարփակ մտակառույցի, իր յուրատիպ կերպի, մասնագիտական հզոր ինքնարտահայտման ու ինքնատիրապետման գերակա շերտերի տակից արևերես հանել նրա մյուս՝ ոչ պակաս հետաքրքրական որակները, առօրյա հարաբերությունների ու շփումների մեջ ճշտիվ ըմբռնել ու գնահատել զուտ մարդկային հույզերը, ապրումները:

Նման էությունները խոստովանող են բացարձակ վստահություն մթնոլորտում: Պետք է փոխադարձորեն պարզ ու անկեղծ լինել: Ու ես ջանում եմ ներթուստ հարազատ մնալ աներևույթ պայմանին:

Եվ հընթացս՝ ծիսականորեն պարպվող սուրճը, որ անկասկած հաճելի ընկերակցություն խորհուրդ ունի, զրույցի

է ներքաշում նաև հայոց նուարդի նմանակ գեղեցկուհի Ալիսին:

Հաճախ կամենալով ճշգրտել իրենց կյանքին ու ստեղծագործութեանն առնչվող որևէ դեպք կամ փաստ, մասնատրոն դիմում է նրան:

Իր ամուսնու արվեստի երկյուղած գնահատողը լինելով, նա նաև այդ բարդ ու ինքնատիպ էություն հոգու անսխալ թարգմանն է:

Ահա կրկին տիկին Ալիսի դեմքը ժպիտ է ճառագում: Իր վճիռ էություն արտահայտությունն է, որ սիրելի եղավ մեր ժանտթուխան առաջին պահից:

Իհարկե, կարևոր բան ունի ասելու, գաղտնիքի պես մի բան, ինչի մասին մասնատրոն հպանցիկորեն է խոսել, իսկ Ֆրանսիայում ծնված ու մեծացած հայուհին անթաքուց սիրով, անսքող հպարտությամբ լրացնում է ամուսնուն:

Խնդիրը հարազատ հող ու ջրի հետ անեղծ ու անդավ կապվածությունն է վերաբերում:

Վաղնչական նախնությունը՝ անձնականի ու վերանձնականի եղելությունը արդիական է հավերժորեն: Գերապատվելին անձից վեր լինելն է, և իրավ մեծերը, որպես իմաստուն հետևորդներ, ապրում, ինքնայրվում են այս գիտակցումով: Ուստի նրանց արարությունը, նրանց ստեղծածն, իրականում, նյութապես իրենցը չէ: Անհատի համաճանաչման ու փառքի դափնիների իսկական հասցեատերը նրան ծնած ժողովուրդն է: Եվ այս ճշմարտության թելադրումով է, որ օտար եզերքներում ձեռքբերած վաստակի փառապսակն ու գնահատության վայելքն անզոր եղան շլացնելու արվեստագետին, ու նա ի լուր ամենքի խոստովանեց, որ Հայրենիք է դարձել իր ժողովրդին ծառայելու և, ի վերջո, իր հողում հանգչելու որդիական փափագով:

Իմաստնացած տարիքը ու նաև՝ կարոտարադուությունը հուշեցին հանգրվանել քաղաքի գեղատես բարձունքում: Նայիր ու հիացիր՝ Երևանն ասիդ մեջ է, չէ, ավելի ճիշտ՝ սըրտիդ ու աչքերիդ:

Սա կատարյալ վայելումն է իրականացված երազանքի՝ ձախից Մասիսի երկնասույզ, վեհապանծ հառնումն է՝ ուսերին թևած խրոխտ լեռնապարով, որը, դեպի աշ տարածվելով,

ձուլվում է զմրուխտ լանջերից մինչև ձյունամած գագաթները տեսանելի, շենշող Արագածի բնանկարին, իսկ աշում՝ Արալեռն է, առասպելական արթայի քարաքանդակ պատկերն իր քաշին առած...

Հայացքիդ առջև չքնաղ մի հեռաստան, երկինք միտվող մի լեռնաշխարհ, որը կ' կարոտ է, կ' գիտակցում, կ' հոգում անթեղված խորհուրդ:

Ափսոս, որ այդհայաց հորիզոնը հետ չի քաշվում՝ տեսանելի դարձնելու հայրենյաց շարունակությունը... հազա՛ր ափսոս:

Ասված ու չասված խոսքերի արանքում դատարկ տարածություն չկա: Ծիշտ և ճիշտ ինչպես տիեզերաստեղծ մեղեդին: Ամենայն ինչ իմաստով է լեցուն և շնչող է՝ իբրև հավերժորեն հիշատակելի ու վերապրեցնող հավատ:

Մասնատրոն լուռ է, և այդ լուռության մեջ կարծես ավելի թափանցիկ ու ըմբռնելի են դառնում իր հոգում խնամքով թաքցրած ապրումները, իր անտես գաղտնարաններում հորդացող նվիրական բռնկումները, այն, ինչը փայփայում է սրդողած և ինչի մասին չի սիրում բարձրաձայն արտահայտվել:

Գուշակության խնդիր չկա և ոչ էլ՝ հոգեխույզ սեեռումների: Հաճախ լռին խոստովանությունն ավելի խոսուն է ու տարողունակ:

Նահապետ լեռանը գամված նրա հայացքն անսխալ զգացում է արտահայտում, ու ես փորձում եմ վերծանել այն...

Աներկբա է ճշմարտությունը, որ Հայոց հավատի ուղին Արարատով է վերձիգ... Եվ մեր որոնումների բոլոր ճանապարհները խաչվում են այս օրհնյալ, այս երկնամերձ վեհության փեշերին:

Հարազատ, պաշտելի բնօրրան... Մնացյալն ինքնին պարզ է. այստեղ ուրիշ մի խորհրդով է սկզբնավորվում հոգու ազատ թռիչքը, ուրիշ մի երկինք է հովանի արվեստաստեղծ ոգու սավառնումին և հայրենի հողն է սնում հոոր արարումների արմատը:

Ահա այս ճշմարտությամբ են իմաստավոր Օհան Գուրյան-արվեստագետի, մարդու, խոշոր անհատականության ապրած ու ապրելիք բոլոր պահերը:

**ՓԱՍՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ ՕՋԱՆ ԴՈՒՐՅԱՆԻ
ՂԵԿԱՎԱՐԱՍ ԲԱԶՈՒՄ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ՄԱՄՈՒՂՈՒՄ ՀՐԱՊԱՐԱԿՎԱՍ
ՆՅՈՒԹԵՐԻՑ**

ՕՏան Դուրյանի առաջին համերգը Լայպցիգի «Գեանդ-հաուզ» նվագախմբի հետ:

Մրագրում՝ Շոստակովիչ, Ռավել, Բորոդին:

Ի ԹԻՎ ՉԻԱՑԱԿԱՆ ԲԱԶՈՒՄ ԿԱՐՄԻՔՆԵՐԻ

...Փոքրամարմին, նուրբ արտաքինով նվագավարը, որ Հայաստանից է եկել ու ղեկավարում է առանց փայտիկի և առանց պարտիտուրի, լավ գիտե, թե որն է իր ուզածը: Զուսպ է, առանց ցուցադրական, խոշոր շարժումների: Ղեկավարում է կատարյալ ճշգրտությամբ՝ երաժշտական հնչողությունը հասցնելով գագաթնակետի...

«Սեֆսիշես Քագերլա», 1962 թ.

...Տպավորիչ, առինքնող անձնավորություն է: Շարժումները՝ շափավոր ու սահուն: Երաժշտությունը շեշտադրում է բացառիկ նրբությամբ: Չախ ձեռքը կերտում է, աչք՝ խստիվ ու հետևողականորեն ղեկավարում: Արտաքուստ թվում է, թե ազատություն է ընձեռել նվագախմբին, բայց դա միայն այդպես է թվում, իրականում, ողջ կատարման ընթացքում, նա վստահորեն իր հսկող ձեռքերի տակ էր պահել նվագախումբը: Հնչյուններն ինքնարուխ էին հոսում, բայց նա ձևավորում էր երաժշտությունը...

«Սեֆսիշես Ցայտունգ», 1962 թ.

Մենք շատ ուրախացանք, որ կրկին հանդիպելու ենք ՕՏան Դուրյանին: 1962-ին նա արտակարգ տպավորություն թողեց: Այս տարի մեր սպասելիքներն առավել պակասեցին Մոցարտի սիմֆոնիայի վարպետ կատարումներով: Այն հնչեց թեթև, անսովոր ու անշափ երաժշտական:

Իհարկե, հետաքրքիր էր նաև հավաստիանալ, թե ինչպես է Դուրյանը մատուցելու Բրուկնների սիմֆոնիան: Մավալուն ու դժվար մի գործ:

Առաջին իսկ տակտերից ամեն ինչ պարզ էր, շնայած նա ավելի արագ տեմպերով սկսեց, քան այն, ինչին վարժվել էինք «Գեանդհաուզի» նախկին գեղարվեստական ղեկավար Ֆրանց Կոնվիչնիի կատարումներից: Մատուցման ողջ ընթացքում զգում էինք վեհ, բացարձակ գերիշխող մի հանգրսուություն:

Քիչ ենք լսել Բրուկնների այսքան գերհագեցած հնչողականություն: Զբավարարվելով սիմֆոնիայի մեղեդային ամբողջականության պահպանմամբ, Դուրյանը որոնում ու գտնում է նոր լիցքեր՝ ուժգնացնելու այն: Ուշագիտ հետևելով նյութի կառուցիկությանը, նվագավարը տալիս է մեղեդային շարժունակ ու խորքային զարգացում:

Այս երեկո մենք զգացինք նվագախմբի ու նրան տիրող նվագավարի կատարյալ առնչության, փոխհասկացության օրինակ:

ՕՏան Դուրյանը լավ գիտե, թե ինչ կարող է ստանալ «Գեանդհաուզի» նման նվագախմբից և թե ինչ կարող է ավելացնել դրան իր նման նվագավարը...

Այս համերգն ազդարարեց Բրուկնների 140-ամյա հոբելյանի տոնակատարման սկիզբը...

«Ունիոն», 1963 թ.

...ՕՏան Դուրյանը «Գեանդհաուզի» գեղարվեստական ղեկավարի թափուր տեղի համար հրավիրված ամենատաղ-նակարգ նվագավարներից է:

Ու թեև նվագախումբը Բրուկնների սիմֆոնիաների կատարման մեծ ավանդույթներ ունի, միևնույն է, հանդիսատեսի սպասելիքները մեծ են: Մյուս կողմից, եթե նվագավարում է այնպիսի մի վարպետ, ինչպիսին ՕՏան Դուրյանն է, մտավախություն չի կարող լինել:

Մայրեծայր տիրապետելով պարտիտուրը և բոլոր մանրամասներով իմանալով այն անգիր, նա կարողացավ մեծ գործը լցնել շերմությամբ, որպես մի աշտարակ կերտելով ու կառուցելով երաժշտական այդ կոթողը:

Քրուկներյան ոգու, ապրումների ու վայելքի համար հանդիսատեսը շնորհակալ եղավ՝ բեմ հղելով իր որոտընդոստ ծափողույնները:

«Միտքել Նայեստե Նախիխրեն», 1963 թ.

Բերլինգի «Ֆանտաստիկ սիմֆոնիան» առհասարակ մեզանում մատուցվել է այնպես, որ սկզբնամասում, գործիքավորման հետևանքով, անտարբերություն է հարուցել, ինչը շես ասի վերջին երկու մասերի վերաբերյալ: Սակայն Օհան Դուրյանն՝ իր բացառիկ մատուցմամբ, անսպասելիորեն կենդանացրեց, շնչավորեց այս գործը: Դուրյանը, ի խորոցը մբռնելով Բերլինգի դեմոնային արտիստականությունը, վերածնեց հեղինակային ստեղծածն այնպես, որ նվագախումբը մեզ մատուցեց այն անխաթար ճշգրտությամբ: Սա արդյո՞ք իրավունք չի տալիս ասելու, որ Օհան Դուրյանը մեր ժամանակների ամենամեծ նվագավարների շարքում է:

...Այս համերգում Դուրյանը նորոգեց այն տպավորությունը, որ արդեն ունեինք: Նա մեզ գամեց իր կենդանի, պարտադրող երաժշտականությամբ, իր առլեսուն ներքինով: Ղեկավարելով անգիր, նա գերոսմ, հիպնոսում է երաժիշտներին: Նվագախումբը հնազանդորեն հետևում էր իր նվագավարին, շնորհիվ որի Բերլինգը հնչեց այրող մեկնությամբ...

«Միտքել Նայեստե Նախիխրեն», 1963 թ.

ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆ-ՉԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ-ԳԵՐԻՇՆՈՒՄ

...Նորից սրտագին հանդիպում Օհան Դուրյանի հետ: Լայպցիգի երաժշտասեր հասարակայնությունը վերստին ողջունեց նվագավարին... Նվագավարը դարձյալ գերեց:

Երիտասարդական ավյունով նա դրսևորեց փորձառու վարպետին հատուկ տիրակալման հասուն կարողություն:

Նա գիտե վերակերտել երաժշտությունը ստեղծագործաբար, դասդասել, համադրել ու ներդաշնակել մասերն իրար, շեշտադրել, տալ աստիճանական զարգացում, տալ գործիքային հնչողական լիակատար ներդաշնակություն՝ առաջնային, հնչեղ, լրացնող, թույլ:

118

Նա ձևավորում է բոլոր դրվագներն անխտիր, շանտեսելով որևէ հնչյուն: Արդյունքում՝ անընդմեջ հնչողականություն, կենդանի տրոփյուն, կենդանի երաժշտություն:

Բացակայում է կատարողական սառը ճշգրտությունը: Հուզական ներքին բուռն հագեցածությամբ հանդերձ, Օհան Դուրյանն ունի ներքին հավասարակշռեցնող հանգրստություն, որով և ստեղծում է երաժշտության անմիջական ընկալման ու ապրումի իսկական մթնոլորտ: Սրա փայլուն ապացույցը Բեթհովենի 3-րդ սիմֆոնիայի երկրորդ մասի մեկնությունն էր:

Ինչ խոսք, նույնը կարելի է ասել նաև վագների «Մայստերզինգեր» ուվերտյուրի մասին: Բայց հատկանշականը Բեթհովենի 3-րդ սիմֆոնիան է, որ մինչ այդ բազում անգամներ կատարվելով մեր լսողությանն արգեն սովոր հնչողությամբ (նկատի ունի Հ. Ֆոն Կարայանի գործիքավորումները և ինքնակամ փոփոխությունները Բեթհովենի սիմֆոնիաներում— Ռ. Մ.) Օհան Դուրյանի ներկայացմամբ հնչեց բոլորովին թարմ, հեղինակային մտահղացմանը հարազատ, ճիշտ այնպես, ինչպես հանճարեղ երաժիշտն է ստեղծել՝ համարելով այն իր լավագույն սիմֆոնիան:

Դուրյանն՝ աննախատիպ, անսովոր որոշ մոտեցումներով, զարմացրեց ու համոզեց ունկնդրին:

«Ունիոն», 1964 թ., Լայպցիգ

Նույն համերգի կապակցությամբ՝ ...Բեթհովենյան համերգաշարի իսկական բարձրակետը եղավ 3-րդ սիմֆոնիայի դուրյանական բացառիկ մեկնարանությունը, որը շատ է տարբերվում արդեն մեզ ծանոթ այլ մեկնարանություններից:

Նման մատուցումն, անշուշտ, պայմանավորված է ստեղծագործության մեջ նվագավարի խորթային, հետևողական թափանցման կարողությամբ: Սա մի կողմից: Մյուս կողմից՝ մենք տեսանք գերող, կախարդող նվագավարական կիրք ու խառնվածք, ինքնադրսևորման անսահմանափակ հնարավորություն...

«Լայպցիգեր Ֆոլեսայտունգ», 1964 թ.

1964 թ. նոյեմբեր-դեկտեմբերին, Օհան Դուրյանի նվազավարությամբ հանրահայտ «Գեանդհատուզը» շորս համերգ ունեցավ Լայպցիգում:

Մրագիրը հագեցած էր՝ Բեթհովեն, Վագներ, Հայդն, Դվորժակ, Շոստակովիչ, Բրամս:

Չորս արտակարգ համերգ՝ Օհան Դուրյանի առինքնող մեկնաբանությամբ... սա երաժշտական քննադատների միահամուռ կարծիքն էր: Իսկ բեռլինյան «Նոյես Դոյչլանդը», անդրադառնալով այդ համերգներին և, մասնավորապես, նվագավարի բացառիկ վարպետությանը՝ «Նա հիշեցնում է Արթուր Նիկիշին» խոշոր վերտառության ներքո գրեց.

«...Հանդիսատեսներն այս համերգներում տեսան երկու նվագավարների ո՛չ միայն արտաքին, այլ նաև՝ ներքին նմանություն, որն արտահայտվում է նրանց արտասովոր ձգողականությամբ ու հմայող էությունում»...

«Նոյես Դոյչլանդ», 1964 թ.

...Դուրյանը կարող է տրվել ինքնամոռացության՝ չկորցնելով ինքնատիրապետումը: Կարող է նվագախմբին առաջարկել նրբերանգային կատարողական պահանջներ՝ չկորցնելով, շխախտելով հնչողականության կուլտուրան: Նույնիսկ ամենաուժեղ ֆորտեն նրա մոտ չի հնչում կոպիտ կամ գեղագիտորեն ո՛չ հաճելի:

Մնված լինելով իբրև իսկական բրուկներյան նվագավար, նա ունի ծավալուն շունչ: Կոմպոզիտորի 9-րդ սիմֆոնիայի նրա մեկնաբանությունն՝ առաջին նոտայից մինչև վերջինը, լեցուն էր ներքին լիցքով ու լարվածությամբ:

«Դեռ Մոզեկ», 1964 թ.

...Բրուկներյան նվագավար դառնալ հնարավոր չէ: Պետք է այդպիսին ծնվել: Դուրյանը ստեղծագործությանը մոտենում է աներևակալի նվիրումով: Նրա ձեռքերը շաղախում ու ձևավորում են երաժշտական նյութը:

Բրուկները երբեք չի հնչել այսքան լեցուն ու հստակ...

«Նացիոնալ Ցայտունգ», 1965 թ.

...Օհան Դուրյանի ղեկավարումով Պրոկոֆևի 9-րդ սիմֆոնիան ընդունվեց փայլուն հաջողությամբ: Իսկ «Բուլերոյի» մեկնաբանությամբ՝ Դուրյանը հուզմունքից ու լարվածությունից քրտնելը թողեց նվագախմբին և ունկնդրին, թողնելով նաև, որ Ռավելի գործիքավորման արվեստը մնա անխաթար և նրա գիծը հնչի բնականորեն, ինքնաբուխ, սահուն զարգացմամբ:

«Ունիոն», 1965 թ.

...Հայ նվագավարը Բեռլինի այս վերջին փառատոնին հմայեց երաժշտասերներին: Բրուկների 9-րդ սիմֆոնիայի հնչողական կառուցիկ վերամարմնավորումն ու մեկնաբանումն այնքան գերող էր, որ մեզ առանձնապես ոչ շատ ծանոթ նվագավարի անունը մի գիշերվա ընթացքում հայտնվեց բոլորի շուրթերին: Նրան լսողներից շատերն անգամ ցավ զգացին, որ հոգեպարար այդ զգացումն ապրեցին միայն մեկ համերգով:

Նրա ղեկավարությամբ և Բեռլինի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարմամբ հնչեցին Բեթհովենի 1-ին և Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիաները: Բոլորը հիացած էին այս բացառիկ արվեստագետով՝ իբրև արդի և դասական երաժշտության հրաշալի մեկնաբանողի: Նրա երաժշտական անսովոր կիրքը, ներքին հավաքվածությունը, նրբերանգների զգացողությունն ու ծավալուն շունչը, նրա անսխալական բնազդն ու հանկարծական պոռթկումների հրաշալի տիրապետումն արդեն Բեթհովենի սիմֆոնիայի կատարմանը տվեցին շարժունակ, վերընթաց թափ: Նրա ներքին կրակն ու արտիստական կերպը ի սպառ արտահայտվեց Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիայում:

Այս գործը հնչեց մի շնչով: Մենք հասու եղանք քնքուշ ու նուրբ բոլոր մանրամասներին և ոչ թե առանձին կտորների: Դա մեծ գործ է, և այդ ծավալի մեջ չկար անշունչ որևէ կետ:

«Դեռ Մոզեկ», 1966 թ.

...Օհան Դուրյանը ղեկավարում է առանց նվագավարական փայտիկի, որի փոխարեն, սակայն, ավելի ներթափանցումով

և ավելի ուժգին խոսում են նրա ձեռքերը: Նա մեծ երևույթ է՝ իր մտքով, ուժով ու ճառագուռն արվեստով...

«Բեռլինի Ցայտունգ», 1966 թ.

...Նուրբ հուզականություններ դրսևորվող շնչող կատարումով սկսվեց «Գեառնդհաուզի» համերգը Օհան Գուրյանի ղեկավարությամբ: Մրագրում՝ Բեթհովենի «էգմոնտ» ու վերտյուրը:

Հետաքրքիր է, անշուշտ, երբ շատ հաճախ նվագված գլուխգործոցները մատուցվում են ոչ սովորական, ավանդական դարձած մոտեցմամբ: Բուլորովին նոր նրբերանգներ... համերգի գագաթնակետը Ռեգեր-Հիլլեր վարիացիաների ճարտարապետական կառուցումն էր՝ հնչողական խտացումներով, շարժունակ դրվագավորումներով, ինչը հաճախ չէ, որ լսել ենք մենք:

Լիահունչ էր ավարտական մեծ ֆուգան, անթերի ու խոսուն:

Այս բացառիկ հաջողությունից հետո մնում է հայտնել բազմաթիվ ունկնդիր-հանդիսատեսների փափագը՝ Լայպցիգում նորից ու նոր հանդիպել Օհան Գուրյանին, հաջորդ համերգաշրջանում:

«Լայպցիգի Ցոլկ Ցայտունգ», 1966 թ.

...Գուրյանը Ռեգեր-Հիլլերի վարիացիաներում ձայների շաղախումն իրագործեց նրբին ճյուղավորումներով, կարողանալով լավագույնս բացահայտել Ռեգերի գործի ումանտիպը:

Ամենայն մանրամասնությամբ տիրապետելով պարտիտուրը, նա դրսևորեց նվագավարի իր վարպետությունը:

Ջարմանալի չէ, որ խանդավառ ծափողչույնները չէին ավարտվում...

«Միտքի զոյն Նոյն Նախիսեն», 1966 թ.

1966 թվականի աշնանը Օհան Գուրյանը ստանձնեց Լայպցիգի օպերային թատրոնի երաժշտական ղեկավարի պաշտոնը:

...Օհան Գուրյանի բեմերը Լայպցիգի օպերային թատրոնում նշանավորվեց «Աիդայի» ղեկավարումով, որով նա դարձ-

յալ նույն ուժգին տպավորությունը գործեց, ինչին մենք սովոր էինք իր սիմֆոնիկ համերգներից: Նախերգանքի առաջին իսկ տակտերում արդեն առկա էր քնարական արտասովոր ու խոր հագեցածությունը, որը շարունակվեց մինչև վերջ՝ դրամատիկ զարգացումով: Գուրյանի փայլուն ղեկավարմամբ նվագախումբը հանդիսականին ինքնամոռաց զգացումներ պարգևեց...

«Ռեյնե», 1966 թ.

...Ով հրաշալի այս նվագավարի արվեստը վայելել էր համերգային դահլիճներում, կասկած չունեի, որ նա օպերային նույնպես կհաղորդի ճշգրիտ ու հարուստ իմպուլսներ:

Անշափ տպավորիչ էր, թե նա ինչպես միաձուլեց բեմն ու նվագախումբը: Մանավանդ՝ Նիլի տեսարանում և վերջին երկու պատկերներում նա հասավ արտասովոր լարվածության և հնչողական շեշտավորման...

«Լայպցիգի Ցոլկ Ցայտունգ», 1966 թ.

...Ջարմանալիորեն տպավորիչ է այն, թե նվագավարը որպիսի վստահությամբ է տիրապետում վագների օպերային պարտիտուրը՝ իր երաժշտական ու դրամատիկ ամբողջությամբ և ինչպես է այն շնչավորում՝ արտահայտչական իր բոլոր մանրամասներով: Իհարկե, նա շեշտեց «Լոհենգրինի» սիմֆոնիկ հատվածները՝ դրանք կարևորելով արդեն իսկ նախերգանքի տիրույթում: Երաժշտական յուրաքանչյուր արտահայտություն գույն ու իմաստ ստացավ: Ոչ մի ցուցադրականություն՝ քնարական, բանաստեղծական մեկնության մեջ: Գուրյանը այնքան վարպետորեն է յուրացրել վագների յան ոճի ինքնատիպությունը, որ կարծես իրենը լինի...

«Սեֆիշես Թագերլատ», 1966 թ.

...Գուրյանը հանդիսատեսների սրտերը գերեց միանգամից:

Նվագախմբի արտակարգ ուսույց է նա: Իր փորձերն արդեն իսկ վկայեցին, թե մեր ֆիլհարմոնիկն ինչպես ներկայացավ բուլորովին նորովի: Այն պարզապես հնչեց նորովի: Եվ սա պետք է ըմբռնել ու ընդունել անվերապահորեն:

Տեմպերի համար շկան քարացած նորմեր. նյարդային մի տեմպ կարող է նույնքան ձանձրալի ու խանգարող լինել, ինչպես՝ դանդաղը:

Շատ կարևոր է, որ նվագավարի տված տեմպն ու ռիթմը լինեն երաժշտականորեն հագեցած և հնչել:

Նվագախմբի համար բացառիկ կարևոր մի օր էր՝ լավագույնս դրսևորվելու:

Հնդունելությունն արտակարգ էր...

«Սեֆսիշես Քագերլատ», 1966 թ.

...Ծթե ապագայում աշխարհի մասշտաբով պիտի խոսվի նվագավարների մասին, ապա Օհան Դուրյանի անունը հնարավոր չէ անտեսել:

Միավրած շենք լինի՝ ասելով, որ նրա ղեկավարած ծրագրում Բրամսի 4-րդ սիմֆոնիայի մեկնաբանումը դարձավ նվիրաբերում 19-րդ դարի գերմանացի մեծ վարպետին և Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիայի մատուցումը՝ հեղինակի հանդեպ հարգանքի իսկական տուրք:

Օհան Դուրյանը ձևավորման վարպետ է:

Թեև մեզ համար անսովոր սկսվեց Բրամսի 4-րդ սիմֆոնիան, սակայն շուտով պարզվեց, որ յուրաքանչյուր դրվագ անխզելիորեն կապված էր ամբողջական կառուցյին ոչ թե խճանկարային կտրտվածությամբ, այլ շերտ առ շերտ, լարված ու լեցուն հյուսվածքով: Եղան կոթողային զարգացումներ, որոնց ներքին բովանդակ ուժը շթուլացավ բոլորովին և որոնցով ընդգծվեց կատարվող գործերի հակադրությունն ու հարստությունը: Ունկնդիրը խորապես ազդված էր, ցնցված...

Օհան Դուրյանը ղեկավարեց անգիր և առանց փայտիկի, երգչախմբային նվագավարի նման: Քնքուշ ու կատարյալ էին նրա ստացած նրբերանգները: Նա ղեկավարեց մեծ ներշնչանքով... Նրա ստեղծագործական արտասովոր կամքը նվագախմբին պարտադրեց հետևել իրեն անվարան և անվերապահորեն: Յանկանք նման երջանիկ այլ հանդիպումներ...

«Յայի Քրես», 1966 թ.

...Լինելով սիմֆոնիկ նվագախմբի նվագավար, Օհան Դուրյանը հմտորեն օպերա մտցրեց կատարման նվագախմբային-սիմֆոնիկ ոճ, ինչը մինչ այդ անծանոթ էր մեզանում:

Նա ղեկավարեց արտիստական կրթով ու զգայականությամբ, սահուն, ճշգրիտ շեշտադրումներով, առանձին մասերում՝ հնչել, փոթորկուն ընդգծվածությամբ:

Դուրյանի վարպետ ղեկավարմամբ հիասքանչ Վերդիի «Դոն Կառլոսը» ներկայացավ դրամատիկ արտահայտչականությամբ ու մեղեդային ողջ փայլով: Կատարողական ձեռքերման զագաթ էր երրորդ վերջնարարային տեսարանը, որտեղ նվագավարն այնպես զարգացրեց երաժշտական վերապրումի լարվածությունը, որ մեր շունչը հուզմունքից կտրվեց...

«Լայպցիգեր Ֆոլկ Ցայտունգ»—«Ունիոն», 1967 թ.

...Առհասարակ, յուրաքանչյուր կոմպոզիտորի մոտ զգացվում է նախորդների շունչը՝ Բեթհովենի մեջ մի քիչ Մոցարտ կա, Բրամսի մեջ՝ մի քիչ Շուման... Բրուկներն, այս առումով, բացառություն է, ինչպես և՛ Դեբյուսին:

Բրուկների առավելությունն է սա, ինչի շնորհիվ և առկա է «Բրուկներյան ոճ» հասկացությունը: Այն շփոթել չի լինի, եթե ղեկավարման վահանակի մոտ երաժշտական-հնչողական ինքնատիպ երևակայությամբ մի այնպիսի նվագավար է, ինչպիսին Օհան Դուրյանն է:

Այս կոմպոզիտորի գործերում Դուրյանն ի հայտ է բերում հեղինակային մտքի ու զգացողության առավելագույն բացահայտում, ինչը չի հաջողվում ուրիշներին:

Շատ բաներ կան, որ հնչում են նորովի և Դուրյանը գիտե գաղտնիքը: Նա չի որոնում, նա տիրապետում է վարպետությամբ հուզմունք պատճառելու շափ:

Վերջերս Բեռլինի «Կոմիշե» օպերայի հետ Դուրյանը ներկայացրեց Բրուկների 8-րդ սիմֆոնիան, որտեղ յուրաքանչյուր տակտում զգացվում էր հեղինակի ոգեշնչվածությունը, բայց ոչ պաթետիկ մեկնությամբ:

Հայ արտիստը մեծակտավ գործերի շունչ ունի: Սակայն այդ իր շնորհը մեզ չի ճնշում, որովհետև նվագավարի երաժշտական մեծածավալության զգացողությունը չի անտեսում քրեկ ստեղծագործության նրբերանգային մանրամասներ:

նա հարազատ է մնում հեղինակային գործիքավորման մտահղացումին, որտեղ լարային և ծանր պղնձափողային գործիքներից զատ, կարևորված են նաև փայտափողային գործիքները:

Հիմա արդեն հասկանում ենք, որ երեք ֆորտեի կողքին ֆորտիսիմո կա և մեկ ֆորտե: Եվ սա Դուրյանի նվագավարական ընթերցմամբ հնչում է միանգամայն ախորժալուր և ոչ թե հատու, կոպիտ:

Իր ներքին կրակոտ կրքով հանդերձ, ինչը ակնհայտորեն տեսանելի է, Դուրյանն ունի զուսպ պահվածք: Կարելի է ասել, որ այս նվագավարը ինքնամոռացության պահերին էլ չի կորցնում զգոնությունը:

«Կոմիշե» օպերային նվագախումբը, սիրով ենթարկվելով Դուրյանին, այս երեկո գերազանցեց ինքն իրեն: Իսկ բեռլինցիները փոթորկալից ծափերով ընդունեցին նրանց, հատկապես՝ նվագավար Նյուրին:

«Պես Մոզե», 1967 թ.

Բրուկնեյրյան հմայիչ նվագավար, հայազգի Օհան Դուրյանն՝ այս պահին մեր հանրապետությունում հաջողություն վայելող, ամենացանկալի նվագավարներից է: Լինելով ծանր հիվանդ, նա շհրաժարվեց ղեկավարել օպերայի սիմֆոնիկ համերգը:

Արդեն երկրորդ անգամ Բեռլինում նա Բրուկնեյր է ներկայացնում և այնպես գերող, ինչպես Կոնվիլինից հետո վաղուց շենք լսել:

Ներկայանալի, շափից դուրս զուսպ, նրբազգաց և ներքին մեծ լիցքեր ունեցող այդ նվագավարի՝ հիացական ձայնարկումներով ուղեկցվող և «բռավոնների» ու բուռն ծափահարությունների արժանացած ղեկավարմամբ, նվագախումբը առավելագույնս դրսևորեց իրեն:

...Կցանկանայինք, որ բրուկնեյրյան այս անկրկնելի մատուցմանը ներկա լինեին մեր նվագավարները...

«Մյուզիկ ալդ Գեսեսլաֆթ», 1967 թ.

...Նախանձելիորեն միաձուլ էին բեմն ու երաժշտությունը... Օհան Դուրյանը փայլուն վարպետությամբ ղեկավարեց

«Գեանդհաուզ» նվագախումբը, երգչախումբն ու մենակատարներին:

Քնարական, քնքուշ տրամադրությունների, էկզոտիկ հրնչողականության, դրամատիկ և հիմնային զարգացումների այսքան ներդաշնակ ամբողջացում, ինչպես Բորտոլինի «Իշխան Իգորի» այս մեկնաբանությունն էր, թերևս դժվար է հիշել...

«Լայպցիգեր Ցայտունգ», 1967 թ.

...Դարձյալ համերգի կիզակետում՝ իբրև մի գագաթ, Դուրյանի հմայիչ կերպարն էր: Նրա ղեկավարմամբ, Լայպցիգի ռադիոսիմֆոնիկի՝ Բրուկնեյրի 4-րդ սիմֆոնիայի կատարումը, ուղղակիորեն մրցունակ էր Ֆրանց Կոնվիլինի մեկնաբանումներին:

Դուրյանը տիրականորեն իշխող և առինքնող է: Նա ունի բոլոր հմտությունները այդ երկարաշունչ գործը օրգանապես հյուսելու, շարժունակ և հնչողական բոլոր նրբությունները մատուցելու համար:

«Շալկս Ցայտունգ», 1968 թ.

...Վերջապես «Շտաստկապելլեն» հանդիպեց Օհան Դուրյանին: Նվագախմբի հետ նրա առաջնահամերգը կայացավ ծափողույնների բուռն տարափի ներքո: Դա եղավ միանգամից:

Դուրյանը երաժշտությունը ձևավորում է իր խոստուն ձևերով, կառուցում հնչողությունը խենթացնող նրբությամբ, համաշափ շնչառության հանգույն, կենդանություն տալով բոլոր մանրամասներին:

Նա պարզապես շնչում է նվագախմբի հետ, հատկապես լարային գործիքների, որոնք, բառացիորեն, երգում էին: Եվ այդ ամենը՝ մանրիկ, զուսպ շեշտադրումներով, որոնք կարեվորվում էին ձախ ձեռքի՝ ուժգին ձևեր ստեղծող շարժումներով:

Դուրյանը գերում է ոչ որպես օձահմա: Նա պարզապես կախարդական ձգողականության ու արտասովոր հիշողության տեր նվագավար է: Իրեն յուրահատուկ ուժով ու կարո-

դուժյամբ նա անշահելի լիցքեր է հաղորդում՝ նվազախումբին հասցնելով կատարյալ արդյունքի:

Նրա մոգական ձեռքերի ներքո Շոստակովիչի 6-րդ սիմֆոնիան հնչեց արտակարգ մաքուր ու ճշգրիտ:

Դժվար թե առաջիկայում մենք առիթ կունենանք վկա լինել նման մի կատարման:

«Ունիոն», 1968 թ.

Թեթևասահ, որպես անտառային մի ոգի, մոտենում, խոնարհումներ է անում, կանգնում նվազախումբի առջև՝ առանց պարտիտուրի, առանց նվազավարական փայտիկի...

Եվ երբ սկսում է ղեկավարել, թե՛ հանդիսատես, թե՛ կատարող երաժիշտ տեսնում ու զգում են, որ նրա ներսում կախարհ է, մոգը, որ նա տարված ու արբեցած է երաժշտությանը: Մոգական ճառագումն իրենից բխում, անցնում է երաժիշտներին, ապա՝ փոխանցվում դահլիճին:

Այս զգացումը մենք արդեն ապրել ենք Դրեզդենի ֆիլհարմոնիկի հետ նրա համերգներում, այժմ նույնն ենք ապրում «Շոստակապելլեի» ելույթում:

Շոստակովիչի 6-րդ սիմֆոնիան լսել ենք բազում անգամներ, բայց սա եզակի մի կատարում է, ստեղծագործական սխրանք, իմաստալից մեկնարանություն:

Նույնը կարելի է ասել Բերլիոզի «Ֆանտաստիկ սիմֆոնիայի» բացառիկ մեղեդային մատուցման վերաբերյալ:

Բուռն ու տևական ծափողույնները հանդիսատեսի ու նվազախումբի շերմ երախտիքի տուրքն էին նվազավարին:

«Սեֆսիշես Նոյստե Նախիսթեն», 1968 թ.

...«Անուշի» այս ներկայացման մեջ օպերային երաժշտությունը, պատշաճին համաձայն, դրամատուրգիական կարեվոր զսպանակն է, իսկ նվազավար Օհան Դուրյանին, իրավամբ, պետք է անվանել զլխավոր հերոս...

Դուրյանի մեկնաբանությունները «օպերա-երգ» «Անուշը» դադարեց լինել զլխավորապես երգ և ընկալվեց նախ որպես սեփական հստակ երաժշտական դրամատուրգիայով օպերա, որը նվազավարը տիրաբար ուրվագծեց ու ընդգծեց նախերգանքից մինչև եզրափակիչ խմբերգ: Բ. Սակիլարիի սրբազրած պարտիտուրում միանգամից բացահայտվեցին բազ-

մաշերտություն, մեղեդային բազմահնչունություն, ձայնակցումներ, առանձին տեմբրերի պատկերավոր արտահայտչականություն մասնավորապես 3-րդ տեսարանում՝ Անուշի «Ասում են ուրին...» երգի ձայնակցությունում:

Մուկլա, «Սովետական մուզիկա», 1970 թ.

...Փարիզի Նյուսիյան դաշտերի թատրոնում երեկ երեկոյան կայացավ Ֆրանսիական ռադիոյի և հեռուստատեսության ազգային նվազախումբի համերգը՝ խորհրդային նվազավար, ՀՍՍՀ ժողովրդական արտիստ Օհան Դուրյանի ղեկավարությամբ:

...Բնավ սովորական չէր նվազավարի ելույթը: Տասներեքամյա ընդմիջումից հետո Օհան Դուրյանը հանդես էր գալիս Ֆրանսիայում, այն երկրում, ուր նա անց էր կացրել իր կյանքի շատ տարիներ՝ մինչև Հայրենիք վերադառնալը:

— Մինչև 1957 թվականը ես բազմիցս ելույթներ եմ ունեցել Ֆրանսիայում: Այստեղ եմ ստացել կրթությունս, սկսել ստեղծագործական գործունեությունս: Ֆրանսիայում եմ ապրում բարեկամներիցս շատերը: Ժամանակին իմ երաժշտական խորհրդատուն է եղել Ֆրանսիական ռադիոհեռուստատեսության ազգային նվազախումբի ներկայիս զլխավոր նվազավար Ժան Մարտինոնը: Այդքան մեծ ընդմիջումից հետո կրկին ելույթ ունենալով այստեղ, ես միանգամայն նոր զգացումներ եմ ապրում: Ու նաև՝ հպարտանում, որ ներկայացնում եմ Հայրենիքս...

...Կատարվեցին Վազների, Սեն Սանսի, Լիստի, Ռեգերի ստեղծագործությունները... Այն, որ փարիզյան այդ համերգի ծրագրում Օհան Դուրյանն ընդգրկել էր 19-րդ դարի գերմանացի կոմպոզիտոր Մաքս Ռեգերի վարիացիաներն ու Ֆուգան, մեծազույն բավականություն պատճառեց երաժշտասերներին և երաժշտական շրջանակներում զնահատվեց շատ բարձր: Այդ բարդ ստեղծագործությունը հազվագեպ է կատարվում Ֆրանսիայում:

Համերգն ընդունվեց բացառիկ շերմությամբ և հանդիսականներից շատերն ուղղակի բեմ ելան՝ ողջունելու Օհան Դուրյանին:

ՅՍՍՍ-ի հաղորդագրություն, 15. 1. 1971 թ.

...Փարիզի անգալիին նվագախմբին զլուխն անցած՝ Տուրիանը գտանք իր ապարեզով տոտապած և կարծես անկե հոգնատանը արտաքինով, բայց միշտ կորովի և այս անգամ շատ ավելի զուսպ իր ղեկավարության մեջ, ուր իր ներկայությունը գերակղզիո էր նվագածուհներուն վրա՝ քան իր շարժումները...

...Տուրիանի աշխատանքը և մեկնաբանության իր բժախնդիր ու շահեկան պրպտումները այս գործին մեջ գնահատանքինք առավելապես (Ռեզեր՝ վարիացիաներ և Ֆուզա-Ռ. Մ.), Բազմաթիվ մասերե բաղկացած այս լայնածավալ հորինումը իր արժանի կատարումը գտած էր դիմագրավելու այն ապերախտ աշխատանքը, որ կպահանջեր գործին ամբողջությունը, ուր վերջավորության հոյակապ ֆիլեր եկավ պսակն ղեկավարին շանքը:

Երևանի ֆիլհարմոնիկ սրահին և «Շանգ էլիզեի» թատրոնի բեմին միջև միության գիծ մը հաստատված էր հայ ղեկավարի մը ներկայությունը:

«Տնտալ», 1971 թ.

(1975 թվականին Օհան Դուրյանը (արդեն Օհան Դ. Նարկ) ապրում էր Ավստրիայի Բադեն քաղաքում: Առաջին համերգը ղեկավարեց Վիեննայում՝ Վիեննայի ռադիոհեռուստատեսության նվագախմբի հետ — Ռ. Մ.):

...Նարկը նվագավարական փայտիկի կարիք շունի, որովհետև սոսկ քարձր տեխնիկայով չափ ու տակտ տվող նվագավար չէ: Մի բան, որ, ցավոք, մեր օրերում Արևմուտքում գնալով պակասում է:

Քր ղեկավարածը նա գիտեր անգիր, այնքան լավ, որ պնդարտություն ունենալով և՛ հիշողության մեջ, և՛ սրտում, ձեռքերով ասես օդում որսում, ձևավորում էր երաժշտությունը: Նվագավարում էր աչքերը խուփ, կարծես երազելիս լիներ...

...Վերադառնալով Երևանի միայն արևելյան Տոսկանինի է, այն իր այս նոր գործունեությանը դառնալու է արևմտյան Տոսկանինի...

«Ս. Ս.», Վիեննա, 1976 թ.

...Հայ նվագավարի ղեկավարությանը Ավստրիայի ռադիոհեռուստատեսության նվագախումբը հանգես եկավ լավագույն որակով:

Կկամենայինը վերստին հանդիպել այս հրաշալի նվագավարի հետ...

«Վիեննա Ցայտունգ», 1976 թ.

...Հիսունչորսամյա Յ. Դ. Նարկն այլևս երիտասարդ սերունդին չի պատկանում, բայց այնքան մեծ է ու կենսունակ նրա կատարողական ավյունը: Մենք նրան պիտի երկար կյանք ցանկանանք ու սիրով պիտի ականատես լինենք իր բարձր արվեստի հաջողություններին:

Նա իր ձեռքերով երաժշտություն է շաղախում ու ձևավորում՝ մեծագույն վայելք պարզելով հանդիսատեսին:

1962—69 թթ. ղեկավարելով Հայպիգի «Գևանդատու» նվագախումբը, նա արժանացել է երաժշտական քննադատության ամենաբարձր, առավելագույն գնահատությանը:

...Կարճ ժամանակ անաչ նվագավարում էր Վիեննայում, որտեղ թե՛ երաժշտասեր հասարակայնությունը և թե՛ նվագախմբի երաժիշտները առանձնահատուկ խանդավառությամբ ու սիրով էին խոսում իր մասին:

Մարլ, «Վ. Ա. Ց.», 1976 թ.

ՀԱՌԱԳՈՂ ԱՆՁՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Օհան Դուրյան-Նարկը ղեկավարում է խաղաշրջանի 3-րդ համերգը «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկայի» հետ:

...Պետք է խոստովանել, որ այս համերգի լուսաշողը ինքը նվագավարն էր:

Ավյունով, ուժով, շարժունակությամբ լեցուն, արտակարգ հմայիչ ու առինքնող: Մի մարդ, որ ֆիզիկական ուժաթափության հասնող վերապրումներով երջանիկ՝ կարողանում է զգացմունքները լիարժեքորեն ու սպառիչ փոխանցել նվագախմբին:

Նա ունակ է երաժշտական անսահման արտահայտչականություն: Նա՝ եկամբում է երաժշտությունը, երաժիշտներին:

րին գերում-տանում իր ետեից: Բվում է, թե նվագավարելիս ինքն իրեն է տոնականորեն կերպավորում:

Վստահաբար կարելի է ասել, որ Մարլը նման հմայիչ, առինքնող նվագավարի հետ հաճախ չի հանդիպել:

Սա մեծ նվագավարի երեկո էր...

Կոմպոզիտոր Զոլթան Կողայիի «Մարոշեկյան պարերը» մատուցվեց հանճարեղորեն: Մենք զգացինք նվագավարի և նվագախմբի փոխադարձ հոգեմոտություն: Համերգը թաթախուն էր գույների, ուրբաների շքեղ արտահայտչականությամբ:

Երեկոյի վերջին հնչեց Դվորժակի 8-րդ սիմֆոնիան: Եզակի մեկնաբանություն՝ խոր ու լարված, արժանի մեծ կոմպոզիտորի ուրախ ու թախծոտ հյուսվածքով կերտած երաժրշտությանը: Անվերջ ծափողչույններով ու շմարող «բռավուններով» ուղեկցվող հանդիսատեսի հիացական շնորհակալանքին նվագավարը պատասխանեց իր իրական մեծությանը վայել խորին խոնարհումով...

«Մարլե Ծայռունգ», 1976 թ.

...Սրանից հետո Բադ-Ալբրիխտ եկող նվագախմբերի գործը հեշտ չի լինելու: Ունկնդիրները պիտի ասեն. «Լավ է, լավ են նվագում, բայց Բեթհովենի 9-րդ սիմֆոնիան Դուրյանի ղեկավարությամբ ուրիշ էր...»

Զարմանալի մարդ է այս Օհան Դուրյան-Նարկը: Նա կարողացավ ձեռքի մի շարժումով այստեղ արգեն տեղի ունեցող տոնական համերգներից այս մեկը դարձնել ամենահաջողվածը:

Զարմանալի մարդ է՝ զարմանալի կենսագրությամբ: Մի արտիստ է, ում քննադատները համեմատել են Տոսկանինիի, Բեռնստայնի, Փլայդերի հետ: Մի արտիստ, որի ելույթներն Արևմուտքում արգելել էին սովետները:

Հայդնի սիմֆոնիայի դուրյանական մեկնությունը վեհաշուք էր, ինչպես Հերբերտ Ֆոն Կարայանինը: Սքանչելի զուսպ ու կոլորիտային:

...Երաժիշտներն ու երգիչներն ուղղակի հիացած էին իրենց նվագավարով:

Համերգն ընդունվեց փոթորկալից ծափերով...

«Մանգիպ-Բոսե», 1977 թ.

Լսելով Վիեննայի օպերային նվագախմբին, Դուրյանը հայտարարեց. «Այս նվագախմբի հետ ես կարող եմ երաժրշտությունն ապրել»:

Եվ իրոք ապրեց:

Նա ղեկավարեց Մոցարտի «Փախուստը» Վիեննայի օպերայում... քնքուշ, ներքին լեցուն կրթով: Նույնիսկ դադարները լեցուն ու խոսուն էին երաժշտությամբ:

Դուրյանը խոհեմ ընկերակցող է, որը երբեք չի խլացնում երգիչներին նվագախմբի հնչողականությամբ, բայց և չի՛ էլ ենթարկվում նրանց: Նա չի պարտադրում, այլ համոզում է...

...Հանդիսատեսները նվագավարին բազմիցս կանչեցին բեմ... Դուրյանի ղեկավարությամբ Մոցարտը հնչեց հոսուն աղբյուրի պես...

«Ա. Ց.», 1977 թ.

...Մինչ այս հուլիսյան փառատոնը, «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկան» տարբեր նվագավարների ղեկավարությամբ բազմիցս ելույթներ էր ունեցել Ինտերաքենում (Շվեյցարիա), սակայն այս անգամ նրա համերգը առանձնահատուկ կարեւորվեց՝ շնորհիվ նվագավարական բարձրաստիճան մեկնաբանման:

Այս անգամ «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկան» գերազանցեց իր նախկին բոլոր ելույթները:

...Նվագախմբի հնչողական գեղեցկությունը, լարայինների, ինչպես և փողայինների ճշգրտությունը, ամեն-ամենը, ինչ լսեցինք, թույլ են տալիս նրան համեմատելու լավագույն նվագախմբերի հետ: Ակնհայտ է նվագավարի դերը, որը մոգի պես ձգում, առինքնում է իր երաժիշտներին՝ նրանցից քաղելով արտահայտչականորեն գունեղ, հագեցած մի նվագ:

Նրբանուրբ, շափավոր ջերմությամբ, ինչպես Հայդնի երաժրշտությունն է թելադրում, նվագավարի հոգում հորդում ու ալիքվում է մեղեդին: Նա երաժշտությունը զարգացնում, առաջ է մղում զարկերակի տրոփյունի պես պարզ ու համաշափ:

Նրա մեկնաբանությամբ մեզ քաջաժանոթ երաժշտությունը հնչեց նորովի...

«Նեա Բունգ», 1977 թ.

...Օհան Դուրյանը մի մոգ է՝ նվագավարական հարթակում... Նա իր ձեռքի մեջ այնպես էր հավաքել նվագախումբը, ինչպես ոչ ոք չէր կարողացել անել դա մինչ այդ: Ստեղծվել էր մի անսովոր, գեղեցիկ տպավորություն, կարծես նվագավարն այդ պահին ինքն էր ստեղծադործում, ինքն էր հորինում երաժշտություն...

Աներևակայելի, մոգաբան ուժով նա գործը հասցրեց արտասովոր մի մակարդակի: Առավել, քան գերազանց է:

Ունկնդիրը շունեցավ դատարկ հանգստության ոչ մի պահ, անուշադրության ոչ մի վայրկյան: Նվագավարը կարողացավ ասիեափ լցնել նրա հոգին՝ տալով բուրբուխի թարմ լիցքեր ու զգացմունքներ...

«Ն. Վ», 1978 թ.

ՆՈՏԱԿԱԼԻ ՄՈՏ ՄԱՐԿԸ Է ԵՐԵՎԱՆԻՑ...

...Նախորդ տարիների սիմֆոնիկ համերգներում հաճախ ենք տեսել անվանի, հետաքրքիր նվագավարների: Բայց, առաջին անգամը լինելով՝ վկա ենք դառնում, թե ինչպես համերգն ամբողջությամբ և բացարձակապես կարող է կախված լինել նվագավարի անհատականությունից, և այդ իրողությունը մեզ պարզևողը եղավ Օհան Դուրյան-Նարկ անունով մարդը: Հնչունային մի ուժիտոր է՝ դրամատիկական, ստեղծագործական արտակարգ ունակությամբ:

Նա իր երաժիշտներից կորզում, ի ցույց է հանում ամենաթաքույց հնարավորությունները: Նրա փայլուն ղեկավարությամբ Հյուսիսարևմտյան նվագախումբը թվաց բուրբուխի նոր և կատարելագործված:

Իր արտահայտիչ ձեռքերի շարժումներով նա նվագախումբից քաղում է երաժշտական գեղեցիկ, խոստուն, ընդգծված կատարում, հստակ նրբին անցումներ՝ երբեմնակի ուժգին պոսթկումներով, այդ ամենի մեջ բնավ չկորցնելով որևէ դրվագ: Ամեն ինչ մեկնաբանվում է տեսանելիորեն շոշափելի:

Այդ հսկա գործը նվագավարն արեց նվիրումով, ինքնամոռաց՝ առաջացնելով փոթորկալից մի այնպիսի խանդավա-

ռոթյուն, որպիսին հազվադեպ ենք տեսնում մեր համերգներում...

Դվորժակի սիմֆոնիան բացառիկ, աներևակայելի հաճույք պատճառեց մեզ...

«Քաղերատ», 1978 թ.

...Առաջին իսկ պահից զգացինք, որ նվագավարական հարթակում կանգնած է ամենաաղաչնակարգ ու ամենատրակյալ մի երաժիշտ, որը թե՛ կատարողներին և թե՛ ունկնդրին հմայեց անմիջապես:

Արաժշտությամբ տարված նրա էությունից, նրա պահվածքից բխում է ներքաշող ուժ:

Նրա ձախ ձեռքը ձևավորում է հնչողականությունը և երաժշտական ֆրազավորումը:

Նա, բառի բուն իմաստով, ջերմացնում է իր երաժիշտներին:

«Վեստֆելդեն Ֆոլկսրատ», 1978 թ.

...Իր զուսպ, բայց վստահ շարժումները, նրբերանգների քնքուշ զգացումը, խորաթափանցությունը հնարավորություն են ընձեռում նրան՝ արտահայտելու այլորդ քնարականություն և աներևակայելի էներգիա:

Մոտե Կարլոյի ազգային նվագախումբը՝ նման ղեկավարի առկայությամբ, իսկապես փայլեց, արժանանալով երկարատև ծափողունների...

«Մանեկ Կարլո», 1978 թ.

...Դուրյան-Նարկը բեմահարթակում կարծես Ստոկոլմսկին է՝ իր գերող վրձնով...

Լա Անդրես, 1978 թ.

Օ. Գ. Նարկը ղեկավարեց Գոնիձետի «Դոն Պասկուալին» վիեննայի ազգային օպերայում...

...Պահանջվում էր շատ մեծ կարողություն նորովի մատուցելու համար մի գործ, որն արդեն կատարման միօրինակություն ուներ:

Գոնիձետի մեղեդային կոնտրիխաները խորապես զգալով

և նրանցում ներդնելով դրամատիկ կրակ, նվագավարը բեմն ու նվագախումբը կամրջեց մի սերտ ու ներդաշնակ միությամբ:

Այդ ներկայացումը առանձնացավ մյուսներից...

«Վիեննե Ծայտունգ», 1978 թ.

...Իր պոռթկուն, ներառող ու ճառագող ստեղծագործական կրքով նա, իրոք, ծնյալ նվագավար է: Նա գիտե երաժրտություն կառուցել, ստեղծել գազաթներ, կամարակապել՝ կոթողային մտածողությամբ: Վիեննայի սիմֆոնիկն իր ղեկավարությամբ կարծես առաջին անգամ հնչեց իբրև ողմանտիկ ավանդներով գործող նվագախումբ և ո՛չ թե մի ռադիոօրկեստր, որը երբեմն էլ նվագում է ողմանտիկ գործեր...

«Դիե Պրեսսե», 26. 1. 1979 թ.

...Արևելյան օձահմա-կախարդողների նման մի կախարդ է Օհան Դ. Նարկը, որը բուրբ ուշադրությունը քաշեց-բևեռեց իր վրա: Նա խտացված է ներգրիայի մի գունդ է, որն օժտված է ոչ միայն նվագավարական վարպետությամբ ու տեխնիկայով, այլև ունի բոլոր հնարքները՝ անգամ մարմնով նշաններ տալու, երաժիշտներից ամենավերջին նրբությունները հմայլությամբ կորզելու համար...

Չայկովսկու 4-րդ սիմֆոնիայով Դուրյան-Նարկը երաժիշտներին հասցրեց իրենց կարողության բարձրագույն սահմաններին...

«Ռայնիշ փոստ», 1979 թ.

...Հաճախ չէ, որ մենք հանդիպում ենք նվագավարների, ովքեր բոլորանվեր բեմինն են ու երաժշտությանը, ինչպես Հայաստանից եկած այս փոքրամարմին, ճերմակահեր Օհան Դ. Նարկն է:

Նա ղեկավարում է առանց փայտիկի ու թվում էր, թե երաժիշտները շպիտի հասկանային իր շարժումները: Բայց եղավ ճիշտ հակառակը: Մենք տեսանք նվագավարի ու երաժիշտների բացառիկ գեղեցիկ մի փոխհասկացություն, որի շնորհիվ էլ ծրագիրը մատուցվեց ամենայն ճաշակով:

Մենդելսոնի «Շոտլանդական սիմֆոնիայի» արտակարգ գունեղ ու արտահայտիչ մեկնաբանումը եղավ մեզ նվեր...

«Վիեննե Ծայտունգ», 1979 թ.

...Բելգիայի ռադիոհեռուստատեսության ֆիլհարմոնիկ նվագախումբը և Օհան Դ. Նարկը հիանալի մի համերգ տվեցին Բրյուսելի Արվեստի պալատում:

Մագումով հայ այս նվագավարը, որ ապրում է Ավստրիայում և արդեն ղեկավարել է եվրոպական նվագախմբերի մեծ մասին, իր ղեկավարելիք ծրագրի հանդեպ ունի խելացի, հրստակ, կառուցողական ու վերլուծական մոտեցում:

Չէին պակասում ոչ ճշգրտություն, ոչ կիրք: Նրա նման թերևս ոչ ոք չհասնի գույների ու երանգների՝ մեզ այդպես շացնող պայծառության, այդքան կենդանի հնչողականությամբ:

Այս ամենը մենք զգացինք Մոցարտի սիմֆոնիայում, որ մատուցվեց նրբաճաշակ, գեղասահուն ֆրագավորմամբ և հնչողական մեծ վարպետությամբ: Նույնքան գեղեցիկ էր նաև Գյուստավ Մալերի «Ներկրի երգը»՝ գրված չինական վեց պոեմների վրա: Կատարողներ՝ ավստրիացի տենոր Վոլֆգանգ Նոյման, մեցցոսոպրանո՝ Բեռլինի օպերային թատրոնի մեկատար Ութե Թրեքելուրգհարդ:

Այս մեծ ու բարդ գործը կատարվեց Օհան Դուրյանի հրաշալի ղեկավարմամբ:

«Լա Սիբե», 1979 թ.

...Օհան Դ. Նարկի հոգին ալեկոծող դիվային ձիրքը նվագավարությունն է:

Որտեղի՞ց եկավ այս արվեստագետը, որ կիրակի օրը Մոնակոյի «Կոնգրեսպալատում» ղեկավարեց: Իսրայելի՞ց, որտեղ նա ծնվել է, Ռուսաստանի՞ց, որտեղով անցել է, թե՞ Վիեննայից, որտեղ ղեկավարում է ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբը:

Երևի, այս երեքից և ոչ մեկից.

Ասեմ Ձեզ, նա դուրս սահեց կախարդական տուփից:

Նրա դիմագծերն ու կերպը ոչ իրական, հեթաթային բան ունեն: Կարճահասակ է, արագ ու նյարդային շարժումներով,

շիկացած հայացքով ու խոփվ, ցիրուցան մազերով, որ սիմֆոնիայի երաժշտական զարգացմանը զուգընթաց փողփողում են գլխի շուրջը:

Եթե Օհան Դ. Նարկի մեջ դիվային ուժ կա, ապա դա վերաբերում է նրա նվագավարմանը: Նվագախումբը ղեկավարել ասածը սպառնիչ չէ նրան բնութագրելու համար: Նա ոչ թե ղեկավարում է նվագախումբը, այլ ներգործում ու ներշնչում է երաժիշտներին իր մոգություններով:

Երբեմն բոլորովին անշարժ է, նույնիսկ շափ չի տալիս... Օրինակ՝ Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիայի վերջավորությունը, որտեղ երաժշտությունն ուժգնանում է բոլոր ուղղություններով՝ քառասուն լարայիններ, զուգահեռ շարժումներով, գնում են ու գալիս, փողային գործիքների վաշտը հնչում է ուժգին, պայթում են հարվածայինները և... ահա այդ պահին ինքը ոչ մի շարժում չի անում՝ բավարարվելով երաժշտությամբ ապրելու և երաժիշտներին իր խոհուն հայացքով գերելու կարճատև անշարժությամբ:

Նա իր հեղինակությունը նվագախմբին չի պարտադրում ինչ-որ մի փայտիկով, արդեն վաղուց թողել է այդ օժանդակ գործիքը, այլ գերում, տանում է երաժիշտներին իր անձից, իր հոգուց բխող հորձանքով:

Այս նվագավարը սովորականներից չէ:

Իր այս ելույթը առաջնակարգ է, ինչպես և իր ղեկավարած նվագախումբը: Երևի հասկացաք, որ Շոստակովիչի 5-րդ սիմֆոնիան կիրակնօրյա համերգի հանդիսատեսների համար կմնա իբրև անմոռաց...

Անդրե Պերեն, Եփեցյի կոնսերվատորիայի ռեկտոր, 23. 10. 79 թ.

Զարմանք, շրջուն ու սոսափ պարունակող լուծություն, անվերջ աճող լարվածություն. այս արտահայտությունները պետք է վերագրել Մանհայմի Պֆայց նահանգի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի կատարմանը: Արարվեց երաժշտություն՝ գունեղ, կրակոտ, հստակ ու հնչեղ: Կար և՛ խորք, և՛ շերտություն:

Ինքնարուխ, անկաշկանդ ելույթն անընդհատ երթ-թափ ու նոր շունչ էր առնում, և այս ամենն ընթանում էր հրավիրյալ նվագավարի ձեռքերի ներքո:

Նա ղեկավարել է Արևելյան Եվրոպայի մեծագույն նվագախմբերը, իսկ յոթ տարի աշխատել «Գեանդհաուզ» նվագախմբի հետ:

Հանձին նրա, մենք հանդիպեցինք նվագախումբ կրթող, արտակարգ նուրբ լսողություն, մասնագիտական հարուստ իմացություն, զգայական ուժ ու պատշաճ մակարդակ ունեցող երաժշտի: Նա գիտե, որ շարժունակությունն ու լարվածությունը պետք է ստացվի ոչ թե տեմպերի արագությամբ, այլ դրանց օրգանական դասավորվածության աճով: Թափանցիկություն հասնելու համար շպետք է աղքատացնել հնչողականությունը, այլ պետք է խորացնել երանգների ճշգրիտ դասավորումը և շարժունակ հաշորդականությունը:

Նա համեստ, բայց և բռնկուն ճառագումի երաժիշտ է...

«Մանհայմեր Մագեն», 1979 թ.

Նրա համբավը մեզ հասավ ավելի վաղ, քան իրեն կտեսնեինք: Եվ մենք արդեն գիտեինք, որ նա պաղ իմացությամբ կամ արտաքին ցուցադրական մաքրությամբ ղեկավարող նվագավարներից չէ, այլ երաժշտական գործն իր խորքով ու էությունով քանդակող ու կերտող:

Այս բացատրիկ համարումը նա հաստատեց Ինսբրուքի «Կոնգրեսհաուզում»՝ հուզական խորիմաստ մատուցմանը զուգընթաց, ցուցաբերելով կատարողական փայլուն վարպետություն:

Օհան Դ. Նարկի՝ սրտեսիրտ անցնող մեկնաբանությունն իրեն պատկան հանգրվան ունեցավ հանդիսատեսների մոտ:

«Լայն Ֆիրտեր Ցայտուեզ», 1980 թ.

...Վիրտուոզ ու վարպետ նվագավար է Օհան Դ. Նարկը... Բեթհոփենի 3-րդ սիմֆոնիայի մեկնաբանումը ներքին միասնության, կայունության արտահայտություն էր, որն ուներ շարժունակ զարգացում:

Շնորհիվ նվագավարի, սիմֆոնիայի երկրորդ մասում երաժշտությունը վերամարմնավորվեց ինքնարուխ ու լիերավ արտահայտչականությամբ:

Ամբողջութեամբ գեղեցիկ հնչողականութեան փայլուն օրինակ...

«Մանկամեր Մարգեն», 1982 թ.

...Չայկովսկու 4-րդ սիմֆոնիայի մատուցումը ուղղակիորեն՝ հիացնող էր:

Եթե կան հուզաթաթա՛վ, զգացմունքային նվագավարներ, ապա նրանցից մեկն անպայման Օհան Դ. Նարկին է: Բացառիկ մի ոգեշնչումով նա թափանցում է ստեղծագործության խորքերը և վերհանում ազնիվ զգացմունքայնություն:

Նվագավարական ու մեկնաբանության ինքնատիպ ոճը համոզում, հավատ է ներշնչում ունկնդրին:

«Դուրմշտապեր էլսո», 1982 թ.

...Օ. Դ. Նարկին արտակարգ երաժիշտ է...

«Պսեղծ Սերա», Համ, 1982 թ.

...Նրբագույն ու վեհ ղեկավարում...

«Լուսինե Սարգս», Իտալիա, 1983 թ.

...Նվագավարական իր վարպետ, ճկուն իմացությամբ ու ճշգրիտ շարժումներով Օ. Դ. Նարկին կարողացավ շեշտադրել ու ընդգծել Հենդելի երգեհոնային կոնցերտների նրբագույն հնչողությունները:

«Վալուզ Մարին», Ավինյոն, 1982 թ.

...Նիցայի օպերային թատրոնում Օ. Դ. Նարկին հանդես եկավ իբրև բացառիկ նվագավար, իբրև անհատականություն:

Նա արքայաբար տիրում ու ենթակայեցնում է նվագախմբին: Սովորական շափ տվողների պես չէ, շարժումները ժլատ են, երբեմն նույնիսկ բուրբոններ է անշարժանում՝ միայն հայացքով ղեկավարելով նվագախումբը: Նա պարզապես քանդակում է երաժշտությունը: Եվ, որպես ուրույն մտածողության մի վարպետ, ինչպես և վայել է միայն մեծ նվագավարներին, կարողանում է ստեղծել երաժշտական հուզիչ ու վեհ մթնոլորտ:

«Եկոս Մարին», Կիցա, 1986 թ.

...Բրուկներին՝ մեկ ժամ քսան ընդհատումներով 5-րդ սիմֆոնիան միշտ էլ երկարաշունչ է թվացել ունկնդրին: Մակայն, Օհան Դ. Նարկին ղեկավարությամբ, մենք շունեցանք այդ սպավորությունը, որովհետև վարպետը ամենայն հարգանքով է թափանցում ստեղծագործության ճարտարապետական կառուցվածքի մեջ: Նա այն վերակերտում է, ինչպես կվերակերտեն մի եկեղեցի: Նույնիսկ կրկնողություններն է ծառայեցնում հնչողական ընդհանուր համույթի հավասարակշռությամբ:

Մարտի 14-ի նրա ելույթը՝ Մարսելի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ, մեզ համար իսկական հայտնություն եղավ...

Մարսել, 1986 թ.

...Մարսելի Մայր տաճարում ավելի քան երկու հազար հանդիսատես բուռն ծափահարություններով ողջունեցին Յորբի «Ինքզինքներ» և Գունոյի «Մեսսայի» փառահեղ մատուցումը՝ Օ. Դ. Նարկին ղեկավարությամբ: Դա երաժշտական մի իրադարձություն էր, որում միաձուլվ էին հուզական ու վեհ...

23. 05. 1987 թ.

«Ավինյոնի նոր Պապը», — այսպես գրեց «Վոքալու Մաթինը», երբ 1987-ի դեկտեմբերին Ավինյոնի օպերային թատրոնի գլխավոր դիրիժոր նշանակվեց Օհան Դուբյանը (Օ. Դ. Նարկին):

(Առաջներում Պապերի նստավայրը Ավինյոնն էր):

Ավինյոն, 1987 թ.

...Վազների «Վալքիրներ» օպերան ներկայացվեց դրամատիկ այնպիսի հյուսվածքով և երաժշտական այնպիսի հրնչողականությամբ, ինչպես կկամենար այն ունկնդրել ինքը՝ Բավարիայի Լյուդվիգ 2-րդը: Օ. Դ. Նարկին այն ղեկավարեց որպես մի կախարհական ոգի, որը կարողացավ կատարողներից կորզել, քաղել առավելագույնը...

«Եկ Պապենալ», 1988 թ.

...Մենք երբևիցե այդպես չէինք լսել Վազների «Վալբիր-ները» օպերան...

«Մերիդիոնալ», 1988 թ.

1988—89—90 թվականներին, տաբեկան երկու ամիս, շարաթական երկու ծրագրերով, Օհան Դուրյանը Հարավֆրիկյան Հանրապետության մշտական հյուրն էր:

...Բրուկնեի ու Բրամսի այդպիսի մատուցում... նվագավարական հարթակում Օ. Դ. Նարկը պարզապես վերամարմնավորում է Բրամսին, նմանվում նրան: Այս համեստ մարդու մեջ որքան եռանդ կա ու որքան մեծ է ներգեղանկալի նրա դիրիժորական ոճը անկրկնելի է՝ հավաք, ճշգրիտ ու պարզ:

«Արգուս Փունայթ», 1988 թ.

...Օհան Դ. Նարկ վարպետն իր համերգներով միանշանակորեն հաստատվեց Քեյֆթաունի երաժշտասերների սրբատերում: Նա լիարժեքորեն վայելում է հանդիսատեսի սերը: Հաճելի է գիտակցել, որ մեծ նվագավարը մեզ հետ կմնա մինչև համերգաշրջանի ավարտը և նորից կգա՝ հաջորդ տարի:

«Քեյֆ Փայս», 1988 թ.

...Անշուշտ, երաժշտական մի խոշոր իրադարձության վկանները պիտի լինեինք, եթե մեզ հաջողվեր Օ. Դ. Նարկին համոզել ղեկավարելու Վազների օպերաներից մեկը: Մենք այս կարծիքին հանգեցինք՝ վայելելով «Մայստերգլինգերի» նրա մեկնաբանությունը:

Առաջին իսկ տակտերի վեճ հնչողականությամբ նա ունկընդիքներին տարավ դեպի Վազների կախարդական, այնպողմանային աշխարհ, որը անվերջանալիորեն մեղեդային էր ու վերմարդկային...

«Արգուս», 1988 թ.

...Ավինյոնի օպերայում Ֆրանսիս Պուլանկի «Փարմելիդների երկխոսությունները» օպերան ներկայացվեց հիանալի: Օ. Դ. Նարկի երաժշտական մեկնաբանությունը անզուգական էր: Նա կարողացավ հանդիսատեսին վեհացնել, տանել դեպի

բարձունքներ: Նվագավարի փայլուն մատուցումն օգնեց հանդիսատեսին գնահատելու Պուլանկի նվագախմբային խիտ գործիքավորված պարտիտուրով արված երաժշտությունը, նրանում վերհանելով մեղեդային բոլոր գծերն ու գեղեցկությունները: Նվագավարի իր վարպետությամբ Օ. Դ. Նարկը ներդաշնակորեն միավորեց նվագախումբը, բնմն ու հանդիսատեսին՝ հնարավորություն ընձեռելով թե՛ խոսքի և թե՛ երաժշտության լիարժեք հոսքին:

«Վոկյուլ Մաթին», 1989 թ.

...«Փախը», թերևս, նման անթերի հնչողություն և նման հաջողություն չունենար Ավինյոնի օպերայում, եթե չլիներ Օ. Դ. Նարկի նվագավարական խանդավառ, ոգեշունչ ինքնաբացահայտումը: Նա ասես սիրահարված է Մասնեի երաժշտությանը: Արտակարգ մի ներթափանցումով դիրիժորը՝ կարողացավ հեղինակի հոգու պոռթկումն ու կրակը հաղորդել թե՛ նվագախմբին և թե՛ երգիչներին...

«Օպերա Ինտերնյուելլ», 1989 թ.

...Օ. Դ. Նարկն իր ողջ էությունով Մոցարտի «Ռեքվիեմ» ստեղծագործության մեջ էր: Առանց ցուցադրական կտրուկ շարժումների, առանց արտաքին պահվածքների, զուսպ ու հավասարակշռված՝ միայն մատների խոսուն շարժումներով նա ղեկավարեց այս հանրահայտ գործը:

Հայզնի և Մոցարտի սիմֆոնիաների մատուցումով նվագավարը հավաստեց, թե որպիսի իմացությամբ է ինքը թափանցում պարտիտուրների խորքը, ինչպես է շոշափում երաժշտության արմատները ու վերհանում նրա հոգի լցնող, բալասանող բոլոր երանգները:

«Վոկյուլ Մաթին», 1989 թ.

...Մոցարտի սիմֆոնիան ունեցավ հստակ ու վճիտ հընչողություն:

Չափազանց զուսպ էին նվագավարի շարժումները, կարելի է ասել՝ ժլատ, բայց և շատ գեղասահ: Սա հազվագեղ մի բան է: Եվ այդ զուսպ ու արտիստիկ միջոցներով Օ. Դ.

Նարկը կարողացավ մեզ պարզեցնել շատ տպավորիչ մի համերգ:

Կատարումը երաժշտական խոստուն լիցքեր ունեւր թե դանդաղ տեմպերում, թե ազնվակերտ մենուեւտում և թե՛ կենսախինդ, ճառագող վերջնանվագում:

Այս համերգը հարգանքի շքեղ տուրք էր Մոցարտին, նրան նվիրված համերգաշրջանի փառավոր մի նախերգանք...

«Քեյփ Քայմս», 1991 թ.

...Սեն Սանսի 3-րդ սիմֆոնիան հզոր մի կատարում ունեցավ Օ. Դ. Նարկի ղեկավարութւամբ:

Նրա ժլատ շարժումները պարունակում են մեծազույն էներգետիկա, լիցքեր, որ նվագավարի մատներից անցնում են նվագախմբին, քաղելով շերմ ու ճշգրիտ կատարում:

Նա դյուրանով երաժշտութուն է կերտում...

«Քեյփ Քայմս», 1991 թ.

Երևան,
1997թ.

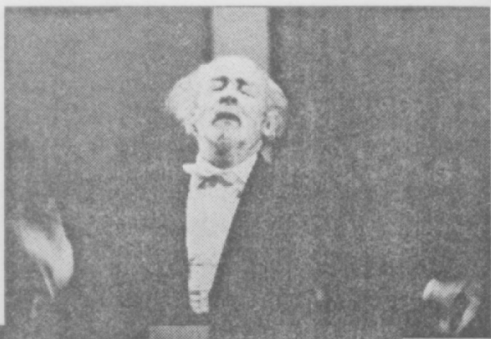
Քեյփթաուն, 1989թ.

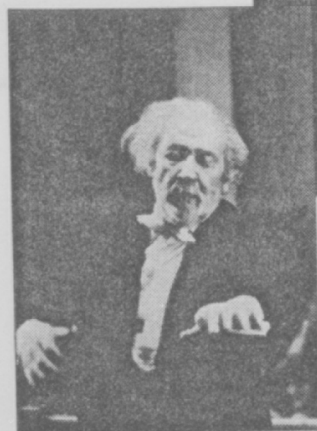
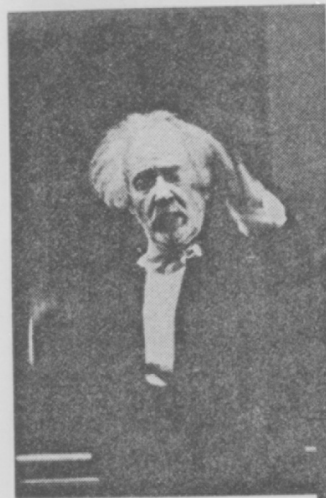
Օ. Գուրյանի դիմաքանդակը:
Հեղ. Ալիս Մակքայան

Մանսպրո Գուրյան:
Հեղ. Բաբկեն Պորոյան:
Փարիզ 1950թ.

Երևան,
1997թ.

Երևան,
1997թ.

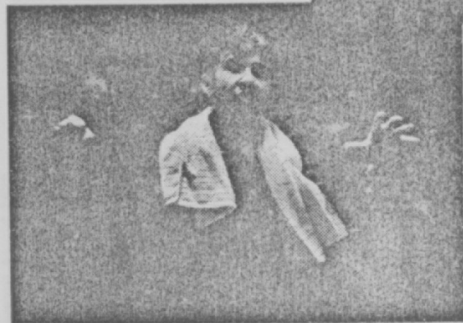
Լալայիզ, 1969թ.

Լալայիզ, 1964թ.

Լալայիզ, 1965թ.

Լալայիզ, 1966թ.

Լենինգրադ,
1959թ.

Լենինգրադ,
1959թ.

Լալայիզ, 1964թ.

OGAN DURJAN
geniaal dirigent

Magistral

Ogan D'Narc à l'opéra — un chef — et un être — d'exception.

4. Sinfoniekonzert, im Stadttheater

Ogan Durjan: Der Magier am Pult

Zum erstenmal in der Bundesrepublik:

**„Toscanini des Ostens“ leitet
Samstag Symphonie-Konzert**

„Der Dirigent ist ein Mann, der die Seele des Orchesters in sich trägt.“
— Ogan Durjan, im Gespräch mit dem Autor.
Das Konzert am 20. September
hat ein hervorragendes
Gelingen gezeichnet.

**Triumphaler
Erfolg**

Ogan Durjan ist, entgegen seinem Ruf ein Dirigent der Klänge, klaren Gesangs, schillernder. Ein Mann wie von Natur aus — energiegeland und problematisch, mit tieflich eingetragenen Gedanken, und von einer allseitigen Intellektuellen, kulturbeliebten, Cigarettenmanie.

Bruckner unter Durjan
Er erinnert an
'Arthur Nikisch
Souveräner Brucknerdirigent

*Bruckner 1877, wie Nikisch 1877
Ogan Durjan 1964, wie Nikisch 1877*

**Օհան Դուրյան՝ հանճարեղ նվագավար
(նվրուպական մամուլի էջերից)**

Le démon d'Ogan D'Narc :
la direction d'orchestre

● Ogan D'Narc, un direttore come se ne vedeva pochi
OGAN D'NARC è un direttore bufo, con barba e mazzette

Der östliche Toscanini im OEF

Gastdirigent begeisterte
Großes Konzert der Niederländischen Sinfoniker

Morgenländischer Magier mit Tiefgang

Ogan D'Narc spornete die Niederländischen Sinfoniker zu höchsten Leistungen an

Dirigent Ogan D'Narc leitet die Sinfoniker
OGAN D'NARC
Großartiges geleistet ET LE NOP

Ein Dirigent von hohem Ruf

Ogan Durjan-Narc dirigiert das III. Sinfonienkonzert der Philharmonia Hungarica

Liliana Molnar-Talajic als Aida

Ogan Durjan-Narc und Irene Wilhelm im Philharmonie-Konzert
Spannendes Sinfoniekonzert unter Ogan D. Narc

OGAN D'NARC AL CONCERTO RAI

In Bögen denken
Die Sinfoniker unter Ogan Durjan im Konzerthaus
Ogan Dourian-Narc
ou la seconde affaire
Rostropovitch

Höhepunkte, keine Kraftakte

Ogan D'Narc und ZAI Zeitlin mit dem Staatsorchester in der Liederhalle

**Die Gelassenheit
eines Dirigenten**

'In remarquable ensemble
Le « Filharmonisch Orkest
van de B.R.I. »

Ogan D'Narc beim 3. Sinfoniekonzert

Orchestererzieher mit Temperament

Ogan D'Narc dirigiert die Niederländischen Sinfoniker im fünften Sinfoniekonzert

Ogan Durjan Ogan Durjan: Der Magier am Pult
Ein Gast, der das Orchester „weckte“

Ogan Durjan-Narc dirigiert das erste Theatergala-Konzert der Philharmonie

**Schostakowitschs Zehnte
als erregendes Abenteuer**

Ogan D'Narc und das Rundfunk-Orchester

Eine strahlende Persönlichkeit

Ogan Durjan-Narc dirigiert das III. Sinfonienkonzert der Philharmonia Hungarica

Ein Meister des Taktstocks

Ogan Durjan-Narc und Irene Wilhelm im Philharmonie-Konzert
Spannendes Sinfoniekonzert unter Ogan D. Narc

Auch Nemens führt die Inszenierung Orchester • Messias • Chostakowitsch, Tschaiowski

Eine neue Hand war spürbar

Ogan D'Narc dirigiert „Don Pasquale“ in der Staatsoper

Ein Virtuose und ein Meisterdirigent

Im Opernhaus Ogan D'Narc und die Philharmonie präsentieren ein Meisterstück

Die Saga von D'Narc

Durjan-Narc dirigiert eine Staatsoper-„Entführung“:
Der Mozart-Quell rieselte ...

Ausgewogene Partnerschaft
Philharmoniker mit Ogan D'Narc und Gerhard Oppitz

Решетин,
1964г.

Երգչուհի Էդրա Մոզերի հետ:
Ավինյոն, 1987թ.

Մարիսլավ Ռոստրոպովիչ
և Օհան Դուրյան
Մարսել, 1984թ.

Արամ Խաչատրյանի հետ
Սևանի ափին: 1967թ.

Դաշնակահար
Ալեքսեյ
Վայսբերգի հետ
Փարիզ, 1982թ.

Ջութակահար
Հենրի Եերինգի
հետ: Մյունխեն,
1981թ.

Լայպպիգ,
1966թ.

Տիկնոջ՝ երգչուհի
Ալիս Եանմիրյանի հետ

Դուրյաններին հյուր են Երուսաղեմի
պարրիարք, ամենապատիվ Տեր Թորգոմ
արքեպիսկոպոս Մանուկյանը և Կահիրեի
ատաջնորդ գերաշնորհ Տեր Զավեն արքե-
պիսկոպոս Չինչինյանը: Երևան, 1999թ.

Überwältigender Bruckner mit O. Durjan *Sprechende Hände*
Richtungweisende Interpretation

Höhepunkt der Konzertsaison
Hinreißender Bruckner unter Durjan
„Aida“ unter Ogan Durjan
Er erinnert an

Beethovens „Neunte“ mit Ogan Durjan
Arthur Nikisch

Beifallsstürme für Durjan
Souveräner Brucknerdirigent

Ogan Durjan wiederum geleiert
Ogan Durjan als Gast im Sinfoniekonzert der Kamischen Oper

Wiederum *Vitale Musikalität*
faszinierender Durjan *Überwältigende Hiller-Variationen*

Exemplarische *Große Beethoven-Interpretation*
Bruckner-Deutung 50 Jahre 9. Sinfonie zum Jahreswechsel im Gewandhaus

Überwältigende Schostakowitsch-Interpretation
Bruckner kraftvoll und klar
Leipziger Gewandhausorchester gastierte unter Ogan Durjan

Durjan in Berlin
Bruckner-Erlebnis durch Ogan Durjan

OGAN DURJAN *Klangprächtiges*
geniaal dirigent Te Deum *„Lohengrin mit Ogan Durjan“*
Ogan Durjan dirigierte 13. Gewandhauskonzert

stürmisch gefeiert
Meisterhafte Bruckner-Interpretation

Abermals faszinierender Ogan Durjan

Management: Dr. Rudolf RAAB, Plankengasse 7, 1010 WIEN, Tel. 52 33 54. Kabel Raabacont

«Նա հիշեցնում է Արթուր Նիկիշին...»
(սիրողական մամուլի էջերից)

Լայպցիգ,
1964թ.

Վիեննա,
1959թ.

«Գևանդհաուզի» նամակը՝ իրենց մեծ արժեքներով և համարժեցանքով բաղաձայնում: 1963թ. գնահատականը»

GEWANDHAUSORCHESTER

LEIPZIG, am 26. September 1963

Herrn
Kapellmeister Ogan Durjan.

Sehr verehrter lieber Herr Durjan!

Nachdem Sie heute Ihre Gastdirigate in den letzten beiden Gewandhauskonzerten mit hervorragendem Erfolge abgeschlossen haben, möchten wir Ihnen im Namen des Gewandhausorchesters, dessen hohe Wertschätzung in künstlerischer und menschlicher Hinsicht Sie gewonnen haben, für Ihre so ausgezeichnete Arbeit unseren innigen Dank sagen.

Es war dem Gewandhausorchester eine besondere Freude, mit Ihnen zu musizieren.

Wir erlauben uns, Ihnen zur freundlichen Erinnerung an diese Konzerte die Taschenpartituren der 5., 6., 7., 8. und 9. Sinfonie von Anton Bruckner zu überreichen.

Mit aufrichtigen Wünschen für eine weiterhin erfolgreiche Laufbahn und ein Wiedersehen im Gewandhaus

begrüßen wir Sie aufs herzlichste!

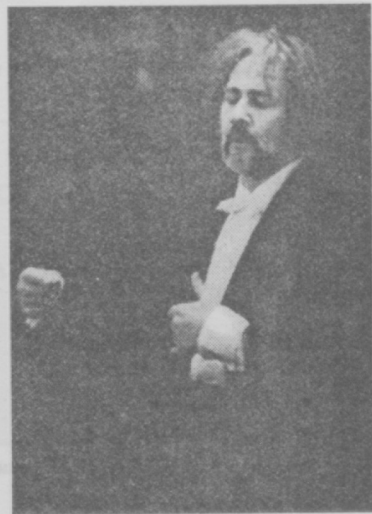
Die Betriebsgewerkschaftsleitung
des Gewandhausorchesters.

K. Heinz Weichow
K. Heinz

TELEGRAMM	DEUTSCHE POST
Adressat 22 09 83	LT - OGAN DURJAN GOMLISERSTR 16
21117F LE 1P21G	207 LE 1P21GCI 34/33/22 1055
5124Z LZ6/22	
IM NAMEN DER MITGLIEDER UNSERES ORCHESTERS WÜNSCHEN WIR IHREN ALLES GUTE ZUM WEHNACHTSFEST UND EIN ERFÖLGRICHES NEUES JAHR. WIR WÜNSCHEN WEITERER GUTER ZUSAMMENARBEIT.	
BGL DES GEWANDHAUSORCHESTERS FRITZ BRITZALL	

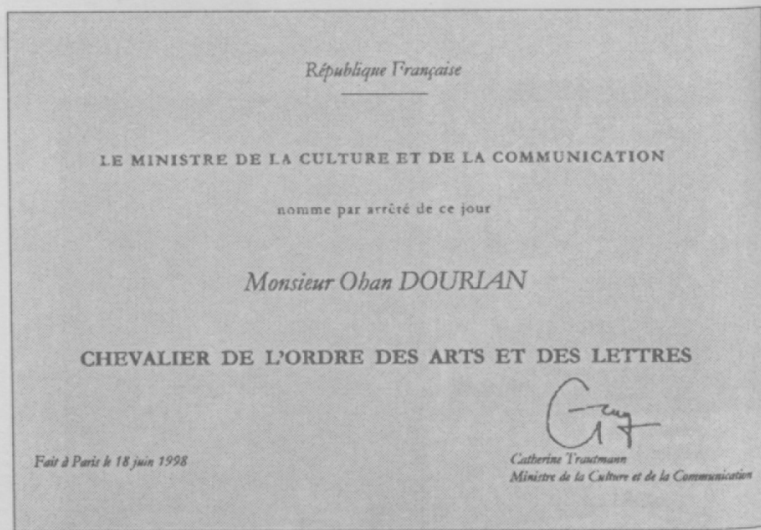
Սվերդլովսկ,
1965թ.

«Գևանդհաուզի»
ամանորյա
շնորհակալական
հեռագիրը՝
համարեղ
աշխարհու
յանկույթամբ:
1968թ.

«Օհան Դուրլանի անվան աստղ» անվանակոչության միջազգային վկայագիրը

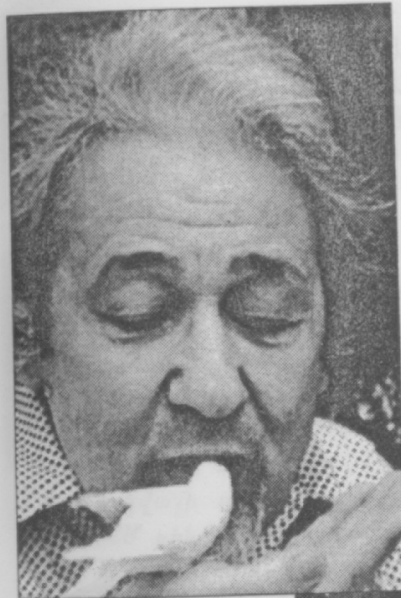
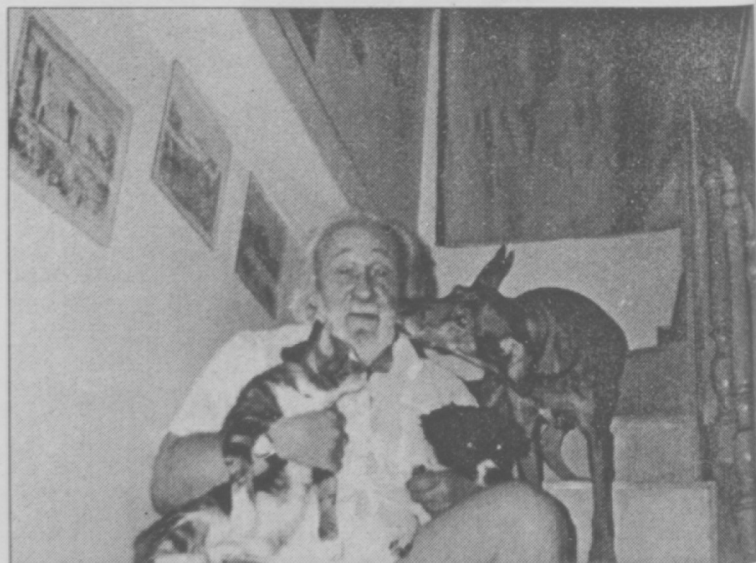
«Ճրանսիայի արվեստի և գրականության ասպետի» կոչման դիպլոմը

Թեոլին, 1964թ.

Նարեկ որդու և բոռների հետ:
Երևան, 1997թ.

Իմ սիրատուն
կենդանիներն ու
բոշուկները հաճախ
ինչ ավելի լավ են
հասկանում...

Եւրծ Վարդան Աճնմյանի, 1962թ.

Եւրծ Արարիսլավա, 1960թ.

Եւրծ Զարայանի, 1964թ.

Եւրծ Փարիգ, 1949թ.

ՕՉԱՆ ԳՈՒՐՅԱՆԸ ՀԱՅ ԵՎ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԲԵՄԵՐՈՒՄ ՆՎԱԳԱՎԱՐԱԿԱՆ ԻՐ ԾԱՎԱԼՈՒՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՐԵԼ Է՛ ԴԵԿԱՎԱՐԵԼՈՎ ՀԱՆՈՒՐ ՃԱՆԱԶՈՒՄ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՆՎԱԳԱԽՄԲԵՐԸ.

1. Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 2. Հայաստանի օպերային պետական սիմֆոնիկ նվագախումբ
 3. Հայաստանի ռադիոյի և հեռուստատեսութեան սիմֆոնիկ նվագախումբ
 4. Մոսկվայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 5. Մոսկվայի պետական 1-ին սիմֆոնիկ նվագախումբ
 6. Մոսկվայի պետական 2-րդ սիմֆոնիկ նվագախումբ
 7. ՍՍՀՄ զինված ուժերի սիմֆոնիկ նվագախումբ
 8. Համամիութենական ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
 9. Լենինգրադի ֆիլհարմոնիկ 1-ին նվագախումբ
 10. Լենինգրադի ֆիլհարմոնիկ 2-րդ նվագախումբ
 11. Լիտվայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 12. Լատվիայի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
 13. Էստոնիայի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
 14. Բելոռուսիայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 15. Կիւլոմպոսի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 16. Վրաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 17. Վրաստանի ռադիոհեռուստատեսութեան սիմֆոնիկ նվագախումբ
 18. Ադրբեջանի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 19. Դոնեցկի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 20. Ուկրաինայի ազգային սիմֆոնիկ նվագախումբ
 21. Կիևի Ուկրաինական ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 22. Սվերդլովսկի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 23. Տաշքենդի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 24. Վարշավայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 25. Կատովիցի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
 26. Կատովիցի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
 27. Բրդոշի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
- 10 Ռուզան Մահտեսյան

28. Լոճի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
29. Կրակովի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
30. Վրոցլավի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
31. Պոզնանի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
32. Սոֆիայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
33. Բուտապեշտի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
34. Բուտապեշտի «Պաստաս սիմֆոնիկուս զենեկար» նվագախումբ
35. Պրահայի սիմֆոնիկ նվագախումբ
36. Չեխոսլովակիայի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
37. Բրատիսլավայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
38. Բրատիսլավայի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
39. Բրնոյի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
40. Օստրավայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
41. Կարլովի Վարիի սիմֆոնիկ նվագախումբ
42. Բեզրադի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
43. Լյուբլիանայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
44. Բրաշովի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
45. Աբրդի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
46. Ռումինիայի կինոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
47. Տիմիշուարայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
48. Բեռլինի օպերային սիմֆոնիկ նվագախումբ
49. Բեռլինի «Կոմիտե» օպերայի սիմֆոնիկ նվագախումբ
50. Բեռլինի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
51. Լայպցիգի «Գեանդհաուզ» նվագախումբ
52. Լայպցիգի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
53. Դրեզդենի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
54. Դրեզդենի «Շտատսկապելլե» նվագախումբ
55. Հալլեի սիմֆոնիկ նվագախումբ
56. Քեմնիցի սիմֆոնիկ նվագախումբ
57. Քոպրուսի սիմֆոնիկ նվագախումբ
58. Երուսաղեմի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
59. Փարիզի «Կոլոն» նվագախումբ
60. Փարիզի «Բազլու» նվագախումբ
61. Փարիզի «Լա Մուզո» նվագախումբ
62. Ֆրանսիայի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախումբ

63. Փարիզի «Նասիոնալ Իլ դը Ֆրանս» նվագախումբ
64. Ֆրանսիայի «Նյուվել օրկեստր ֆիլհարմոնիկ» նվագախումբ
65. Մոնտե Կարլոյի ազգային սիմֆոնիկ նվագախումբ
66. Նիցայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
67. Մարսելի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
68. Բորդոյի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
69. Ավինյոնի օպերային սիմֆոնիկ նվագախումբ
70. Լիոնի ազգային կոնսերվատորիայի նվագախումբ
71. Վիեննայի «Տոնկյունստրեր» նվագախումբ
72. Վիեննայի ազգային սիմֆոնիկ նվագախումբ
73. Վիեննայի ռադիոսիմֆոնիկ նվագախումբ
74. Վիեննայի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
75. Ինսբրուքի սիմֆոնիկ նվագախումբ
76. Մյունխենի Բավարյան ռադիոսիմֆոնիկ նվագախումբ
77. Համբուրգի ռադիոսիմֆոնիկ նվագախումբ
78. Դյուսելդորֆի սիմֆոնիկ նվագախումբ
79. Մարի «Ֆիլհարմոնիկա Հունգարիկա» նվագախումբ
80. Դեսաուի նահանգային սիմֆոնիկ նվագախումբ
81. «Ռեկլիինգհաուզեն սիմֆոնիկեր» նվագախումբ
82. Հերֆորդի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
83. «Մյունխենգլադբախ նիդերռայնիշե սիմֆոնիկեր» նվագախումբ
84. Գորլենդաի Հոենոսյան ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
85. «Լյուդվիգսհաաֆեն Պֆալցիշե ֆիլհարմոնիկ» նվագախումբ
86. Շտուդգարդի Վյուրթեմբերգյան նվագախումբ
87. Ֆրայբուրգի սիմֆոնիկ նվագախումբ
88. Բեռլինի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
89. Հոմբի «Օրկեստրա դե լա Ակադեմիա» նվագախումբ
90. Հոմբի «Սանտա Սեսիլիա» նվագախումբ
91. Հոմբի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախումբ
92. Միլանոյի ռադիոհեռուստատեսության սիմֆոնիկ նվագախումբ
93. Վերոնայի «Դե Լենտե Լիրիկա Արենա» նվագախումբ
94. Գալերմոյի Սիցիլիական սիմֆոնիկ նվագախումբ

95. Կալյարիի սիմֆոնիկ նվագախումբ
96. Ճենովայի օպերային սիմֆոնիկ նվագախումբ
97. Բրյուսելի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
98. Բրյուսելի սիմֆոնիկ նվագախումբ
99. Բրյուսելի ռադիոյի կամերային նվագախումբ
100. Հարլեմի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ
101. Լյուքսեմբուրգի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
102. Ստամբուլի ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբ
103. Նյու Յորքի սիմֆոնիկ նվագախումբ
104. Լոս Անջելեսի սիմֆոնիկ նվագախումբ
105. Քեյփթաունի սիմֆոնիկ նվագախումբ
106. Յոհաննեսբուրգի ազգային նվագախումբ
107. Ֆրայբուրգի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ

ՎԵՐՉԱՐԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆՆԵՐՆԵՐԻ ԿՈՍՏՆՈՎԱԼՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆԳՈՒՑՆ

Օհան Դուրյան մեծանուն արվեստագետի կենսապատումն ու ստեղծագործական սույն դիմանկարն ավարտուն չէ, քանզի ժամանակը դեռ իր նոր գույներն ու գծերն ունի հավելելու կտավին, իսկ ես վերջակետ չեմ դնում...

Ես պարզապես զոցում եմ աչքերս՝ ավելի գունեղ տեսնելու ինձ մշտապես ուղեկցող պատկերը:

Ամենգի բեաժում են մարդու միտքն ու հոգին տիեզերական անհունին առնչող Մեծ երաժշտության ոգելից հեշյունները: Նվագախումբը միաձույլ է՝ իբրև բազմալար, հնչեղ, հսկա մի գործիք և ենթակա ՆՐԱ երգող, բրբռացող, բախժող մատենրի մանրիկ շարժումներին: Քիկունքին՝ հուզմունքից ֆար կտրած հանդիսականն է՝ հետամուտ բեմի այն կիզակետին, որտեղ Օհան Դուրյանը հոգով ու ձեռամբ երաժշտություն է կերտում:

Ահա այս պատկերն է, որ ոսկեորվում է կոպերիս տակ և որը իբրև նյութեղեն երազ, սրբողածորեն նվիրում եմ հայրենապաշտ հորս անմոռաց հիշատակին, ում հորդորով փորձեցի ուրվանկարել «Խոսող ձեռներ» կտավս:

ՔԱՂԱՆՎԱԿԱՆՔՆԵՐ

Գերող և տիրական... այսպես տեսանք իրեն	3
Նկարագիր	13
Յրը՝ մի տարի... և տարին՝ մի օր	32
Իր մասին՝ իր խոսքերով	104
Ով էանաչեց հշմարտությունը	109
Փաստագրական պատահիկներ Օհան Դուրյանի ղեկավարած բազում համերգների մասին արտասահմանյան մամուլում հրատարակված նյութերից	116
Օհան Դուրյանը հայ և համաշխարհային բեմերում նվագադարանի իր ծավալուն գործունեությունն իրականացրել է՝ ղեկավարելով հանուր էանաչում ունեցող հետևյալ նվագախմբերը	145
Վերջաբանի փոխարեն՝ խոստովանության հանգույն	149

Ռուզան Փայլակի Մանեսյան

ԽՈՍՈՂ ՉԵՌՔԵՐ

Գեղարվեստա-վավերագրական պատում

Рузан Пайлаковна Майтесян

ГОВОРЯЩИЕ РУКИ

Художественно-документальное повествование

На армянском языке

Խմբագիր՝ Ա. Զ. Սանսկյան

Նկարիչ և գեղ. խմբագիր՝ Գ. Վ. Մարիկյան

Տեխ. խմբագիր՝ Է. Զ. Ջաննազանյան

Վերստուգող սրբագրիչ՝ Մ. Գ. Սանսկյան

Ստորագրված է տպագրության՝ 25. 08. 99 թ.: Չափն՝ 84×108¹/₃₂: Տառա-
տեսակ՝ «Գրքի սովորական»: Տպագրության՝ բարձր: 6,55 (+ 12 ներդիր)
հրատ. ձաձ., 7,98 պայձ. տպ. ձաձ.: Տպարանակ՝ 2000: Պատվեր՝ 45:
Գինը՝ պայմանագրային:

Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, Երևան, Մառտյան 1:

Издательство Ереванского университета, Ереван, ул. Мравяна, 1.

«Նաիրի» հրատարակչության տպագրատուն, Երևան-9, Տերյան 89:

Типография издательства «Наири», Ереван-9, ул. Терьяна, 89.